

Verrommeling in de Stadsrandzone

Recreatie als wapen tegen verrommeling.

rijksuniversiteit
 groningen

faculteit ruimtelijke
 wetenschappen

**Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen, maart 2012**

**Auteur: C.P.H. Boonman
Studentnummer: s1735179**

**Begeleider RuG: T. van der Meulen
Begeleider Gemeente Groningen: H. Lübbers**

De omslagfoto toont kassen nabij Oosterhout, Gelderland (Dekker, van de Kamp, 2011).

Voorwoord

Aansluitend op mijn Bachelor Technische Planologie heb ik er voor gekozen om in september 2010 te starten aan mijn Master Planologie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Als afsluiting van deze master wilde ik mijn scriptie graag combineren met een stage, zodat ik naast alle theoretische kennis ook alvast een kijkje in het werkveld kon nemen. Bij de Gemeente Groningen heb ik een leuke en leerzame stageplek gevonden. Samen met mijn begeleiders ben ik op het onderwerp van mijn scriptie gekomen: “Verrommeling in de stadsrandzone.” Een onderwerp dat goed aansluit bij mijn studie en bovendien erg actueel is. Niet alleen vanuit het vakgebied zelf is er aandacht voor het onderwerp, maar ook vanuit de politiek.

Het schrijven van een thesis was moeilijker dan ik van tevoren had verwacht, zo vond ik het moeilijk om bepaalde stukken goed op papier te zetten. Het houden van interviews bleek voor mij een van de leukste onderdelen van het onderzoek: het ontmoeten van mensen die vol enthousiasme over een bepaald gebied vertelden zorgde ervoor dat de cases, en daarmee het onderwerp, voor mij gingen leven.

Ook heb ik tijdens mijn stage bij de gemeente Groningen veel geleerd. Zo is het vooral interessant geweest om te zien hoe het planningsproces in de praktijk werkt, na vier jaar theorie.

Ook wil ik op deze plek nog een aantal mensen bedanken. Allereerst mijn begeleiders: Herman Lubbers en drs. T. van der Meulen, die met mij hun visies en meningen hebben gedeeld. Daarnaast wil ik graag alle anderen op de afdeling en in het bijzonder mijn kamergenoten Diane, Tim en Henk, bedanken voor hun gezelligheid en praktische tips. Ook de geïnterviewden wil ik graag bedanken, zonder hun input had het verhaal minder diepgang gehad. Tot slot wil ik graag mijn moeder en Woodrow bedanken voor hun steun bij het schrijven van deze scriptie.

Trinette Boonman
Groningen, maart 2012.

Samenvatting

In deze scriptie is onderzocht hoe verrommeling in de stadsrandzone door gemeenten kan worden tegengegaan. Hierbij is in het bijzonder ingegaan op de mogelijke maatregelen en het daarbij behorende participatieproces voor het Dijkpark Ten Boer. Het toekomstige Dijkpark Ten Boer ligt in het overgangsgebied van de stadsrandzone van de stad Groningen, in de gemeente Ten Boer. Het plangebied is op dit moment een landelijk gebied, met hier en daar een storend element (rioolwaterzuivering, kas etc.) en kent een aantal bedreigingen zoals de uitbreiding van de rioolwaterzuivering, het mogelijke nieuwe tracé van de N360 en een zwakke dijk.

Het doel van het aan te leggen Dijkpark is tweeledig. Enerzijds moet het herinrichtingsplan zorgen voor een versteviging van de Eemskanaaldijk, anderzijds dient de ruimtelijke kwaliteit van het gebied te worden versterkt. In dit onderzoek wordt ingegaan op de de maatregelen die een zondanige bijdrage kunnen leveren aan de ruimtelijke kwaliteit dat verrommeling van het gebied in de toekomst wordt tegengegaan. Daarnaast wordt ingegaan op de manier waarop, bij het opstellen van het ruimtelijke ontwikkelingsplan, het participatieproces het beste kan worden vormgegeven. Één en ander wordt gedaan door de volgende hoofdvraag te beantwoorden:

Hoe kan verrommeling van onderbenutte gebieden in de stadsrandzone worden voorkomen en/of verminderd?’

Bij de beantwoording van deze hoofdvraag is ingegaan op: de verschillende maatregelen die kunnen worden gebruikt om verrommeling tegen te gaan, het participatieproces, de financiële haalbaarheid en het verwachte resultaat van de maatregelen.

Voordat in dit onderzoek is overgegaan tot het beantwoorden van de deelvragen is allereerst in hoofdstuk 2 een uitgebreide beschrijving gegeven van de verschillende begrippen in de hoofdvraag. In deze beschrijvingen zijn een aantal eigenschappen van deze begrippen naar voren gekomen die van belang zijn bij de beantwoording van de gestelde deel- en hoofdvragen. Hieruit kwam duidelijk naar voren dat bij alle drie de verschijnselen sprake is van een zekere dynamiek: De stadsrandzone is dynamisch qua breedte, ligging en activiteiten die hierin plaatsvinden. Zowel onderbenutting als verrommeling zijn subjectieve begrippen: of en wanneer een plek als onderbenut wordt ervaren, is afhankelijk van de visies die op het gebied liggen en van de waarde van de grond. Of een bepaalde activiteit of element in het landschap als verrommeling wordt aangemerkt is zowel afhankelijk van de plek als van de persoon die deze activiteit waarneemt.

Daarnaast kwam uit deze beschrijvingen naar voren dat:

- Onderbenutting en verrommeling onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en dat deze problematiek vaak vóórkomt in de stadsrandzone.
- De stadsrandzone veel verschillende - met elkaar conflicterende - functies kan hebben en niet uit een egale vlakte bestaat, maar uit drie delen met verschillende gradaties van verstedelijking.
- Er verschillende soorten verrommeling bestaan, die veroorzaakt worden door de (combinatie van) handelingen van verschillende overheden, bedrijven en individuen.

De eerste twee constatering geven aanknopingspunten voor mogelijke maatregelen die tegen verrommeling kunnen worden genomen. De laatste geeft aan dat het van belang is te kijken welke wet- en regelgeving en maatschappelijke processen van invloed zijn op (het beleid in) de stadsrandzone: in hoofdstuk 3 is hierop ingegaan. De schematische weergave hiervan is te vinden in paragraaf 3.4, figuur 3.2.

De cases.

In het tweede deel van dit onderzoek wordt een overzicht gegeven van de casestudies die zijn gedaan in meerdere stadsrandgebieden in verschillende gemeenten. Het gaat hierbij om: het Stroinksbos en het Zweeringbeekpark in de gemeente Enschede, het landschapspark De Danenberg in de gemeente Overbetuwe en het Westpark in de gemeente Groningen. Alle cases zijn gelegen in de stadsrandzone van een middelgrote stad die de komende jaren te maken zal hebben met lichte groei van de bevolking. Daarnaast is in alle gebieden sprake van (een dreiging van) verrommeling. Bij deze cases is gekeken naar de verschillende maatregelen die zijn getroffen om verrommeling in het gebied te voorkomen of te verminderen én naar de manier waarop het participatieproces is vormgegeven en het plan wordt gefinancierd. Daarnaast is kort aandacht besteed aan het (verwachte) resultaat van de maatregelen.

Beantwoording van de vragen.

De maatregelen.

Er bestaan verschillende soorten maatregelen om verrommeling te voorkomen. Aan de ene kant kan gekozen worden voor een harde aanpak (de zweep): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik (en een strikte handhaving) van wet- en regelgeving. Aan de andere kant kan gekozen worden voor zachte maatregelen (de peen en de preek): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik van stimulerende maatregelen, contracten, informeren en andere immateriële prikkels (Spit en Zoete, 2006). De verschillende soorten maatregelen die in deel één aan de orde zijn gekomen, zijn in het onderstaande schema samengevat. In de meeste gevallen werkt het toepassen van een combinatie van zowel harde als zachte maatregelen - in verschillende verhoudingen - het beste.

Soort maatregel:	De maatregel:	Te gebruiken voor:
Gebruik van wetten en plansoorten.	Het bestemmingsplan (inclusief een goede handhaving hiervan)	Beschermen van het zwakkere grondgebruik en het tegengaan en/of sturen van transities.
	GREX	Compensatie
	Toepassen van wetten zoals: woningwet, milieubeheer en bodemsaneringswet.	De aanpak van vervallen panden, probleemerven.
Stimulerende maatregelen.	Goed onderhoud van de openbare ruimte door de overheid.	Directe invloed op de openbare ruimte en een goed voorbeeld voor individuen.
	Stimuleren van transities	Voorkomen van verval.
	Contact opnemen met grondeigenaren in verband met de verrommeling	De aanpak van probleemerven en vervallen panden.
	Nieuwbouwprojecten aangrijpen om de stadsrand mooier te maken.	Het creëren van een nieuwe, mooie stadsrand.
	Een duidelijke, feitelijke, bestemming aan een gebied geven.	Het tegengaan van onderbenutting.
	Boeren tegen een redelijke vergoeding laten helpen bij landschapbeheer.	Het aantrekkelijker maken van het landschap.

Overzicht van de verschillende maatregelen tegen verrommeling.

In deel twee is in verschillende casestudies gekeken hoe in andere stadsrandgebieden in Nederland verrommeling wordt tegen gegaan door middel van het geven van een recreatieve

functie aan de stadsrandzone. De belangrijkste maatregelen die genoemd worden zijn: het verbeteren van de routestructuur, het inhalen van achterstallig onderhoud, het inrichten met recreatieve en/of robuuste elementen en het aantrekken van particuliere initiatieven.

Participatie.

Het succes van de maatregelen is niet alleen afhankelijk van de soort maatregelen in hun onderlinge samenhang en in relatie tot de context, maar ook van de manier waarop de keuze voor juist die maatregelen tot stand komt. Een van de belangrijkste aspecten hierbij is de mate waarin bewoners en andere belanghebbenden in het plangebied worden betrokken bij het hele proces.

Zowel uit de bestudeerde secundaire bronnen als uit de casestudies komt naar voren dat het enkel informeren van de bewoners geen bevredigende resultaten oplevert. Aan de andere kant kan te veel keuzevrijheid ook een negatieve invloed hebben op het participatieproces: doordat participanten te weinig houvast hebben, kan het proces vertraging oplopen. Het is dus niet per definitie zo dat de hoogste mate van participatie ook de beste manier is. Het is dan ook aan te bevelen een participatieproces overzichtelijk te houden, bijvoorbeeld door het stellen van duidelijke randvoorwaarden. De ruimte die moet worden gelaten voor participatie is afhankelijk van de case.

(financiële) Haalbaarheid.

In de meeste cases wordt gezocht naar andere financiële bronnen (zoals subsidies, compensatie en de uitgifte van gronden) om het plan financieel haalbaar te maken. Daarnaast wordt er vaak voor gekozen om het park zo in te richten dat de latere beheerskosten niet uit de hand lopen of wordt besloten het beheer via een erfpachtconstructie uit handen te geven.

Naast dit kostenaspect speelt ook grondeigendom een belangrijke rol bij de uitvoerbaarheid van een plan. Het voornemen tot uitvoeren van een plan op gronden van derden kan voor veel vertraging of zelfs het niet kunnen uitvoeren van (delen van) het plan leiden.

Verwachte resultaat van de maatregelen.

Het te verwachten resultaat bij het verminderen of voorkómen van verrommeling in onderbenutte gebieden van de stadsrandzone hangt af van de aard van de (dreigende) verrommeling. Bij het aanpakken van kleinschalige verrommeling kunnen mooie resultaten worden geboekt. Veel van deze verrommeling kan daadwerkelijk worden opgeruimd, zonder dat verplaatsing optreedt. De casestudies geven echter geen antwoord op de vraag of ook activiteiten als het illegaal dumpen van afval slechts verplaatst of daadwerkelijk verminderd zijn in de betreffende stadsrandzone.

In theorie is grootschalige verrommeling door de diverse overheden gemakkelijk tegen te gaan door middel van wet- en regelgeving. De praktijk is echter weerbarstiger. Soms blijkt het wenselijker een verrommelende functie toe te staan dan deze te weren.

Het geheel uitbannen van verrommeling is niet mogelijk en zeker niet wenselijk. Het is dus raadzaam om in plaats van te proberen de verrommeling in zijn geheel uit te bannen, deze te reguleren en wanneer mogelijk te werken met compensatie.

Belangrijkste aanbevelingen voor Dijkpark Ten Boer.

- Maak een plan dat financieel haalbaar is qua aanleg en onderhoud.
- Geef een (extensieve) recreatieve functie aan het gebied, bijvoorbeeld door de realisatie van een padenstructuur.
- Zorg voor een heldere afbakening van het inspraakproces.
- Neem als gemeente een open houding aan.
- Realiseer het plan zoveel mogelijk op eigen grond.

Inhoudsopgave.

Hoofdstuk 1 Inleiding.....	9
1.1 Doel en relevantie (maatschappelijk en wetenschappelijk).....	9
1.2 Vraagstelling.	11
1.3 Werkwijze en opbouw van het onderzoek.....	11
Hoofdstuk 2 Het object: Verduidelijking van gebruikte begrippen in de hoofdvraag.	15
2.1 Inleiding.....	15
2.2 Onderbenut gebied.	15
2.2.1 Algemene definities en beschrijvingen van onderbenut gebied.	15
2.2.2 Eigen duiding van ‘onderbenut gebied’.....	15
2.2.3 Kenmerken van onderbenutte gebieden:	17
2.3 Verrommeling.	18
2.3.1 Algemene definities en beschrijving van verrommeling.....	18
2.3.2 Kenmerken van verrommeling.	19
2.3.3 Werkdefinitie van het begrip verrommeling.	22
2.4 Stadsrandzones.	22
2.4.1 Algemene definities en beschrijving van de stadsrandzone.	23
2.4.2 Kenmerken van een stadsrandgebied.	24
2.4.3 Functies in de stadsrandzone.	26
2.4.4 Werkdefinitie van het begrip stadsrandzone.	27
2.5 Tot slot.....	27
Hoofdstuk 3 Context: beleid, regelgeving & maatschappelijke ontwikkelingen.	29
3.1 Inleiding.....	29
3.2 Landelijk beleid en regelgeving.	29
3.2.1 De Wro.	29
3.2.2 Het beleid op het gebied van de ruimtelijke ordening van de afgelopen jaren en de grootste veranderingen tot nu.	30
3.2.3 Het beleid nu en in de nabije toekomst.....	32
3.2.4 Het beleid op andere bestuursniveau’s.	33
3.2.5 Semi-overheden en particuliere organisaties.	34
3.2.6 Europees beleid.	34
3.3 Maatschappelijke processen.	35
3.3.1 De combinatie van verschillende maatschappelijk processen.	37
3.4 Tot slot.....	37
Hoofdstuk 4 Het proces en de maatregelen om verrommeling tegen te gaan.	39

Inhoudsopgave.

4.1	Verschillende maatregelen om verrommeling tegen te gaan.....	39
4.1.1	Gebruiksmogelijkheden van wetten en plansoorten.....	39
4.1.2	Stimulerende maatregelen.....	40
4.2	Het proces: de uitvoering van verschillende strategieën.....	43
4.2.1	Het participatieproces.....	43
4.3	Een succesvol uitloopgebied: niet onderbenut en niet verrommeld.....	47
4.4	Tot slot.....	50
	Hoofdstuk 5 Conceptueel model.....	51
5.1	Vertaling van het conceptueel model in concrete vragen.....	52
	Hoofdstuk 6 De verschillende cases.....	53
6.1	De selectie van de cases.....	53
6.1.1	Stroinksbos.....	53
6.1.2	Zweeringbeekpark.....	53
6.1.3	Landschapspark de Danenberg.....	54
6.1.4	Westpark.....	54
6.2	Vormgeving van de cases-beschrijvingen.....	56
6.3	Het Stroinksbos – Enschede.....	56
6.4	Het Zweeringbeekpark – Enschede.....	58
6.5	Landschapspark De Danenberg – Overbetuwe (nabij Nijmegen).....	59
6.6	Westpark – Groningen.....	61
6.7	Tot slot.....	63
	Hoofdstuk 7 Conclusies en aanbevelingen.....	66
7.1	Conclusie.....	66
7.1.1	Maatregelen.....	66
7.1.2	Het participatieproces.....	67
7.1.3	De haalbaarheid en het te verwachten resultaat.....	68
7.2	Aanbevelingen.....	69
	Hoofdstuk 8 Reflectie.....	70
8.1	De onderzoeksmethode.....	70
8.2	Keuzes en werkwijze van de onderzoeker.....	70
8.2.1	Keuze en afbakening van de cases.....	70
8.2.2	Informatieverzameling: de werkwijze bij de interviews.....	70
8.2.3	Andere factoren.....	71
8.3	Mogelijk vervolgonderzoek.....	71
	Referenties.....	72
	Bijlagen.....	78

Hoofdstuk 1 Inleiding.

De oorspronkelijke rolverdeling tussen stad en land was duidelijk: het platteland zorgde voor het voedsel van de stad (Atelieroverijssel, 2010). Er was over het algemeen een strikte scheiding, in veel gevallen zelfs fysiek door bijvoorbeeld stadsmuren, tussen stad en land. In de stad waren de stedelijke functies te vinden en op het platteland de landelijke. Deze rolverdeling is echter veranderd: stad en land zijn in de afgelopen eeuwen steeds meer verweven geraakt (Hidding, 2006). Deze verwevenheid is de afgelopen decennia in een stroomversnelling gekomen doordat de stadsrandzone onder een steeds groter wordende stedelijke druk is komen te liggen. De grotere druk op de stadsrandzone is vooral het gevolg van een in schaal en tempo steeds intensiever wordend verstedelijkingsproces en het 'compactestad'- beleid (Lucas en van Oort, 1993 p103). Deze verwevenheid heeft er toe geleid dat het voor sommige plaatsen niet meer eenvoudig is om aan te geven of ze tot het landelijke of het stedelijke gebied behoren (Hidding, 2006).

Aanvankelijk gaven deze stedelijke activiteiten aan de randen van de steden geen problemen, doordat deze gebieden binnen afzienbare tijd door de stad werden opgeslokt. Pas sinds de vroege jaren '80 van de vorige eeuw beginnen de activiteiten in de stadsrandzones, door stagnatie in de stadsontwikkeling, structurele vormen aan te nemen. Daarmee treden de eerste specifieke stadsrandproblemen op. Als reactie daarop komt er binnen de ruimtelijke ordening aandacht voor de – over het algemeen negatieve – ontwikkelingen in de stadsrandzones (Lucas en van Oort, 1993 p103). Toch is de aanpak van deze problematiek lange tijd niet van de grond gekomen doordat het gebied in een planologische schaduw ligt: beleidsinstrumenten waren ontwikkeld voor plattelandsontwikkeling of stadsontwikkelingen en niet specifiek voor het stadsrandgebied. Dit gebied, met kenmerken van beide gebieden, functioneerde hiermee als restgebied (Kuyper, 2010).

De vele publicaties over dit onderwerp die in het eerste decennium van de 21^e eeuw zijn uitgekomen, geven de groeiende aandacht voor de problemen in de stadsrandzone, en dan met name voor de verrommeling van dit gebied, aan. Met de komst van het kabinet Rutte, in oktober 2010, is het ministerie van VROM opgegaan in het ministerie van Infrastructuur en Milieu (rijksoverheid.nl). Hieruit zou afgeleid kunnen worden dat de aandacht/belangstelling voor ruimtelijke ordening -deze term komt niet meer voor in de naamgeving- aan aandacht heeft ingeboet. Het gegeven dat een groot aantal beleidsdoelen en landelijke projecten zijn beëindigd (rijksoverheid.nl) wijst ook in deze richting. Tegelijkertijd vindt er op dit gebied decentralisatie plaats: Minister Schultz van Haegen geeft duidelijk aan dat de stadsrandproblematiek geen taak meer is van de centrale overheid (rijksoverheid.nl). De stadsrandproblematiek valt zodoende tegenwoordig onder de verantwoordelijkheid van de lagere overheden.

1.1 Doel en relevantie (maatschappelijk en wetenschappelijk).

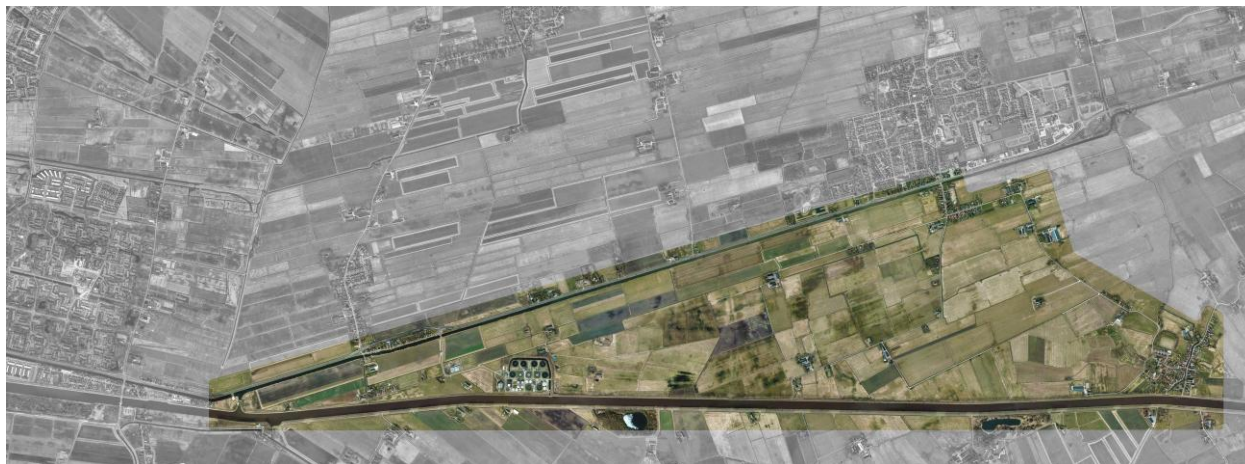
De doelstelling van dit onderzoek is het vinden van maatregelen waarmee door gemeenten met verrommeling in onderbenutte gebieden van de stadsrandzones kan worden omgegaan. Hoe kan verrommeling worden verminderd of tegengegaan? Bij dit onderzoek zal het zwaartepunt liggen op het lokale niveau. Het is de bedoeling om te leren van andere projecten in de stadsrandzone op lokaal niveau om verrommeling tegen te gaan of te verminderen. Hierbij zijn niet alleen de verschillende maatregelen van belang, maar ook de manier waarop met verschillende belanghebbenden wordt omgegaan.

Hoofdstuk 1 Inleiding.

De conclusies die worden getrokken en de lessen die worden geleerd in dit onderzoek dienen naast een wetenschappelijk doel ook een maatschappelijk doel. Aan het eind van dit onderzoek worden aanbevelingen gedaan voor de inrichting van het Dijkpark Ten Boer. Deze Aanbevelingen worden gedaan ten aanzien van de soort voorzieningen en ten aanzien van de manier waarop het participatieproces het beste kan worden ingericht.

Het Dijkpark Ten Boer.

Het Dijkpark Ten Boer is gelegen tussen het Damsterdiep en het Eemskanaal, vanaf de Bronsluis ter hoogte van Ruischerbrug tot aan de lijn Ten Boer – Woltersum (Grontmij, 2010). In figuur 1.1 is de begrenzing van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Begrenzing van het plangebied: Dijkpark Ten Boer (Gemeente Groningen, 2011).

Het gebied is gelegen in het overgangsgebied van de stadsrandzone, heeft een landelijke uitstraling en bestaat hoofdzakelijk uit graslanden met bijbehorende boerderijen. Dit patroon wordt doorbroken door kleinschalige bebouwing in het dorp Woltersum en enige lintbebouwing in het gebied. Daarnaast zijn enkele opvallende (storende) elementen in het landschap te vinden zoals de rioolwaterzuivering, de swiss combi (slib verwerker) en de kassen aan de Fledderbosweg.

Op dit moment heeft het gebied een landelijk karakter en is er, op de hiervoor genoemde elementen na, weinig verrommeling te vinden. Wel bestaan voor het gebied een aantal bedreigingen, zoals de uitbreiding van de rioolwaterzuivering en plannen van de provincie om het tracé van de N360 dwars door het gebied te laten lopen. De kans op verrommeling door deze ontwikkelingen in het gebied is groot. Daarnaast is er een bedreiging van heel andere aard: de Eemskanaaldijk is zwak en moet daarom verstevigd worden. Dit kan zowel door (dure) technische maatregelen als door een verbreding van de dijk.

Het waterschap Noorderzijlvest en de provincie Groningen zijn initiatiefnemers van *het Dijkpark*: een landschappelijke herinrichting van het gebied. Het doel van dit plan is tweeledig. Enerzijds moet het herinrichtingsplan zorgen voor een versteviging van de Eemskanaaldijk, anderzijds dient de ruimtelijke kwaliteit van het gebied zodanig te worden versterkt dat het een hoogwaardig uitloopgebied wordt. Met de uitvoering van dit plan wordt uitvoering gegeven aan de Damsterdiepvisie (provincie Groningen, 2010). De initiatiefnemers hebben de gemeente Ten Boer gevraagd te participeren in de ontwikkeling van het Dijkpark Ten Boer. De gemeente heeft de regie opgepakt bij het opstellen van het ruimtelijk ontwikkelingsplan. Het opstellen van het ruimtelijk plan vindt plaats in een proces waarbij voldoende plaats is voor participatie waarna besluitvorming door de gemeenteraad volgt.

Wanneer dit plan door de gemeente is vastgesteld zullen de verschillende toekomstige ontwikkelingen in het gebied moeten worden getoetst aan dit plan (gemeente Ten Boer, 2010).

Het plan bestaat uit de volgende onderdelen (gemeente Ten Boer, 2011):

1. Het versterken van de Eemskanaaldijk met secundaire grond (baggerspecie);
2. Recreatieve vergezichten;
3. De landschappelijke inpassing van de rioolwaterzuivering;
4. De realisatie van een padenstructuur;
5. De realisatie van (recreatieve) plusvoorzieningen.

De realisatie van het Dijkpark zal gefinancierd worden door de besparing die het waterschap en de provincie maken, bij de versteviging van Eemskanaalsdijk, door deze te verbreden met secundaire grondstoffen in plaats van gebruik te maken van dure technische oplossingen.

De onderdelen 1 t/m 4 horen bij de basisvoorzieningen van het Dijkpark (provincie Groningen, 2010), de invulling van de plusvoorziening(en) staat nog niet vast. In dit onderzoek wordt dan ook antwoord gegeven op de vraag welke plusvoorzieningen (maatregelen) een zodanige bijdrage kunnen leveren aan de ruimtelijke kwaliteit dat verrommeling van het gebied in de toekomst wordt tegengegaan. Daarnaast wordt ingegaan op de manier waarop, bij het opstellen van het ruimtelijke ontwikkelingsplan, het participatieproces het beste kan worden vormgegeven.

1.2 Vraagstelling.

De hoofdvraag van deze scriptie luidt als volgt:

‘Hoe kan verrommeling van onderbenutte gebieden in de stadsrandzone worden voorkomen/verminderd?’

Om een antwoord te kunnen geven op deze hoofdvraag zullen een aantal deelvragen in deze scriptie worden beantwoord:

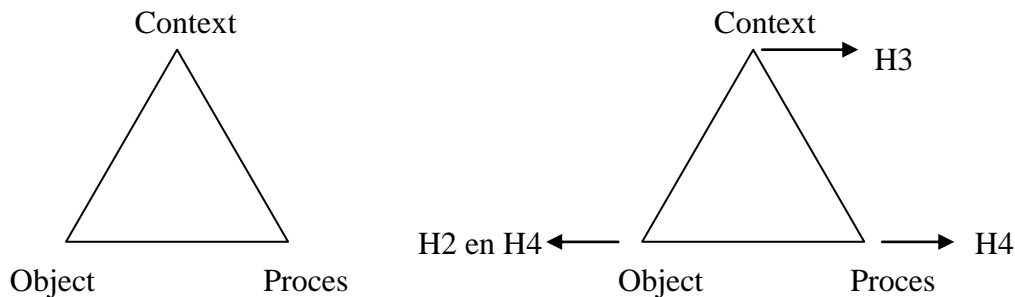
1. Welke maatregelen en strategieën kunnen worden gebruikt om verrommeling in stadsrandzones te voorkomen of te verminderen?
2. Welke belanghebbenden worden in welke mate betrokken bij het besluitvormingsproces?
3. Welke maatregelen worden genomen om zowel de maatregelen zelf als het latere beheer van het gebied financieel haalbaar te houden?
4. Wat is het (verwachte) resultaat van de maatregelen?

De aandacht zal vooral worden gericht op projecten waarbij verrommeling wordt voorkomen of verminderd door de aanleg of herstructurering van landschapsparken of recreatieve gebieden in de stadsrand.

1.3 Werkwijze en opbouw van het onderzoek.

Om een antwoord te geven op deze vragen wordt in deze scriptie zowel gebruik gemaakt van secundaire bronnen (wetenschappelijke literatuur, beleidsstukken en websites) als van primaire bronnen (interviews en empirische waarnemingen). Het onderzoek bestaat dan ook uit twee delen: een literatuurstudie en casestudies. In tabel 1.1 wordt een overzicht gegeven van de doelen en onderzoeksmethode per hoofdstuk.

De literatuurstudie vormt het eerste deel van het onderzoek. Hierin wordt een overzicht gegeven van de beschikbare literatuur en beleidsdocumenten op het gebied van verrommeling in stadsrandgebieden. In dit deel zijn de drie componenten, die volgens Spit en Zoete (2006, p17) het werkterrein van de planoloog structureren, goed te herkennen. Dit zijn het object, het proces en de context. In figuur 1.2 a is de planningsdriehoek weergegeven. In figuur 1.2b is aangegeven in welk hoofdstuk welk deel van de planningsdriehoek wordt belicht.

Figuur 1.2 a Planningsdriehoek (Spit en Zoete, 2006).

Figuur 1.2 b Hoofdstukindeling.

Het *object*: ‘vertegenwoordigt de inhoud van het vraagstuk waar de planoloog zich mee bezig houdt’ (Spit en Zoete, 2006 p17). Globaal gezien is het object in deze scriptie ‘verrommeling van onderbenutte gebieden in de stadsrandzone’ en ‘de verschillende maatregelen die genomen worden om verrommeling tegen te gaan’. Het object komt voornamelijk in hoofdstuk 2 en 4 van deze scriptie aan de orde.

De *context*: vanuit de context ‘worden de randvoorwaarden meegegeven waarmee de inhoudelijke (object) en de procedurele (proces) doelstellingen kunnen worden gerealiseerd’ (Spit en Zoete, 2006 p17). In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de context. Hierbij wordt eerst gekeken naar landelijk beleid en regelgeving die de context vormen voor het beleid dat op lokaal niveau kan worden gevoerd ter voorkoming en vermindering van verrommeling. Daarnaast wordt gekeken welke andere overheidslagen en organisaties (in)direct invloed hebben op de inrichting van de stadsrandzone. Tot slot wordt kort ingegaan op verschillende maatschappelijke processen die invloed hebben op verrommeling in de stadsrandzone.

Het *proces*: ‘selecteert actoren en middelen en biedt zicht op termijnen en organisatie’ (Spit en Zoete, 2006 p17). Het proces wordt in deze scriptie beschreven in hoofdstuk 4. Hierbij wordt ingegaan op verschillende theorieën die ontwikkeld zijn op het gebied van participatie. Deze theorieën worden in dit hoofdstuk gekoppeld aan het object.

Het eerste deel van dit onderzoek resulteert in een conceptueel model. Dit conceptueel model, waarin de drie componenten van de planningsdriehoek een plaats krijgen, vormt het uitgangspunt voor het tweede deel van deze scriptie.

Het tweede deel van deze scriptie wordt gevormd door casestudies. Hierin worden vier projecten in de stadsrandzone uit drie verschillende gemeenten onder de loop genomen. Aan de hand van het conceptueel model wordt voor iedere case antwoord gegeven op de vraag hoe in het desbetreffende gebied verrommeling wordt voorkomen of verminderd. Hierbij wordt niet alleen ingegaan op de uiteindelijke maatregelen die worden getroffen, maar wordt ook gekeken naar de manier waarop deze maatregelen tot stand zijn gekomen. Hoe zag/ziet het participatieproces eruit en hoe is de financiering geregeld van zowel de aanleg als het beheer? De casestudies omvatten zowel primaire (interviews en empirisch onderzoek) als secundaire

bronnen (beleidsstukken, krantenknipsels en websites). Het doel van deze casestudies is om te leren van de aanpak in andere projecten in verschillende stadsrandzones.

Vervolgens zullen de belangrijkste (leer)punten, die zowel betrekking kunnen hebben op de maatregelen als op het proces, van de verschillende cases op een rij worden gezet.

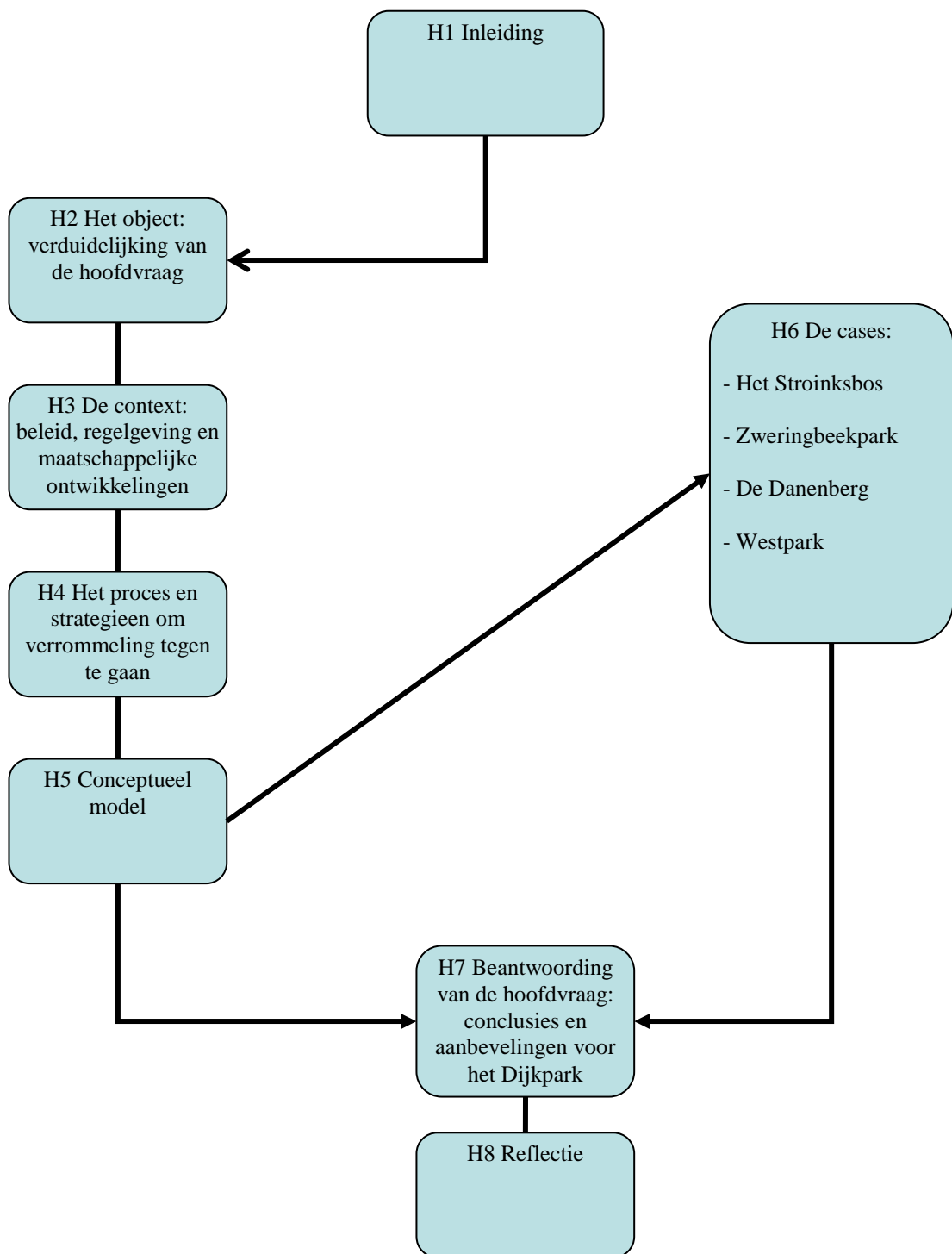
In hoofdstuk 7 komen de bevindingen uit de twee verschillende delen samen en vormen een gezamenlijke conclusie. Daarnaast worden in dit hoofdstuk aanbevelingen gedaan ten aanzien van de plusvoorzieningen in het plangebied Dijkpark Ten Boer.

Figuur 1.3 geeft een schematisch overzicht van de opzet van dit onderzoek weer.

Doelen en onderzoeksmethoden.

Hoofdstuk	Doel	Methode
H2	Verduidelijken van verschillende begrippen in de hoofdvraag. (inzicht krijgen in de materie).	Literatuurstudie
H3	Verkenning van de context: inzicht geven in welke invloed andere overheidslagen en instanties hebben op het beleid dat gemeenten t.a.v. de stadsrand kunnen voeren.	Literatuurstudie Diepte interview
H4	Inventarisatie van maatregelen die in de secundaire literatuur worden genoemd ter voorkoming van verrommeling en een inventarisatie van theorieën t.a.v. participatie.	Literatuurstudie
H5	Opstellen van een conceptueel model. Aan de hand van dit model zullen de cases worden onderzocht.	Analyse
H6	Leren van de aanpak in andere stadsrandzones: welke maatregelen worden getroffen en hoe ziet het participatieproces eruit?	Casestudies: Diepte interviews, empirische analyses en het bestuderen van secundaire bronnen.
H7	Algemene conclusie t.a.v het voorkómen van verrommeling in stadsrandzones en aanbevelingen t.a.v het Dijkpark Ten Boer.	Analyse
H8	Reflectie: In hoeverre hebben de onderzoeksmethoden, de onderzoeker en andere factoren invloed gehad op de onderzoeksresultaten.	Analyse

Tabel 1.1 Overzicht van de doelen en onderzoeksmethoden per hoofdstuk.

Figuur 1.3 Schematische overzicht van het onderzoek.

Hoofdstuk 2 Het object: Verduidelijking van gebruikte begrippen in de hoofdvraag.

2.1 Inleiding.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: ‘*Hoe kan verrommeling van onderbenutte gebieden in de stadsrandzone worden voorkomen/tegengegaan?*’. Voordat antwoord kan worden gegeven op deze vraag, is het van belang dat er duidelijkheid bestaat over de betekenis van de kernbegrippen in deze vraag. Het gaat hierbij om de begrippen “verrommeling”, “onderbenutte gebieden” en “stadsrandzone”. In de literatuur is voor geen van deze begrippen een eenduidige definitie te vinden.

2.2 Onderbenut gebied.

Iedereen kan zich wel iets voorstellen bij een onderbenut gebied. Een gebied waarvan ‘men’ vindt dat er meer mee gedaan zou kunnen worden. Het meest duidelijke voorbeeld van een onderbenut gebied is een braakliggend terrein in het centrum van een stad. Op deze plek zouden zoveel andere activiteiten plaats kunnen vinden, maar om de een of andere reden gebeurt dit niet.

Een beeld is geschetst, maar met deze vage beschrijving van een onderbenut gebied kan geen onderzoek gedaan worden. In deze paragraaf wordt dan ook gekeken welke betekenis het begrip ‘onderbenut gebied’ precies heeft in dit onderzoek.

2.2.1 Algemene definities en beschrijvingen van onderbenut gebied.

In de literatuur worden geen duidelijke definities of beschrijvingen van deze gebieden gegeven. Om toch grip op het begrip ‘onderbenut gebied’ te krijgen wordt in deze subparagraaf bekeken welke betekenis in de Nederlandse taal aan dit begrip wordt gegeven. Vervolgens wordt een eigen duiding van het begrip ‘onderbenut gebied’ beschreven.

Het begrip ‘onderbenut gebied’ komt in zijn geheel niet voor in het van Dale woordenboek. Daarom zijn de delen van het begrip apart opgezocht. Het van Dale woordenboek geeft de volgende betekenissen:

Onderbenutten: ‘*(productiemiddelen ed.) niet geheel benutten*’.

Benutten: *voordelig gebruiken* (synoniem: *profiteren*).

Gebied: ‘*deel van het aardoppervlak*’.

De betekenis van het begrip ‘onderbenut gebied’ in de Nederlandse taal is dus simpel gezegd: ‘*een niet geheel benut (voordelig gebruikt) deel van het aardoppervlak*’.

2.2.2 Eigen duiding van ‘onderbenut gebied’.

Een gebied kan op verschillende gebieden onderbenut zijn:

- 1) Kwalitatief (functioneel).
- 2) Economisch.

Kwalitatieve (functionele) benadering.

Bij een kwalitatieve waarde van de grond wordt de grondwaarde niet zozeer bepaald door de geldelijke waarde die de grond heeft, maar wordt gekeken naar de functies die het gebied zou kunnen hebben en de kwaliteit van het gebied als geheel. Deze kenmerken, functies,

mogelijke functies en kwaliteit van het gebied, komen tot uitdrukking in de ruimtelijke kwaliteit van een gebied.

Het begrip ‘ruimtelijke kwaliteit’ verdient enige aandacht. Het is een begrip dat veelvuldig wordt gebruikt, maar waarvan lang niet altijd wordt aangegeven wat er precies mee wordt bedoeld. Volgens de VROM-raad (2011) gaat ruimtelijke kwaliteit “niet om ‘mooi’, maar om ‘goed’: functioneel, mooi en toekomstbestendig”. Hierbij houdt de VROM-raad zich aan de drie waarden van Virtruvius: gebruikswaarde (utilitas), belevingswaarde (venustas) en toekomstwaarde (firmitas). Deze betekenis van ruimtelijke kwaliteit wordt zowel in de literatuur als in beleidsstukken veelvuldig gebruikt (VROM, 2011). Kwalitatieve onderbenutting van een gebied treedt op wanneer een van deze drie waarden niet voldoende is.

Als alleen naar het functionele aspect van de ruimtelijke kwaliteit wordt gekeken (de gebruikerswaarde), dan is er sprake van onderbenutting wanneer er veel verschillende visies op een gebied zijn, maar deze om welke reden dan ook niet worden uitgevoerd.

Kort gezegd kan er worden gesproken van kwalitatieve onderbenutting als er:

- 1) *Een disbalans bestaat tussen: de beoogde ruimtelijke kwaliteit (A) versus de huidige ruimtelijke kwaliteit (B).*

Hierbij is A ‘hoger’ dan B.

Economische benadering.

Bij een economische benadering van het begrip onderbenutting wordt de waarde van een gebied bepaald door de waarde van de grond. Kuiper en van Tilborg (2010) geven aan dat de waarde van de grond afhangt van een aantal verschillende factoren.

Allereerst is de *locatie* van de grond een bepalende factor in de waarde van de grond: gronden die dicht bij het centrum van een stad liggen hebben over het algemeen een hogere waarde dan gronden in het buitengebied.

Daarnaast zijn de *functies* die op het gebied kunnen worden uitgevoerd van belang voor de waarde van de grond. In Nederland worden de functies die op een bepaalde plaats mogen worden uitgevoerd vastgelegd in een bestemmingsplan. In hoofdstuk drie zal hier verder op ingegaan worden.

Als laatste is de *marktsituatie* van belang voor de prijs van de grond.

Spit en Zoete (2006, p73) geven ook aan dat de grondprijs wordt bepaald door de bestemming. Daarnaast geven zij aan dat de *stedenbouwkundige condities van herstructurering* (hoe hoog mag er bijvoorbeeld gebouwd worden) en de *speciale omstandigheden waaronder de herontwikkeling moet plaatsvinden* (bijv. speciale kosten voor infrastructuurontwikkelingen, bepaalde subsidies die verleend worden, et cetera) een rol spelen.

Kort gezegd kan er worden gesproken van economische onderbenutting als er:

- 2) *Een disbalans bestaat tussen: de prijs van de grond (C) versus de waarde van het huidige gebruik van de grond (D).*

Hierbij is C ‘hoger’ dan D. anders gezegd: er is een te extensief gebruik van de grond.

Algemeen.

Algemeen kan gesteld worden dat sprake is van onderbenutting wanneer “*de waarde (kwalitatief en/of economisch) van de grond hoger is dan de waarde van het huidige gebruik*”.

Hiermee komt meteen een volgend aspect van het begrip onderbenutting aan het licht. Onderbenutting is een relatief begrip. Wanneer de hierboven genoemde beschrijving van onderbenutting strikt wordt gevolgd, zal iedere locatie in Nederland in meer of mindere mate als onderbenut aangewezen kunnen worden. Wanneer de disbalans klein is, niemand deze opmerkt of er last van heeft, wordt niet gesproken over een onderbenut gebied. De algemene beschrijving van het begrip ‘onderbenut gebied’ zoals bedoeld in dit document is daarom als volgt:

Er is sprake van onderbenutting wanneer de waarde (kwalitatief en/of economische) van de grond hoger is dan de waarde van het huidige gebruik, en wanneer deze disbalans als probleem wordt gesignaleerd.

2.2.3 Kenmerken van onderbenutte gebieden.

Hoewel in de literatuur niet veel wordt gesproken over onderbenutte gebieden geeft het PBL (2004) een beschrijving van ‘het tussenland’: gebieden die niet duidelijk bestemd zijn, vaak tussen stad en land liggen, maar ook midden in de stad voor kunnen komen. Deze gebieden kunnen verschillen van vorm en grootte en het is een tijdelijk verschijnsel variërend van één seizoen tot vele jaren.

In het boek ‘Tussenland’ wordt onderzoek gedaan naar deze plekken in of rond de stad. In deze subparagraaf zullen de verschillende kenmerken van deze gebieden kort worden besproken.

Verborgene ligging.

Hoewel iedere stad van dit soort onderbenutte gebieden kent, zijn ze amper of niet op de kaart of in bestemmingsplannen terug te vinden. Toch komen ze wel voor op onze mentale kaart. Deze kaart ziet er voor iedereen anders uit: de één vermijdt deze plaatsen het liefst, de ander ziet het als een plaats waar dingen en diensten die op andere plaatsen niet kunnen of mogen plaatsvinden, wel plaatsvinden (PBL 2004, p12-14).

Barrières.

Vaak ontstaan onderbenutte gebieden doordat barrières worden opgeworpen, bijvoorbeeld door de aanleg van een nieuw knooppunt of snelweg. Deze nieuwe verbinding, veelal bedoeld voor snelverkeer, doorsnijdt langzaamverkeer routes waardoor een gebied moeilijker te bereiken is (PBL, 2004 p8). Ook kunnen hoogspanningsmasten zorgen voor onderbenutte gebieden. Om gezondheidsredenen is vanuit de rijksoverheid het advies uitgegaan om niet te bouwen onder hoogspanningsmasten. De breedte van de strook rond de hoogspanningsmasten waar niet mag worden gebouwd is afhankelijk van de soort hoogspanningsmast.

Tijdelijk verschijnsel.

Tussenland heeft een tijdelijk karakter dat kan variëren van een seizoen tot enkele jaren. Deze eigenschap is nauw verbonden met de verschillende ontwikkelingen in het gebied die onderbenutting tot gevolg hebben, zoals een economische transformatie van een gebied of een projectontwikkelaar die nog even wacht met de ontwikkeling van het gebied tot dat de markt weer is aangestoken (PBL, 2004).

Vrijplaatsen en broedplaatsen.

Onderbenutte gebieden kunnen ontstaan op plaatsen die in onbruik zijn geraakt, zoals voormalige bedrijventerreinen. Deze gebieden wachten op een nieuwe bestemming maar

hebben deze om welke reden dan ook nog niet gekregen. Deze plekken kunnen in de tussentijd dienen als vrijplaatsen of broedplaatsen¹ (PBL 2004, p15-16).

Deze beschrijving van het tussenland doet al vermoeden dat er een sterke relatie bestaat tussen onderbenutte gebieden en verrommeling. Met dit in het achterhoofd zal in de volgende paragraaf worden ingegaan op de betekenis van verrommeling.

2.3 Verrommeling.

Voordat antwoord kan worden gegeven op de vraag hoe verrommeling tegen gegaan kan worden, moet eerst helder zijn wat het begrip verrommeling precies inhoudt. Om hier een antwoord op te krijgen wordt in deze paragraaf allereerst een beschrijving gegeven van een verrommeld gebied. Vervolgens wordt ingegaan op de betekenis die verschillende wetenschappers en beleidsmakers geven aan het begrip verrommeling. Daarna wordt gekeken in hoeverre de verschillende betekenissen met elkaar overeenkomen, waarin ze van elkaar verschillen en welke kenmerken verder in de literatuur worden toegeschreven aan verrommeling. Aan de hand hiervan wordt een beschrijving gegeven van het begrip zoals bedoeld in dit onderzoek.

“ wie echter over de N265 verder rijdt in de richting van Son komt een zone binnen die zich minder eenvoudig laat omschrijven in termen van ‘stedelijk’ en ‘landelijk’. Ingeklemd tussen stad en kanaal, tussen knooppunten van rijkswegen, bedrijventerreinen, industrie, akkerbouw, weilanden en kleine bosjes strekt zich langs deze oude verbindingsweg een lint uit met een heel diverse samenstelling. Er wordt gewoond en gewerkt, geproduceerd en verkocht. Langs de weg en zijn ventwegen, tussen en achter de woningen, in winkels, loodsen en hallen kan men terecht voor tuinplanten, houten schommels, stalen kunstwerken, mobieltjes, gordijnen, tapijt en een Italiaans diner. Met de auto kan men langs de vakgarage, het autobedrijf en de chiquere Audidealer en op drie plaatsen kan al dan niet voordelig worden getankt. Men kan er dingen laten smeden en lassen, op vrijdag en zaterdag kan via de achterom eiken meubelen worden gekocht en in een boerderij kan men interieurprojecten laten uitvoeren. De kinderen vermaken zich met de geitjes” (PBL, 2004).

Dit citaat geeft een gedeelte, nadat je de stad hebt verlaten, weer van de beschrijving van de route via de N265 van Eindhoven naar Son. In de beschrijving komt duidelijk naar voren dat wanneer je de stad (in dit geval Eindhoven) verlaat er veel bedrijvigheid is, maar dat er weinig samenhang in deze bedrijvigheid te vinden is. Het is een landschap waar geld wordt verdiend, waar mensen heen gaan voor verschillende diensten en goederen, maar ook een gebied dat door velen wordt gezien als ongestructureerd en verrommeld (PBL, 2004).

2.3.1 Algemene definities en beschrijving van verrommeling.

Naast het feit dat in het maatschappelijke debat veel over verrommeling wordt gesproken bestaat ook in het landschapsbeleid aandacht voor het probleem van de verrommeling van het landschap. Hierbij wordt echter niet altijd gedefinieerd wat verrommeling precies is en bestaat ook weinig kennis over ‘waarom en wanneer het landschap als verrommeld wordt ervaren’ (Veeneklaas et al, 2006).

¹ Er bestaat een verschil tussen vrijplaatsen en broedplaatsen. Vrijplaatsen zijn over het algemeen door de gebruikers zelf uitgeroepen ongeacht of ze hier toestemming voor hebben gekregen van de eigenaar. Broedplaatsen daarentegen zijn meer georganiseerd. Vaak wijst de gemeente deze plekken aan, samen met subsidies en bijbehorende richtlijnen (pbl,2004).

Om een beeld te krijgen hoe door verschillende instanties en wetenschappers naar het begrip verrommeling wordt gekeken, is in deze subparagraaf een overzicht gemaakt van verschillende definities en beschrijvingen die worden gegeven van dit begrip.

1. Het Van Dale woordenboek geeft geen betekenis van het woord verrommeling. Wel wordt een betekenis gegeven van het woord verrommelen: *“rommelig gemaakt worden, m.n. van de openbare ruimte”*. Rommelig zelf wordt gedefinieerd als *wanordelijk*.
2. Veeneklaas et al (2006), geeft in zijn onderzoek ‘Verrommeling in Nederland’ de volgende definitie van verrommeling: *“Onder verrommeling verstaan we een storende toename van de variatie in het landschap in combinatie met een gebrek aan samenhang.”*

Bij deze definitie worden een aantal opmerkingen gemaakt:

- a. Opgemerkt wordt dat variatie in het landschap niet per definitie negatief is. Pas wanneer afwisseling in het landschap wordt veroorzaakt door het vóórkomen van ‘*potentieel storende elementen*’ die niet in het landschap passen, wordt dit als negatief ervaren.
 - b. Het gebied maakt als totaal ‘een wanordelijke indruk en gebruiksfuncties zijn zonder duidelijk verband naast elkaar aanwezig’.
 - c. Daarnaast geeft hij aan dat verrommeling niet wordt nagestreefd, maar dat het eerder een ‘*onbedoelde resultante is van het nastreven van diverse belangen*’.
 - d. Daarbij is verrommeling volgens hem een sluipend proces. (Veeneklaas et al, 2006)
3. Lola landschapsarchitecten (2008) geeft in het document ‘verrommeling in Zuid Holland’ aan dat verrommeling heel breed kan zijn. Volgens het rapport varieert verrommeling, als wordt gekeken naar ‘de publieke opinie’, ‘van kleinschalige rotzooi van lege colablikjes en poep op de stoep, tot vervallen krotten of juist lelijke nieuwe kantoren’. Het rapport geeft in haar conclusie dan ook de volgende betekenis aan verrommeling: *“verrommeling is een als negatief ervaren verandering van grondgebruik.”*
 4. Het tijdschrift Monumenten (2010) geeft in zijn artikel over verrommeling, waarin met verschillende deskundigen is gesproken, aan dat verrommeling *“een sluipend proces is, dat ontstaat door de inpassing van ruimtelijke ingrepen waarbij óf een integrale benadering ontbreekt óf waarbij ruimtelijke kwaliteit onvoldoende prioriteit heeft.”*

2.3.2 Kenmerken van verrommeling.

Wanneer de verschillende definities en beschrijvingen van het begrip verrommeling naast elkaar worden gelegd vallen een aantal overeenkomsten meteen op. Allereerst valt op dat verrommeling een *ongewenst verschijnsel* is. In geen enkele definitie of beschrijving wordt verrommeling als gewenst beschouwd. Daarnaast wordt duidelijk dat verrommeling veroorzaakt wordt door *veranderingen* in het landschap, hoewel ook aangegeven wordt dat niet iedere verandering per definitie tot verrommeling hoeft te leiden. Ook komt er in de definities naar voren dat er bij verrommeling vaak sprake is van een *gebrek aan samenhang* in het landschap.

Naast deze kenmerken, worden hieronder nog een aantal kenmerken van verrommeling kort beschreven:

De schaal van verrommeling: grootschalig en kleinschalig.

Zoals al eerder werd aangegeven bij de betekenis die Lola landschapsarchitecten (2008) geeft aan het begrip verrommeling, kan verrommeling op verschillende schaalniveaus voorkomen. Het onderscheid dat het meest gemaakt wordt, is het onderscheid tussen kleinschalige en grootschalige verrommeling.

Kleinschalige verrommeling wordt veroorzaakt door ‘verwaarlozing’ en ‘niet opruimen’.

Volgens Lola landschapsarchitecten (2008) is deze verrommeling de verrommeling ‘van onderaf’. Bij deze vorm van verrommeling is vooral de burger zelf de veroorzaker van de verrommeling en niet direct het beleid van de overheid. Ook Lucas en van Oort (1993, p26) geven aan dat kleinschalige individuele ontwikkelingen een grote rol spelen in de verrommeling van de stadsrand. Hierbij gaat het vaak om sluipende processen waarbij de burger zich aan de regelgeving kan onttrekken. Een voorbeeld hiervan is een boerenbedrijf dat zich bezig gaat houden met nevenactiviteiten en in de loop van de tijd uitgroeit tot een geheel niet-agrarisch bedrijf.

Volgens de VROM inspectie (2007) zijn er 3 voorbeelden van kleinschalige verrommeling, namelijk:

- 1) Vervallen panden: om welke reden dan ook slecht onderhouden panden. Deze panden hebben een negatieve invloed op de ruimtelijke kwaliteit en kunnen een veiligheidsrisico met zich meebrengen.
- 2) Probleemerven: niet opgeruimde erven.
- 3) Transities (agrarische bebouwing met een nieuwe functie).

Hoewel in alle drie de voorbeelden de gebruiker van het gebouw de directe veroorzaker van de verrommeling is, wil dat niet zeggen dat de overheid geen invloed heeft op deze vormen van verrommeling. In hoofdstuk vier wordt verder ingegaan op het beleid dat door de (lagere) overheid kan worden gevoerd om deze vorm van verrommeling tegen te gaan.

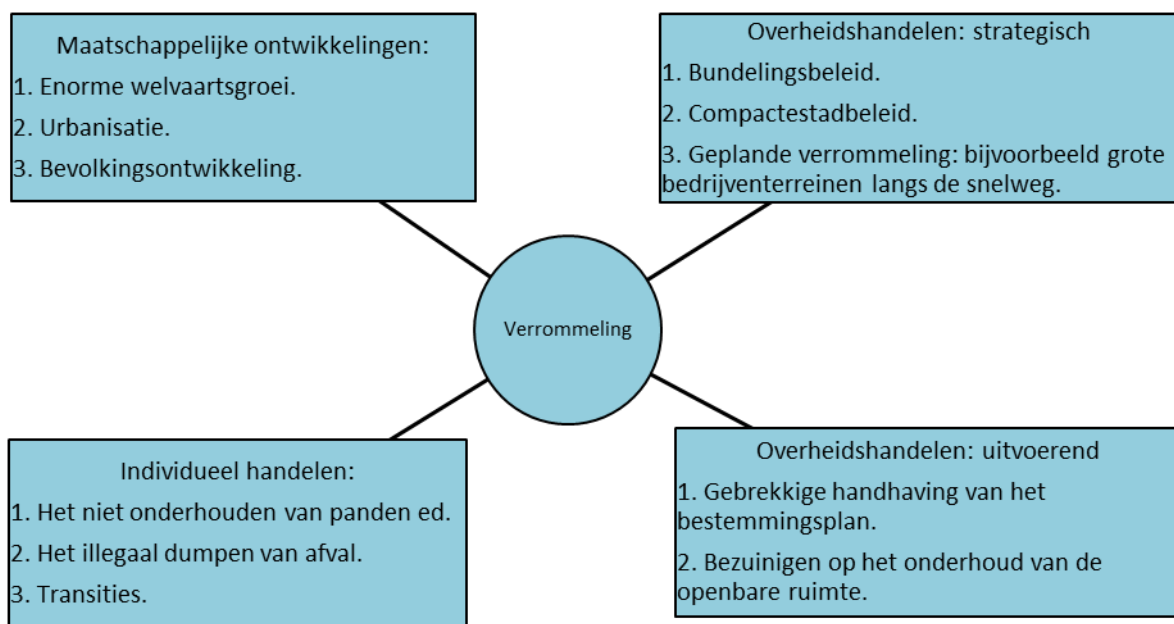
Tegenover de kleinschalige verrommeling staat de *grootschalige verrommeling*: deze vorm van verrommeling wordt volgens Lola landschapsarchitecten (2008) veroorzaakt doordat overheden (grote) delen van het landschap van kleur laten verschieten. Bijvoorbeeld: daar waar eerst een agrarische bestemming was, kan door een bestemmingsverandering begonnen worden met de aanleg van (grootschalige) bedrijventerreinen, kassencomplexen en woonwijken. Niet iedere bestemmingswisseling zorgt per definitie voor grootschalige verrommeling: de aanleg van een nieuwe woonwijk aan de rand van de stad kan zelfs zorgen voor een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van dit gebied.

Het belangrijkste verschil tussen grootschalige en kleinschalige verrommeling is dat kleinschalige verrommeling plaatsvindt binnen het bestaande bestemmingsplan en dat grootschalige verrommeling alleen kan ontstaan door een verandering van het bestemmingsplan.

Deze verschillende soorten verrommeling zorgen er voor dat het onmogelijk is om één verantwoordelijke aan te wijzen voor de verrommeling. Volgens Lola architecten (2008) zijn er vele schuldigen: de overheid, energiemaatschappijen, projectontwikkelaars, ondernemers, boeren en de burger zelf.

In figuur 2.1 is een overzicht gegeven van de verschillende processen en/of handelingen die verrommeling, zoals wij dat nu ervaren, tot gevolg kunnen hebben. Met dit overzicht is niet geprobeerd een volledig overzicht te geven van deze processen en handelingen, wel wordt er meer inzicht gegeven in de verschillende categorieën processen en handelingen die kunnen leiden tot meer ongewenste variatie in het landschap, namelijk:

- 1) Maatschappelijke ontwikkelingen (links boven).
- 2) Individuele handelingen (links onder): Individuele handelingen van zowel bedrijven als burgers.
- 3) Overheidshandelen: strategisch (rechts boven): Het grootschalige planningsbeleid van zowel de rijksoverheid als de lagere overheden. Hieronder valt ook de versnippering van een gebied door de aanleg van wegen.
- 4) Overheidshandelen: uitvoerend (rechts onder): het overheidshandelen, binnen het bestaande beleid en plannen.

Figuur 2.1 Categorieën processen en handelingen die verrommeling tot gevolg kunnen hebben (gebruikte bronnen: Lucas en van Oort, 1993; PBL, 2008; Nirov, 2008; provincie Groningen, 2008; binnenlandsbestuur.nl)

Verrommeling is geen absoluut begrip.

Veeneklaas et al (2006) geeft in zijn onderzoek naar verrommeling aan dat ‘potentieel storende elementen’ een grote rol spelen in de verrommeling van het landschap. Volgens dit onderzoek hangt de mate waarin een element als storend wordt ervaren af van het landschap waar het in staat. Van der Wulp (2009) bouwt verder op dit onderzoek. In dit onderzoek wordt gekeken welke elementen door wie als storend worden ervaren. Uit dit onderzoek komt naar voren dat de leeftijd een bepalende factor is bij de beoordeling van de storendheid van een ‘potentieel storend element’ in het landschap. In sommige gevallen had de toevoeging van een bepaald element aan het landschap voor ouderen een veel negatievere invloed dan voor jongeren. Of iemand een bepaald landschap ervaart als verrommeld, heeft niet alleen te maken met het aantal ‘potentieel storende elementen’ in een landschap en de leeftijd van de persoon. Ook de persoonlijkheid en belangen van een persoon spelen hierbij een rol. Wat de één verrommeling vindt, hoeft de ander nog geen verrommeling te vinden. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het ‘wilde wonen’ (Pullen, 2002): de toekomstige bouwer vindt de

vrijheid heerlijk. Een toevallige voorbijganger vindt de afwisseling leuk ‘weer eens wat anders dan die eeuwige vinex wijken’, of ziet het juist als een verrommeling van het gebied. Daarnaast is verrommeling ook tijdgebonden (Veeneklaas, 2006). Op dit moment worden oude molens over het algemeen als mooi gezien, het is historisch. De net gebouwde windturbines op de dijk worden gezien als horizonvervuiling of verrommeling van het gebied.

Het nut en de noodzaak van verrommelde gebieden.

In de vorige paragraaf is al aangegeven dat onderbenutte gebieden, die over het algemeen verrommeld zijn, dienst kunnen doen als vrijplaatsen en broedplaatsen. Hier vinden kunstenaars een plekje. Dit is echter niet de enige functie die rommelzones vervullen. Ook andere functies waarvoor in het bloeiende stedelijk gebied geen plaats is, vinden in deze gebieden hun plaats. Voorbeelden hiervan zijn autosloperijen, caravanstallingen en loodsen waar men tuinplanten kan halen (PBL, 2004).

Wanneer gekeken wordt naar figuur 2.1, en de hierboven beschreven functie van verrommelde gebieden, dan lijkt het waarschijnlijk dat een deel van de verrommeling in Nederland kan worden opgeruimd. Hierbij gaat het vooral om verrommeling die het gevolg zijn van verval, niet opruimen en slecht beheer van de openbare ruimte. In hoofdstuk vier zal in worden gegaan op de mogelijke maatregelen die kunnen worden getroffen om deze vormen van verrommeling tegen te gaan of te verminderen. Bij een ander deel van de verrommeling is het de vraag of het wenselijk, en mogelijk, is om dit uit te bannen.

2.3.3 Werkdefinitie van het begrip verrommeling.

Verrommeling in het algemeen kan gedefinieerd worden als:

“ een sluipend proces, waarbij steeds meer ongewenste variatie in het landschap ontstaat”.

Met de volgende punten als verduidelijking en aanvulling van deze definitie:

1. Ongewenste variatie in het landschap ontstaat doordat er geen samenhang bestaat tussen de verschillende ontwikkelingen. Iedereen streeft zijn eigen (korte termijn) belangen na waardoor geen aandacht is voor samenhang.
2. Niet iedere verandering in het landschap veroorzaakt verrommeling. Alleen die veranderingen die niet binnen het landschap passen: ‘de potentieel storende elementen’.
3. Verrommeling kan variëren van kleinschalige rotzooi tot grootschalige kantoorgebouwen (langs de snelweg).
4. Verrommeling is een subjectief begrip. Wat de één als ‘storend in het landschap’ ziet, hoeft door de ander niet als storend ervaren te worden.
5. Hoewel verrommeling door velen als storend wordt ervaren, heeft het op sommige momenten wel degelijk een functie.

2.4 Stadsrandzones.

De beschrijving van verrommeling in de vorige paragraaf, gaf meteen een beschrijving van een verrommelde stadsrandzone. Nu is het niet zo dat alle stadsranden per definitie (zover) verrommeld zijn, maar er is wel sprake van een overganggebied tussen stad en land waarbij het land niet ‘echt’ stad, maar ook niet ‘echt’ platteland kan worden genoemd. Bij het bord ‘einde stad’ is het al lang niet meer altijd zo dat je meteen met twee benen in het landelijke gebied tussen de koeien staat. In deze zone vindt een geleidelijke verandering van het landschap plaats van stad naar land. Het is een gebied met veel diversiteit; stedelijke en landelijke functies zijn hier samen te vinden (Lucas en van Oort, 1993). Om aan het einde van

deze paragraaf tot een duidelijke beschrijving van het begrip stadsrandzone, zoals in dit onderzoek bedoeld, te komen, wordt eerst gekeken welke verschillende definities en beschrijvingen in de literatuur van het begrip stadsrandzone worden gegeven. Daarna zal worden gekeken welke kenmerken en functies een stadsrandzone heeft.

2.4.1 Algemene definities en beschrijving van de stadsrandzone.

Het PBL (2009) geeft in zijn onderzoek ‘verstedelijking in de stadsrandzone’ aan dat er zowel in de nationale als internationale literatuur veel verschillende namen en definities worden gegeven aan het gebied dat zich bevindt tussen de stad en het platteland. Hieronder wordt een kleine greep gedaan uit de verschillende definities die de stadsrandzone rijk is.

1. Het PBL (2009) definieert de stadsrandzone als volgt: *‘het gebied dat direct grenst aan de bestaande stad’*.

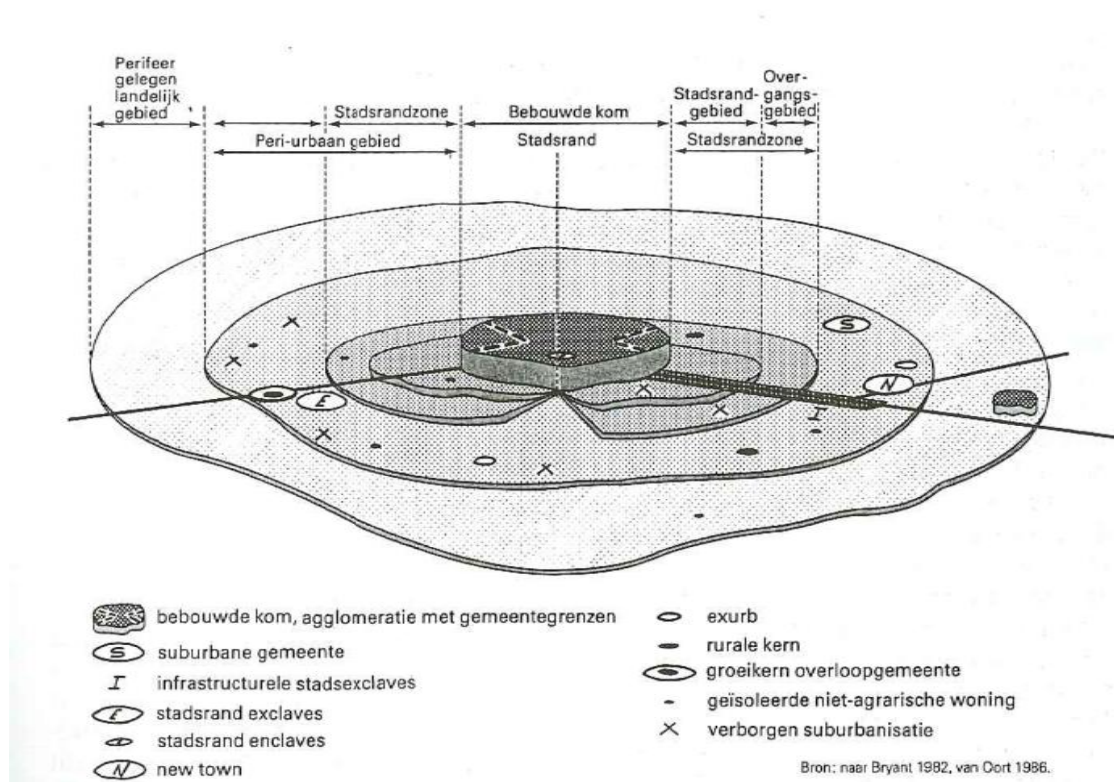
Aan deze definitie worden door het PBL de volgende eigenschappen toegevoegd:

- 1) de stadsrandzone ligt als een schil om de bestaande stad heen en volgt de grillen van de stad.
 - 2) de breedte van de stadsrandzone is afhankelijk van de omvang van de stad: hoe groter de stad, hoe breder de stadsrandzone.
 - 3) ook wordt er rekening gehouden met een andere vorm van verstedelijking: die op de (voormalige) perifere locaties nabij snelwegopritten en –afritten.
 - 4) de stadsrandzone volgt in de loop van de tijd de ‘beweging’ van het stedelijk gebied (PBL,2009).
2. Lier en de Bruijn (2009) geven de volgende betekenis aan de stadsrandzone: *‘daarbij beschouwen we als stadsrandgebied het gebied dat zich rondom en aangrenzend aan de stad bevindt en dat voor langzaam verkeer (wandelaar en fietser) goed bereikbaar is vanuit de omliggende wijken. De stadsrand is daarmee geen scherpe grens maar een zone die wel enkele kilometers breed kan zijn.’* (Saxion, 2009)
 3. De rijksoverheid beschrijft de stadsrandzone als een *‘overgangsgebied tussen de stad en het buitengebied dat 14% van Nederland beslaat’*. Daarnaast wordt er op gewezen dat de stadsrandzone vaak wordt gebruikt als restgebied, waar ontwikkelingen kunnen plaatsvinden die ergens ander minder goed passen (rijksoverheid.nl).
 4. Het ministerie van VROM (2003) hanteert de volgende definitie: *‘de zone van 500 meter rondom bestaand stedelijk gebied’*.
 5. Het Nirov (2008) hanteert een soortgelijke definitie, namelijk: *“de zone van 500 meter net buiten de grenzen van het bestaande stedelijke gebied.”*
 6. Een heel andere definitie van het begrip stadsrand komt uit België van Vermeersch (1988): hij definieert de stadsrand als volgt: *“de stadsrand is een gebied in verstedelijking met een zeer dynamisch en wervend karakter. Deze lijkt een “broedplaatsfunctie” te hebben voor allerlei vernieuwende initiatieven.”*

2.4.2 Kenmerken van een stadsrandgebied.

Wanneer de verschillende definities van de stadsrandzone naast elkaar worden gelegd, valt een aantal aspecten meteen op. Het eerste kenmerk van een stadsrandzone dat meteen naar voren komt is de ligging: een stadsrandgebied ligt *in de buurt of aangrenzend aan een stedelijk gebied*. Daarna komt ook meteen een onduidelijkheid naar voren: hoewel alle definities het met elkaar eens zijn wáár de stadsrand ligt, is er meer *verwarring over de breedte* van een stadsrandzone. In de ene definitie wordt gesproken over ongeveer 500 meter in de volgende over enkele kilometers en anderen geven niet eens een indicatie van de breedte van een stadsrandzone. In enkele definities wordt gewezen op het *dynamische karakter* van de stadsrandzone: het gebied verplaatst zich van tijd tot tijd en de activiteiten die er plaatsvinden veranderen steeds.

De stadsrandzone bestaat uit verschillende zones.

Figuur 2.2 Ruimtelijke componenten van het overgangsg gebied tussen stad en land (Lucas en van Oort, 1993).

In de hiervoor genoemde definities wordt de stadsrandzone als een egale zone gedefinieerd. Het PBL (2009) geeft aan dat de stadsrandzone geen egale zone is, maar uit 3 verschillende gebieden bestaat. Dezelfde driedeling wordt ook door Lucas en van Oort (1993) gepresenteerd als afkomstig zijnde van van Oort en Toppen (1986):

- 1) De stadsrand: “de scherpe grens tussen de bebouwde kom van de stad en het landelijk gebied, een grens die vaak samenvalt met infrastructuurle werken als kanalen of (snel)wegen.”
- 2) Het stadsrandgebied: “het gebied dat direct grenst aan de stedelijke bebouwing. Het ruimtegebruik is er heterogeen van aard (agrarisch en stedelijk), maar stedelijke

ruimtegebruikvormen worden steeds dominanter. Stadsrandgebieden worden gekenmerkt door specifieke stadsrandverschijnselen (die ook in de huidige verrommelingsdiscussie een grote rol spelen), zoals autokerkhoven, maneges, caravanstallingen en vuilverwerking.”

- 3) Het overgangsgebied: “is (nog) voornamelijk ruraal van aard, hoewel ook daar her en der stedelijk ruimtegebruik voorkomt. Kenmerkend voor dit gebied zijn de soms conflicterende ruimtelijke plannen voor recreatie, infrastructuur en stedelijke uitbreidingen.”

Verschillende krachten hebben invloed op de dynamiek in een stadsrandzone.

Lucas en van Oort (1993) gaan er in hun onderzoek van uit dat er drie exogene krachtenvelden zijn die invloed hebben op de dynamiek van een stadsrandzone. Dit zijn:

- 1) *Het algemeen (maatschappelijk) krachtenveld*: het gaat hierbij zowel om de nationale en provinciale regelgeving als om de algemene maatschappelijke ontwikkelingen. In hoofdstuk drie zal verder worden ingegaan op de regelgeving en de algemene maatschappelijke ontwikkelingen.
- 2) *Het urbane krachtenveld*: hierbij gaat het om de ruimteclaims die de stad op zijn omgeving legt. Lucas en van Oort (1993) geven hierbij de volgende ruimteclaims als voorbeelden: woningbouw, bedrijfsterreinen, infrastructuur, volkstuinencomplexen, sportcomplexen en recreatiegebieden.
- 3) *Het rurale krachtenveld*: hierbij kan volgens Lucas en van Oort (1993) gedacht worden aan modernisering en aanpassing van de landbouw, inspelen op de stedelijk vraag door activiteiten als poortverkoop en volkstuinen.

De intensiteit van zowel de urbane als rurale krachten die op de stadsrandzone rusten zijn afhankelijk van het algemene (maatschappelijke) krachtenveld.

Naast dit exogene krachtenveld heeft ook een *set van lokale en regionale condities*, grote invloed op de vorm van de stadsrandzone. Het gaat hier bijvoorbeeld om de fysische, fysieke kenmerken en demografische kenmerken van een gebied (Lucas en van Oort, 1993).

De toegankelijkheid.

In de stadsrandzone zijn veel ontsluitingswegen aanwezig, of worden nieuwe wegen aangelegd. Deze wegen zorgen voor een snelle verbinding met andere steden. Tegelijkertijd zijn deze snellere verbindingen vaak een barrière, voor voornamelijk langzaam verkeer, tussen stad en land (groenestad.nl, 2011). Voor een vitale stadsrandzone is het echter van belang dat het gebied goed ontsloten is voor alle verkeer. Later in dit onderzoek wordt hier verder op ingegaan.

Daarnaast is de stadsrandzone het eerste wat een bezoeker van buiten de stad ziet, wanneer hij de stad nadert. Hiermee is de stadsrandzone als het ware het visitekaartje van een stad (mooi Nederland, 2011).

Overige kenmerken van stadsrandzones.

De oorspronkelijke taakverdeling tussen de stad en het platteland was duidelijk: het platteland produceerde het voedsel voor de stad (Aterlieroverijssel, 2010). De enige stedelijke functies die in de stadsrandgebieden een plaats vonden, waren die functies waarvoor in de stad geen plaats was, zoals touwslagerijen en lakenblekerijen (Wezenaar 1994, p37). Tegenwoordig is de scheiding tussen stad en land veel minder strikt dan vroeger: stedelijke functies komen steeds meer in het landelijk gebied terecht en landelijke functies in de steden. De stadsrandzone is tegenwoordig dan ook een heterogeen gebied waarin verschillende (zowel groene als rode) functies samenkomen. De wortels van het hedendaagse beleid liggen in het verleden, toen stad en land nog strikt van elkaar gescheiden waren. Er was dan ook stedelijk

beleid en plattelandsbeleid. In de loop van de tijd is er een tussenvorm bij gekomen: de stadsrandzone. Voor deze zone is (nog) geen duidelijk beleid, de stadsrandzone ligt als het ware in een beleidsvacuüm (PBL, 2009).

De stadsrandzone is zowel in tijd als plaats dynamisch en wordt gekenmerkt door een hoge mate van ontwikkeling. Veel tijdelijke functies zorgen voor een snelle verandering van het gebied. Ongeveer 50% van de ontwikkelingen op het gebied van nieuwbouw van huizen, kantoren, maar ook de aanleg van nieuwe parken, worden in de stadsrandzone verwacht (overheid.nl; Nirov, 2008). Hierdoor vervaagt de grens tussen stad en land. Wezenaar (1994 p38) geeft in zijn boek 'Buiten westen' aan dat een stadsrandgebied niet als 'af' gebied moet worden gezien, maar dat "...stadsrandgebieden te beschouwen zijn als het beginstadium van de verstedelijking..". De stadsrandgebieden van nu zijn de stedelijke gebieden van de toekomst.

De grondprijs in de stadsrand is laag en er is meer open ruimte dan in het centrum van een stad. De lagere grondprijs in combinatie met ruimte maakt het voor bepaalde, van oorsprong stedelijke activiteiten, aantrekkelijk om zich in de stadsrand te vestigen (Lucas en van Oort, 1993 p102).

2.4.3 Functies in de stadsrandzone.

Lucas en van Oort (1993, blz102) geven aan dat de stadsrandzone een goede locatie blijkt te zijn voor "activiteiten die afhankelijk zijn van lage grondprijzen, goedkope bedrijfsruimte, een goede bereikbaarheid, ruime parkeermogelijkheden en de nabijheid van stedelijke, commerciële voorzieningen. De stadsrandzone wordt gekenmerkt door een hoge concentratie van dit soort voorzieningen".

De hierboven genoemde kenmerken van de stadsrandzone maken dat de stadsrandzone aantrekkelijk is voor een groot aantal, sterk van elkaar verschillende, functies. In deze subparagraaf zullen de verschillende groepen van functies die in de stadsrandgebieden te vinden zijn worden besproken. Een veel gemaakte indeling van de functie van de stadsrandzone is die van de loopgebieden (Kuyper, 2010).

Figure 2.3 Mogelijke stadsrandfuncties tussen de rurale en stedelijke krachtenvelden (bron: Atelier Overijssel, 2010)

De vier loopgebieden.

uitloopgebied:

Een gebied met de mogelijkheid voor recreatie. Stedelingen kunnen in dit gebied terecht voor rust, ruimte en groen.

overloopgebied:

Een gebied waar plaats is voor functies waarvoor in de stad geen plaats meer is. De stadsrandzone is, doordat de grondprijs er laag ligt en er relatief veel ruimte is, een aantrekkelijke vestigingsplaats voor bedrijven die veel ruimte nodig hebben. Hierbij kan gedacht worden aan functies als rioolwaterzuivering of andere activiteiten, die in het stedelijk gebied voor te veel overlast zullen zorgen, maar ook aan groothandelscentra en bedrijventerreinen. Wanneer op grote schaal woningen en bedrijventerreinen in de stadsrand worden gebouwd, zal de stadsrand worden opgenomen in de stad.

leegloopgebied:

Het gebied dient als planologische reserveruimte. De eerste indruk van het gebied is stilstand, maar dat wil niet zeggen dat er geen planvorming voor het gebied bestaat.

lopend gebied:

Dit is niet zozeer een functie van het gebied als wel een eigenschap die veroorzaakt wordt door de verschillende functies in het gebied. Zeker wanneer er sprake is van grootschalige bouw van woningen of bedrijventerreinen zal de stadsrand verschuiven. Een analyse van het Nirov (2008) van de Nieuwe Kaart laat zien dat er veel plannen en projecten in uitvoering zullen komen in de stadsrandzones.

Naast deze, vaak in meer of mindere mate geplande activiteiten, vinden er ook minder gewenste activiteiten plaats in de stadsrandzone. Het gaat dan vaak om het gebruik van stille plaatsen in de stadsrandzone als homo-ontmoetingsplaats, afwerkplek, het illegaal storten van vuil etc. Deze activiteiten vinden over het algemeen plaats in die delen van de stadsrandzone waar weinig sociale controle is.

2.4.4 Werkdefinitie van het begrip stadsrandzone.

De stadsrandzone in het algemeen kan gedefinieerd worden als:

“een dynamische zone, variabel in breedte, in de buurt van of aangrenzend aan stedelijk gebied, waarin zowel stedelijke als landelijke activiteiten plaatsvinden”.

Met de volgende punten als verduidelijking van en aanvulling op deze definitie:

- 1) De stadsrandzone bestaat uit drie zones, namelijk: de stadsrand, het stadsrandgebied en de overgangszone.
- 2) De stadsrand is dynamisch, er vinden veel ontwikkelingen plaats qua gebruik en in de loop van de tijd verplaatst de stadsrand zich in de richting van het landelijke gebied.
- 3) De stadsrand wordt vaak gebruikt als restgebied, stedelijke functies waarvoor geen plaats is in de stad, verplaatsen zich naar de stadsrand.
- 4) De breedte van een stadsrand is afhankelijk van de grootte van de stad en van de aanwezigheid van eventuele barrières, zoals spoorlijnen of snelwegen.

2.5 Tot slot.

Met deze uitgebreide beschrijving is geprobeerd een helder beeld te schetsen van deze begrippen. Duidelijk is geworden dat de begrippen stadsrandzone, onderbenutting en verrommeling bijna onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. In figuur 2.4 is de relatie tussen verrommeling en onderbenutting weergegeven. Onderbenutting leidt tot verrommeling (bv.

een gebied met veel leegstand verrommelt doordat panden niet worden onderhouden) en verrommeling leidt tot onderbenutting (bv. een uitloopgebied dat niet onderhouden wordt, en hierdoor slecht toegankelijk, zal minder worden bezocht).

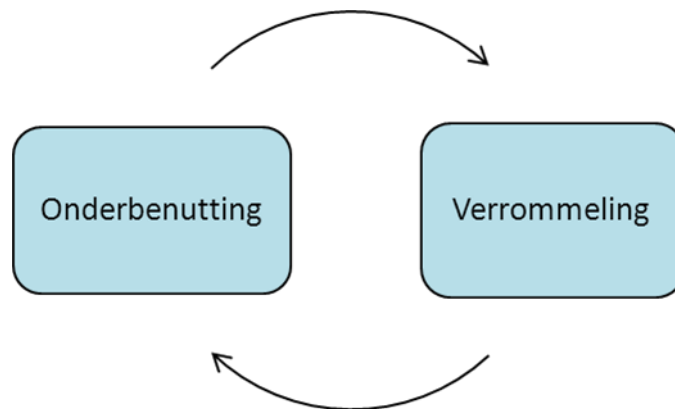

Figure 2.4 Relatie tussen onderbenutting en verrommeling.

Dynamische verschijnselen in tijd en plaats.

Naast het feit dat de begrippen onderbenutting en verrommeling onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, hebben ze een belangrijke overeenkomst: het zijn dynamische verschijnselen. De stadsrandzone is dynamisch qua breedte, ligging en activiteiten die hierin plaatsvinden. Zowel onderbenutting als verrommeling zijn subjectieve begrippen. Of en wanneer een plek als onderbenut wordt ervaren, is afhankelijk van de visies die op het gebied liggen en van de waarde van de grond. Of een bepaalde activiteit of element in het landschap als verrommeling wordt aangemerkt is zowel afhankelijk van de plek als van de persoon die deze activiteit waarneemt.

Hoofdstuk 3 Context: beleid, regelgeving & maatschappelijke ontwikkelingen.

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk komt de context aan de orde. Deze wordt gevormd door de randvoorwaarden waarbinnen de inhoudelijke en procedurele doelstellingen kunnen worden gerealiseerd (Spit en Zoete, 2006). In dit hoofdstuk zal eerst ingegaan worden op het beleid en de regelgeving van verschillende overheidslagen die de context vormen voor het beleid dat op lokaal niveau kan worden gevoerd ter voorkoming of vermindering van verrommeling in stadsrandzones. Vervolgens zal worden ingegaan op een aantal maatschappelijke processen die invloed hebben op de verrommeling in stadsrandzones. Naast het beleid, de regelgeving en de maatschappelijke ontwikkelingen hebben ook de fysische en fysieke eigenschappen van een gebied (de uitgangssituatie) invloed op de mogelijke invulling van dat gebied. Deze eigenschappen verschillen van gebied tot gebied en zullen dan ook per project geanalyseerd moeten worden. Om deze reden wordt dit deel van de context niet behandeld in dit hoofdstuk.

3.2 Landelijk beleid en regelgeving.

De afgelopen jaren is er veel veranderd in het beleid en de regelgeving omtrent de ruimtelijke ordening. Sinds 1 juli 2008 is de nieuwe Wro in werking getreden (van Doorn et al, 2010) en sinds oktober 2010 is, met de komst van het kabinet Rutte, het ministerie van VROM opgeheven. In korte tijd zijn er grote veranderingen in de wetgeving gekomen en is het ministerie van VROM samengegaan met het ministerie van Verkeer en Waterstaat in een nieuwe ministerie: het Ministerie van Infrastructuur en Milieu (rijksoverheid.nl).

In deze paragraaf zal eerst kort worden ingegaan op de Wro: welke instrumenten heeft iedere overheidslaag voor het vastleggen van beleid en welke juridisch bindende instrumenten kan zij gebruiken voor de uitvoering van het beleid. Vervolgens zal worden ingegaan op het beleid dat in de afgelopen jaren is gevoerd op het gebied van ruimtelijke ordening. Daarna wordt een overzicht gegeven van de grootste veranderingen die in de afgelopen 2 jaren zijn doorgevoerd op het gebied van ruimtelijke ordening per overheidslaag. Als laatste zal in deze paragraaf worden ingegaan op de vraag hoe de verschillende overheidslagen invloed (kunnen) uitoefenen om verrommeling tegen te gaan.

3.2.1 De Wro.

De Wro maakt een duidelijk onderscheid tussen het beleid en de uitvoering van het beleid. Het beleid wordt vastgelegd in de verschillende structuurvisies, en de uitvoering wordt geregeld in het bestemmingsplan, het inpassingsplan en de gemeentelijke beheersverordening. Deze uitvoeringsinstrumenten zijn juridisch bindende instrumenten, terwijl de structuurvisies alleen bindend zijn voor de opsteller (van Doorn et al, 2010).

In tabel 3.1 zijn de belangrijkste beleids- en uitvoeringsinstrumenten die de verschillende overheden vanuit de Wro krijgen per overheidslaag weergegeven. Een beschrijving van de verschillende beleids- en uitvoeringsinstrumenten is te vinden in bijlage I

Overheidslaag:	Beleid	Uitvoering
Rijk	Structuurvisie	Rijksbestemmingsplan Inpassingsplan AmvB Aanwijzing GREX
Provincie	Structuurvisie	Inpassingsplan Provinciale verordening Aanwijzing GREX
Gemeente	Structuurvisie	Bestemmingsplan Beheersverordening GREX

Tabel 3.1 Overzicht instrumenten per overheidslaag (gebaseerd op: van Doorn et al, 2010).

Het beleid wordt door alle overheidslagen vastgesteld in de structuurvisie, deze visie is alleen bindend voor de opsteller. Wanneer de provincie en de rijksoverheid de vrije beslissruimte van een lagere overheid toch aan banden willen leggen, kan gebruik worden gemaakt van een aantal aparte juridisch bindende besluiten: de AmvB (rijk), de provinciale verordening (provincie), een aanwijzing of een inpassingsplan (van Doorn et al, 2010).

Uitvoeringsinstrumenten van de gemeente.

De gemeente heeft vanuit de Wro beschikking over drie uitvoeringsinstrumenten, namelijk: het bestemmingsplan, de beheersverordening en de GREX.

In het bestemmingsplan en de beheersverordening wordt vastgelegd welke activiteiten op een bepaalde plaats mogen plaatsvinden. Deze plannen zijn rechtstreeks bindend. Er kunnen geen bouwvergunningen worden verleend die in strijd zijn met het inpassingsplan of het bestemmingsplan (van Doorn et al, 2010).

Door een grondexploitatieplan (GREX) op te stellen kan een gemeente de grondexploitatiekosten van een gebied verhalen op ontwikkelaars. Ook zijn er mogelijkheden om kosten voor bovenwijkse voorzieningen en compenserende maatregelen - zoals de aanleg van water en natuur - buiten het plangebied te verhalen. Daarnaast kan gebruik gemaakt worden van bovenplanse verevening: dit houdt in dat vanuit winstgevend exploitatiegebieden wordt bijgedragen aan de dekking van een exploitatietekort in een ander exploitatiegebied (van Doorn et al, 2010).

In plaats van een GREX kan ook gebruik gemaakt worden van een privaatrechterlijke overeenkomst (van Doorn et al, 2010).

De Wabo: De wet algemene bepalingen omgevingsrecht.

Voor het uitvoeren van plannen die onder de regelgeving van de Wro tot stand zijn gekomen is een omgevingsvergunning van de Wabo nodig. Alle oude bouw- en aanlegvergunningen hebben een plaats gevonden in de Wabo (van Doorn et al, 2010).

3.2.2 Het beleid op het gebied van de ruimtelijke ordening van de afgelopen jaren en de grootste veranderingen tot nu.

In het ruimtelijke rijksbeleid voor stad en land heeft het idee van 'stad en land als tegenpolen' decennia lang de boventoon gevoerd (Hidding et al 1996, 2006). Dit rijksbeleid van de dichotomie tussen stad en land heeft geleid tot verschillende beleidsstrategieën om er voor te zorgen dat het land ook daadwerkelijk landelijk blijft. Lange tijd is gewerkt met het idee van

‘de compacte stad’ (PBL, 2009), waarbij het landelijke gebied zijn landelijke karakter niet mocht verliezen en uitbreiding van steden zoveel mogelijk binnen de stad of aangrenzend daaraan plaats moest vinden. Het gevolg hiervan was dat in de jaren tachtig aan de rand van de stad een groot aantal nieuwe woonwijken is gebouwd (PBL, 2009). In deze tijd kwam ook aandacht voor de, voornamelijk negatieve, ontwikkelingen in de stadsrandzone. Het belangrijkste signaal vanuit de centrale overheid dat er aandacht was voor deze problematiek, was het programma Mooi Nederland. Dit project is in 2009 gestart “om zuinig ruimtegebruik te stimuleren, verrommeling tegen te gaan en ruimtelijke kwaliteit te bevorderen. Één en ander vanuit het besef dat een goede balans tussen toegankelijk groen, een bloeiende economie, bereikbaarheid en een duurzame leefomgeving meerwaarde kan creëren voor Nederland” (Ministerie I&M, 2011. p3). Na 2,5 jaar is dit project door het kabinet Rutte weer beëindigd. Met de beëindiging is een grote bron van subsidies en kennisuitwisseling voor projecten ter voorkoming van verrommeling verdwenen. In de Slotpublicatie Innovatieprogramma Mooi Nederland van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu worden de restulaten van de bijna 100 voorbeeldprojecten beschreven².

Het beëindigen van het project Mooi Nederland is niet de enige wijziging die het kabinet Rutte heeft doorgevoerd in het natuur- en landschapsbeheer. Een groot aantal projecten en beleidsdocumenten is beëindigd en de Nota Ruimte moet plaats maken voor de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte. Er wordt flink bezuinigd op het natuur- en landschapsbeleid en veel verantwoordelijkheden die eerst bij het rijk lagen, liggen nu bij de provincies of gemeenten (rijksoverheid.nl). De grootste veranderingen van de afgelopen jaren, op het gebied van natuur- en landschapsbeleid, worden hieronder kort besproken:

- *Het ILG* (investeringsbudget landelijk gebied).

Het ILG was sinds 1 januari 2007 van kracht (rijksoverheid.nl) en was de vervanger van een groot aantal voormalige subsidieregelingen op het gebied van landschaps- en recreatiebeleid, in een budget (vitaalplatteland.nl). Deze regeling is op 1 januari 2011 afgerond. Hiermee is een grote financieringsbron voor het beheer en de aanleg van landschap en recreatievoorzieningen weggefallen. Wel is afgesproken om het beheer en de verplichtingen in de periode van 2011-2013 die vóór 20 oktober 2010 zijn aangegaan te betalen uit de restanten van het ILG (rijksoverheid.nl).

- *De snelweglandschappen*.

In de Structuurvisie Snelwegomgeving “Zicht op mooi Nederland”, zijn negen snelweglandschappen aangewezen. In deze gebieden moest de gebiedskwaliteit en de zichtbaarheid en herkenbaarheid van het gebied worden beschermd. De snelwegpanorama’s kregen hun planologische bescherming in het bestemmingsplan (Vrom, 2009). Ook het snelwegpanoramabeleid is afgeschaft (Schultz, 2011).

- *De bufferzones*.

De Rijksoverheid heeft het beleid voor de rijksbufferzones losgelaten. Hiermee is de verantwoordelijkheid voor de afstemming tussen de verstedelijking en de groene ruimtes bij de lagere overheden terecht gekomen. (Ministerie I&M, 2011a).

- *GIOS* (Groen In en Om de Stad).

Het GIOS beleid is onderdeel van het Grote Stedenbeleid en heeft als doel de hoeveelheid en de kwaliteit van het groen in en om de stad te verbeteren. Het aanleggen van groen in een uitleglocatie moet even vanzelfsprekend zijn als de aanleg van andere stedelijke voorzieningen (agro.nl). Het GIOS beleid bestaat uit twee onderdelen: 1. het verbeteren van de kwantiteit en kwaliteit van het groen in de stad, dat wordt gefinancierd vanuit het ISV

² Deze publicatie is te vinden op: www.kennispleinmooinederland.nl.

(investeringsbudget stedelijk gebied) en 2. het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van het groen om de stad, dat wordt betaald vanuit het ILG (Michel, 2007). Tot dit jaar is geld vanuit het ISV beschikbaar voor dit beleid en ook vanuit het ILG is vanaf 2011 alleen nog geld beschikbaar voor verplichtingen die voor 20 oktober 2010 zijn aangegaan.

Ook is op 20 september 2011 een onderhandelingsakkoord tussen het Rijk en de Provincies gesloten waarin staat dat de provincie de EHS (ecologische hoofdstructuur) moet afronden in 2021. De EHS is in 1990 geïntroduceerd om de achteruitgang van de natuur en de biodiversiteit in Nederland tegen te gaan. Hiermee heeft het rijk ook de verantwoordelijkheid van de EHS bij een lagere overheid (de Provincie) gelegd. Ook heeft het kabinet het beleid voor de robuuste verbindingen geschrapt en wordt ingezet op een betere verbinding tussen natuurgebieden en het agrarisch gebied (rijksoverheid.nl, 2011).

3.2.3 Het beleid nu en in de nabije toekomst.

De hierboven genoemde veranderingen zijn reeds doorgevoerd. De Rijksoverheid heeft nog meer veranderingen op het gebied van het natuur- en landschapsbeleid voor het komende jaar op de agenda staan. Sinds eind 2011 staat het wetsvoorstel van de nieuwe natuurwet op internet³. Deze wet zal de Flora- en Faunawet, de Natuurbeschermingswet en de Boswet vervangen. Met de invoering van de nieuwe wet zullen provincies meer vrijheid krijgen bij de uitvoering van het beleid voor natuurbescherming (rijksoverheid.nl). Daarnaast zal de Rijksoverheid de komende jaren vergaande bezuinigingen op Staatsbosbeheer doorvoeren (staatsbosbeheer.nl).

De grootste verandering in het ruimtelijk beleid, en daarmee op het beleid van de natuur en het landschap, is de geplande invoering van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte begin 2012. Deze structuurvisie zal de Nota Ruimte vervangen (rijksoverheid.nl). Op 22 november 2011 is de structuurvisie, onder aanvaarding van een aantal moties, aangenomen (Ministerie I&M, 2011b)⁴.

Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte.

“... Nederland dreigt vast te lopen..... Daarom moet het roer om....Ik schrap stevig in de lange lijst van nationale ruimtelijke belangen die de bewegingsruimte van regio's aan banden leggen.... Geen rijksbemoeienis meer met landschap....” (Schultz, 2011). Een paar zinnen uit de toespraak van minister Schultz bij de presentatie van de ontwerp-structuurvisie Infrastructuur en Ruimte⁵. In deze toespraak geeft de minister aan dat de weg van decentralisatie zal worden voortgezet en dat een groot deel van de ruimtelijke ordening en kwaliteit onder de verantwoordelijkheid van de lagere overheden zal komen.

In deze structuurvisie zijn drie Rijksdoelen geformuleerd en is het aantal nationale belangen van 39 gereduceerd tot 13 (Ministerie I&M, 2011a).

De drie Rijksdoelen om Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig te houden voor de middellange termijn (2028):

³ Het wetsvoorstel van de nieuwe natuurwet is te vinden via de volgende link:
<http://www.internetconsultatie.nl/wetnatuur>

⁴ Van de 24 moties die zijn ingediend, zijn er drie aangenomen (moraal.nl). Op hoofdlijnen zullen geen grote wijzigingen plaatsvinden.

⁵ De ontwerp structuurvisie Infrastructuur en Milieu is te vinden via de volgende link:
http://www.centrumpp.nl/Images/ontwerp%20Structuurvisie%20Infrastructuur%20en%20Ruimte%20DEF_tcm318-305258.pdf

- “Het vergroten van de concurrentiekracht van Nederland door het versterken van de ruimtelijk-economische structuur van Nederland”;
- “Het verbeteren, instandhouden en ruimtelijk zekerstellen van de bereikbaarheid waarbij de gebruiker voorop staat”;
- “Het waarborgen van een leefbare en veilige omgeving waarin unieke, natuurlijke en cultuurhistorische waarden behouden zijn” (Ministerie I&M, 2011a).

Een deel van de oude nationale belangen is (gedeeltelijk) opgenomen in de 13 nieuwe nationale belangen. 14 oude nationale belangen zijn geheel vervallen, een groot deel hiervan heeft betrekking op landschappelijke inpassing en het versterken van de landschappelijke kwaliteit op het gebied van groen, recreatie en natuur (Ministerie I&M, 2011a).

3.2.4 Het beleid op andere bestuursniveau's.

De Rijksoverheid is de weg ingeslagen van de decentralisatie. Hierdoor is veel beleid op het gebied van natuur en landschap onder de verantwoordelijkheid van de lagere overheden gekomen. In deze subparagraaf zal worden ingegaan op het beleid dat de verschillende, lagere, overheden kunnen voeren op dit gebied.

Het beleid op provinciaal niveau.

De enige manier waarop de provincie dwingende invloed heeft op de ruimtelijke plannen van gemeenten is door middel van een provinciale verordening: deze mag alleen worden opgesteld wanneer er sprake is van een provinciaal belang. Daarnaast is in de Wro geregeld dat de provincie zijn beleid kan vastleggen in provinciale *structuurvisies*.

Hoewel de gebiedsvisies van de provincie niet juridisch bindend zijn voor de gemeente of bewoners hebben deze visies direct (door de uitvoering van gebiedsvisies) of indirect (door de doorwerking in de gemeentelijke bestemmingsplannen) toch invloed op de inrichting van de stadsrandzones (interview, Veldstra).

De *Ecologische Hoofdstructuur* is sinds kort onder de verantwoordelijkheid van de provincies gekomen. Ook heeft de Rijksoverheid aangegeven dat *het beleid ten aanzien van het landschap* geen Rijksverantwoordelijkheid meer is, maar dat het rijk dit aan de provincies over laat (Ministerie I&M, 2011a).

Het regionale niveau.

Hoewel de regio niet direct in het rijtje rijk-provincie-gemeente thuishoort, is het zeker een niveau om bij stil te staan. De grenzen van gemeenten en provincies komen niet meer altijd overeen met de grenzen van verschillende projecten. In Nederland komen steeds meer regionale samenwerkingsverbanden voor. Bekende voorbeelden hiervan zijn de 8 stadsregio's. Daarnaast bestaan ook andere vormen van samenwerking tussen verschillende gemeenten en provincies. Een voorbeeld hiervan in de regio Groningen-Assen.

Regio Groningen-Assen:

Dit is een vrijwillige samenwerking die bestaat uit 12 gemeenten en 2 provincies. De Visie van de Regio is vastgelegd in een ruimtelijke ontwikkelingsvisie voor de lange termijn: de Regiovisie. In dit samenwerkingsverband werken de gemeenten en provincies samen aan een visie waarin het doel is “kansen te creëren voor goede ontwikkelingen in het regiogebied. Hierbij richten zij zich voornamelijk op werk, onderwijs, voorzieningen, betaalbare woningen en een “uitstekende woonomgeving”. Vooral met dit laatste punt probeert de regio invloed uit te oefenen op onder andere de stadsrandzone (regiogroningenassen.nl).

In het document Mooi, Mooier, Mooist (Regiopark Groningen-Assen, 2010) staan de ambities ten aanzien van het versterken van de ruimtelijke kwaliteit beschreven. Een deel van de projecten is erop gericht nieuwe uitloopgebieden te realiseren bij stedelijke kernen. De Regio Groningen-Assen stelt niet alleen ambities op, maar draagt ook bij aan de financiering van de projecten. Het geldt dat de Regio hiervoor beschikbaar heeft, is afkomstig van de deelnemende provincies en gemeenten (interview, Veldstra).

3.2.5 Semi-overheden en particuliere organisaties.

Semi-overheden (o.a. DLG en Staatsbosbeheer) en particuliere organisaties (zoals Natuurmonumenten en het Groninger Landschap) hebben een grote directe invloed op het landschap, doordat zij grote gebieden in bezit (of in erpacht) hebben. Deze organisaties zijn de beheerders van een groot aantal gebieden en hebben hiermee een grote invloed op de invulling van deze gebieden. Zij worden vaak betrokken bij het opstellen van gebiedsvisies - zij spelen immers een grote rol bij het uiteindelijk uitvoeren van deze visies - en hebben hiermee invloed op het beleid (interview, Veldstra).

De semi-overheden verkrijgen hun middelen vanuit de overheid. Deze instanties zullen de komende jaren veel minder te besteden hebben: het DLG wordt bijna wegbezuïgd en Staatsbosbeheer wordt met 60% gekort, en wordt aldus gedwongen om gebieden die niet bij de Ecologische Hoofdstructuur horen te verkopen. Hiermee komen deze gebieden in particuliere handen. Particuliere organisaties willen de gebieden aankopen: in Groningen heeft vooral het Groninger Landschap interesse getoond, Natuurmonumenten heeft minder middelen om gronden aan te kopen (interview, Veldstra).

Deze ontwikkeling ligt in de lijn van het beleid dat staatssecretaris Bleeker voert op het gebied van landschap: boeren en particulieren moeten het beheer van het buitengebied op zich nemen (interview, Veldstra).

3.2.6 Europees beleid.

Naast de binnenlandse overheden en organisaties heeft ook de Europese Unie invloed op de inrichting van de stadsrandgebieden. Bijvoorbeeld door de *natura 2000 gebieden*: een netwerk van natuurgebieden binnen de Europese Unie. Dit netwerk heeft als doel het beschermen van zowel gebieden (natuurlijke habitats) als wilde flora en fauna (groenenruimte.nl).

Daarnaast heeft de Europese Unie invloed op de stadsrandzones door het landbouwbeleid en het plattelandsbeleid. Bij het *landbouwbeleid* gaat het om een directe invloed op de inrichting van het platteland. De bulksubsidies die de afgelopen decennia aan boeren zijn uitgekeerd hebben ertoe geleid dat er een schaalvergroting heeft plaatsgevonden in de agrarische sector. Naar alle waarschijnlijkheid zal dit beleid in de komende jaren worden aangepast: in plaats van bulksubsidies zal er worden ingezet op subsidieverlening voor (kleinere) gemengde bedrijven (interview, Veldstra). Met het *plattelandsbeleid* heeft de Europese Unie, door het verstrekken van subsidies aan gemeenten voor bepaalde ontwikkelingen, invloed op het beleid dat door gemeentes gevoerd wordt. Naar verwachting zal dit beleid in de komende jaren in gaan zetten op regionalisering (interview, Veldstra). Wanneer deze beleidsveranderingen daadwerkelijk zo zullen worden doorgevoerd zal dit de kleinschalige landbouw stimuleren. Dit heeft een grote invloed op het landschap (interview, Veldstra).

3.3 Maatschappelijke processen.

Niet alleen het beleid en de regelgeving op andere bestuursniveaus vormen de context voor strategieën die een gemeente kan inzetten ter voorkoming of vermindering van verrommeling in de stadsrandzone. Ook is het van belang dat, bij het opstellen van beleid, rekening gehouden wordt met verschillende maatschappelijke processen die invloed hebben op ontwikkelingen binnen de stadsrandzone. In hoofdstuk twee is al gewezen op de verschillende krachtenvelden die invloed hebben op de stadsrandzone. Deze krachtenvelden, die aan de ene kant vanuit de stad en aan de andere kant vanuit het platteland op het gebied drukken, zorgen voor een spanningsveld in de stadsrandzone. Hierbij is ook aangegeven dat de intensiteit van deze krachtenvelden afhankelijk is van verschillende maatschappelijke processen. Het gaat hierbij voornamelijk om maatschappelijke processen die invloed hebben op de mate van stedelijke druk op de stadsrandzone. De steeds grotere stedelijke druk op de stadsrandzone heeft er de afgelopen decennia immers voor gezorgd dat de verwevenheid, van stad en land, in de stadsrandzone sterk is toegenomen (Lucas en van Oort, 1993).

Hoewel de lokale overheid geen invloed heeft op deze maatschappelijke processen, is het wel van belang dat bij het opstellen van beleid en concrete plannen voor de stadsrandzones rekening wordt gehouden met deze ontwikkelingen.

In deze paragraaf zal dan ook kort in worden gegaan op een aantal maatschappelijke processen die van invloed zijn op de stedelijke druk op de stadsrandzone.

De belangrijkste maatschappelijke ontwikkelingen die hebben geleid tot een grotere druk op de stadsrandzone zijn: de enorme welvaartsgroei van de afgelopen decennia (PBL, 2008), de trek van het platteland naar de stad en de groeiende bevolking. Daarnaast spelen ook andere demografische ontwikkelingen een rol. Op dit moment vinden krimp, stagnatie van de groei en groei van de bevolking tegelijkertijd plaats. Hierdoor ontstaan grote regionale verschillen: stedelijke regio's groeien, terwijl de periferie met stagnatie of zelfs met krimp te maken heeft (Ministerie I&M,2011). Deze ontwikkelingen hebben grote invloed op de stedelijke druk op de stadsrandzones en zijn daardoor mede bepalend of een strategie succesvol zal zijn of niet.

Enorme welvaartsgroei van de afgelopen decennia.

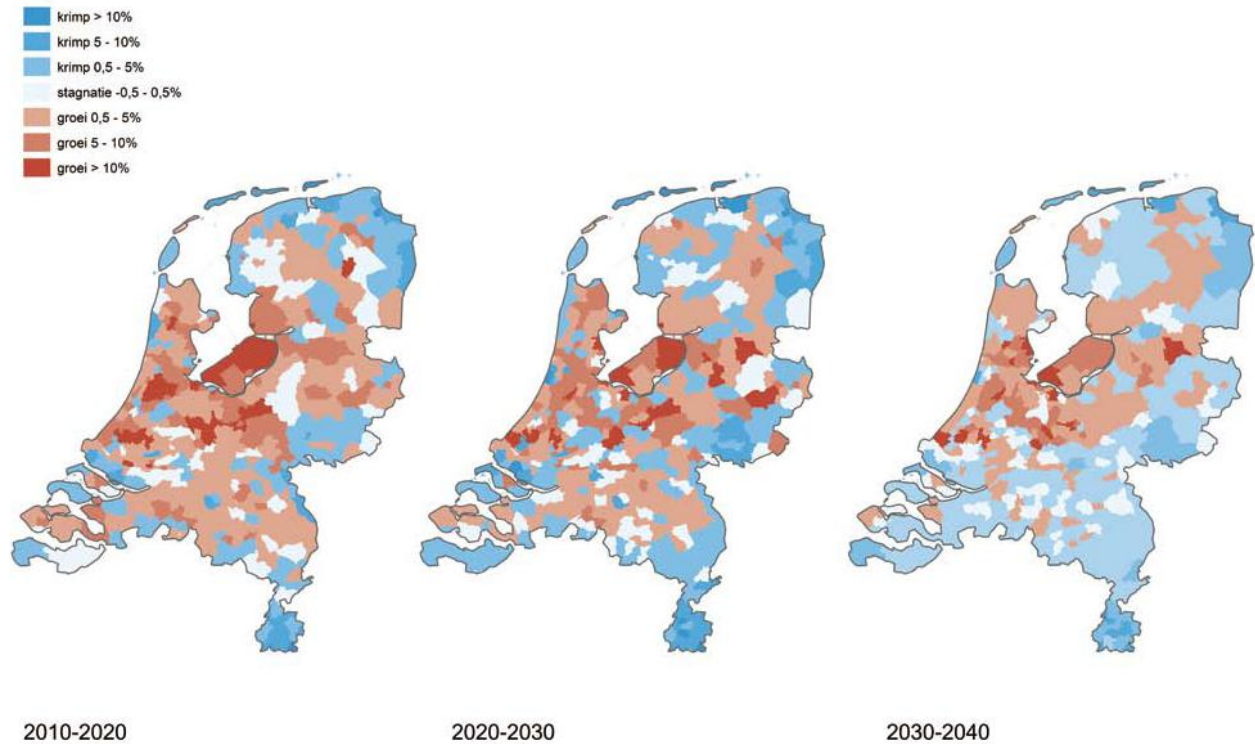
De enorme welvaardsgroei van de afgelopen decennia heeft gezorgd voor een aantal ontwikkelingen die ruimteclaims (in de stadsrandzone) met zich meebrengen. De belangrijkste hiervan zijn: toegenomen mobiliteit en autobezit in combinatie met meer vrijetijd. Deze ontwikkelingen hebben er toe geleid dat er meer barrières voor langzaam verkeer zijn gekomen door de aanleg van autoverbindingen en dat op het platteland landbouwgrond moe(s)t maken voor aantrekkelijke verblijfs-, werk-, woon- en recreatieplekken (PBL, 2008). Daarnaast heeft er een proces van verdunning plaatsgevonden (Voogd, 2006): de huishoudens worden veel kleiner, en inwoners hebben per persoon steeds meer ruimte nodig.

Trek van het platteland naar de stad.

In de tijd van de industrialisatie zijn steden in een hoog tempo gegroeid. Deze urbanisatiegolf heeft tot de jaren '60 van de vorige eeuw doorgezet en werd opgevolgd door een golf van suburbanisatie (cpb, 201x). De steden krompen en de druk op de randen van de stad en het platteland werd groter. Deze golf van suburbanisatie heeft geduurd tot de tweede helft van de jaren '80 (cpb,201x). Op dit moment zijn de steden weer in trek. Hierbij gaat het voornamelijk om de grote steden in het westen van het land. Het gevolg hiervan is dat het platteland leegloopt en de stedelijke regio's groeien (Ministerie I&M,2011). Deze trend zal zich naar alle waarschijnlijkheid in de komende decennia voortzetten. In figuur 3.1 Is

duidelijk te zien dat de landelijke gemeenten (voornamelijk gelegen aan de randen van het Nederland) tot 2040 inwoners zullen verliezen en dat de stedelijke gebieden zullen blijven groeien.

Bevolkingsontwikkelingen: 2010-2020, 2020-2030 en 2030-2040.

Figuur 3.1 Bevolkingsontwikkeling tot 2040 (Ministerie I&M, 2011).

De combinatie van deze maatschappelijke ontwikkelingen heeft geleid tot een grotere ruimtebehoefte in het stedelijk gebied (meer mensen die meer ruimte nodig hebben). Het compactestadbeleid heeft deze druk op de stadsrand versterkt (Nirov, 2008). Ook in de toekomst zal nog een groot deel van de nieuwe ontwikkelingen plaatsvinden in de stadsrandzone: ongeveer de helft van de nieuwe woningen en detailhandel en zelfs driekwart van de bedrijventerreinen is gepland in de stadsrandzone. Daarnaast is er ook een grote vraag naar recreatiegebieden in de stadsrandzone (Nirov, 2008). In tabel 3.3 is een overzicht gegeven van de geplande ontwikkelingen in Nederland.

	Wonen**	Detailhandel*	Bedrijventerrein*	Kantoor*	Recreatiegebied*
Binnenstedelijk	509.933	141	6412	1.126	1.278
Binnen of grenzend aan stadsrandzone	753.008	158	30.036	820	18.454
Landelijk	59.308	5	2.297	74	748
Totaal	1.322.249	304	38.745	2.020	20.480

Tabel 3.3 geplande ontwikkelingen (Nirov, 2008)

*weergegeven in geplande hectares

** weergegeven in aantal geplande woningen

Stadsrandzones in groei en krimpgebieden.

Wanneer figuur 3.1 nog eens wordt bekeken dan valt op dat veel plaatsen nog zullen groeien, maar dat met name in de perifere gemeenten van Nederland sprake is van stagnatie in de groei of zelfs van krimp. Bij de aanpak van de stadsrandzones is het belangrijk om rekening te houden met deze demografische ontwikkelingen. VROM (2010) geeft zelfs aan dat in die gebieden waar sprake is van stagnatie of krimp kan worden gewerkt aan de afronding van de stadsranden. Hoewel het een illusie is dat een stadsrandzone kan worden afgerond – stadsranden veranderen, ongeacht krimp, groei, urbanisatie, of suburbanisatie – kan in deze gebieden wel rekening worden gehouden met een veel lagere stedelijke druk. Hier kan een heel ander stadsrandbeleid gevoerd worden dan in gebieden waar nog steeds sprake is van een (sterke) groei van de bevolking. Het aanleggen van grote bedrijventerreinen aan de randen van deze stagnerende en/of krimpende steden zal zowel economisch gezien als landschappelijk gezien een ongewenst effect hebben. Het zal leiden tot het niet (geheel) verkopen van de kavels en dus braakliggende gebieden (interview, Veldstra) en het zal bedrijven van iets verouderde terreinen lokken. Hierdoor veroorzaakt deze ontwikkeling niet alleen verrommeling op het nieuwe bedrijventerrein, maar werkt ook nog eens verrommeling in de hand op oudere terreinen. In dit geval kan beter worden gekozen voor revitalisering van oude, bestaande terreinen.

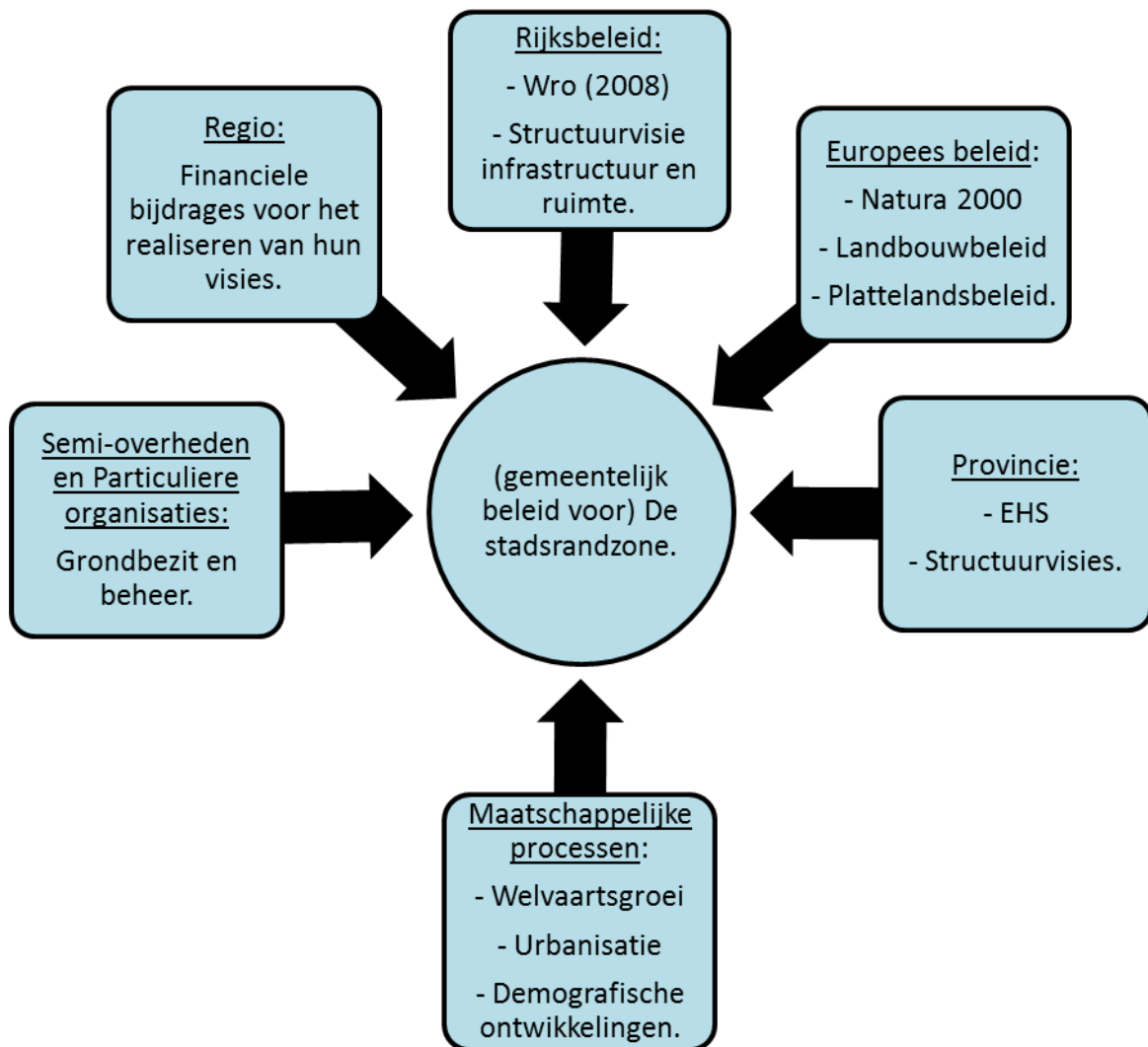
In de groeisteden zal de stedelijke druk de komende jaren niet afnemen. Hier is het dan ook een aanrader om deze uitbreidingen aan te grijpen om de oude (verrommelde) stadsrand mooi te maken (VROM, 2010). Bij het aanleggen van deze nieuwe (mooie) stadsranden is het niet alleen van belang dat voor de afzonderlijke plannen goede ontwerpen worden gemaakt, maar ook dat er samenhang tussen de verschillende plannen bestaat (Nirov, 2008). Daarnaast is het verstandig deze stadsranden zo in te richten dat ze gemakkelijk op kunnen worden genomen in de stad bij nieuwe uitbreidingen van deze stad.

3.3.1 De combinatie van verschillende maatschappelijk processen.

Bij het opstellen van beleid voor de stadsrandzone is het van belang rekening te houden met de combinatie van deze factoren. Een golf van urbanisatie in combinatie met krimp heeft een andere invloed op de stadsrandzone dan urbanisatie in combinatie met groei van de bevolking. Ook bij het zoeken van voorbeelden (cases), voor strategieën die zouden kunnen werken in een specifieke stadsrandzone, is het van belang dat deze factoren vergelijkbaar zijn. Een strategie die succesvol is in een krimpende stadsrandzone, kan falen in een stadsrand van een groeiende kern.

3.4 Tot slot.

Hoewel het meeste beleid op het gebied van verrommeling op het gemeentelijk niveau zal worden gemaakt, zijn er veel andere overheidslagen die met hun wet- en regelegeving invloed hebben op het beleid dat de gemeente kan voeren. Daarnaast hebben ook semi-overheden, particuliere organisaties en de regio invloed op (het beleid dat de gemeente kan voeren in) de stadsrandzone. In figuur 3.2 is schematisch weergegeven welke overheidslagen en andere instanties invloed kunnen uitoefenen op (het beleid van) de stadsrandzone. Daarnaast wordt per instantie aangegeven wat de belangrijkste instrumenten zijn waarmee zij (het beleid van) de stadsrandzones kunnen beïnvloeden. Ook zijn de maatschappelijke processen, die van invloed zijn op de stadsrandzone, in het schema weergegeven.

Figuur 3.2 Verschillende factoren en instanties die van invloed zijn op (het beleid voor) de stadsrandzone.

In hoofdstuk 4 zal worden ingegaan op de manier waarop gemeenten, binnen deze randvoorwaarden, maatregelen kunnen treffen ter voorkoming of vermindering van verrommeling.

Hoofdstuk 4 Het proces en de maatregelen om verrommeling tegen te gaan.

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat verrommeling op verschillende manieren tot stand kan komen. Allereerst werd hier geattendeerd op een aantal maatschappelijke processen, die verrommeling tot gevolg kunnen hebben. Daarnaast kunnen niet opruimen, vervallen erven en gebrekkig onderhoud van de openbare ruimte verrommeling tot gevolg hebben. Een laatste vorm van verrommeling heeft sterk te maken met het opstellen en de handhaving van het bestemmingsplan. In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de verschillende strategieën die door de gemeenten kunnen worden gevoerd om verrommeling in onderbenutte gebieden van de stadsrandzone te voorkomen. Hierbij zal zowel worden ingegaan op maatregelen die genomen kunnen worden als op het proces om tot deze maatregelen te komen. Als laatste wordt ingegaan op de mogelijkheid verrommeling tegen te gaan door een gebied een duidelijke functie te geven. Hierbij is gekozen voor de stadsrandzone als uitloopgebied. In deze paragraaf wordt ingegaan op de verschillende kwaliteiten waar een succesvol uitloopgebied aan moet voldoen.

4.1 Verschillende maatregelen om verrommeling tegen te gaan.

Er zijn verschillende mogelijkheden om verrommeling tegen te gaan. Enerzijds kan gebruik gemaakt worden van verschillende wettelijke middelen en plonsoorten zoals het bestemmingsplan. Deze zijn in hoofdstuk drie al nadrukkelijk aan de orde geweest. Hier zal dan ook geen herhaling van de beschrijving van de wetten en plonsoorten plaatsvinden; wel zullen enkele gebruiksmogelijkheden hiervan nader worden belicht. Anderzijds kan gebruik worden gemaakt van stimulerende maatregelen die het gebied een impuls geven en ervoor zorgen dat het gebied een duidelijkere bestemming krijgt en beter wordt benut.

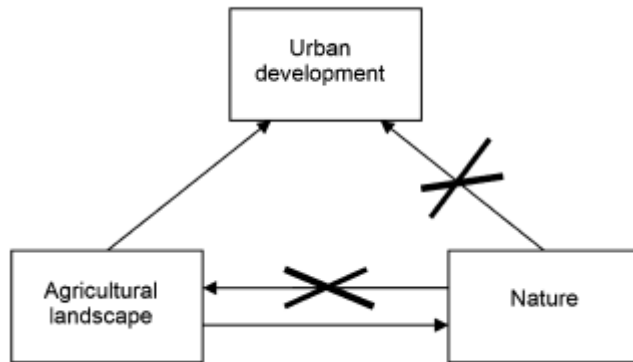
4.1.1 Gebruiksmogelijkheden van wetten en plonsoorten.

Beschermen van het 'zwakkere' ruimtegebruik:

Hoewel het vrijwel onmogelijk is om maatschappelijke processen door middel van ruimtelijke ingrepen te keren, is het wel mogelijk om ervoor te zorgen dat deze processen niet tot verrommeling van het buitengebied leiden. Lucas en van Oort (1993) geven aan dat het belangrijk is om in het buitengebied het 'zwakkere' gebruik van de ruimte te beschermen. Dit kan volgens hen door gebruik te maken van bijvoorbeeld het bestemmingsplan buitengebied of door het instellen van natuureservaten. Het openhouden van de groene ruimte door het aanwijzen van natuurgebieden wordt ook door Koomen et al (2008) als doeltreffende oplossing voor het voorkómen van het volbouwen van het landelijk gebied genoemd.

De open ruimte in Nederland heeft globaal gezien twee verschijningsvormen: het agrarische landschap en het natuurlandschap. Onder het huidige ruimtelijke planningssysteem en de bestaande eigendomssituatie ligt het meer voor de hand dat agrarisch landschap wordt opgegeven voor stedelijke ontwikkelingen dan dat natuurlijke landschappen worden opgeofferd (Koomen, 2008).

Het agrarische landschap levert ongeveer 50 vierkante kilometer per jaar in ten behoeve van stedelijke ontwikkelingen en, in mindere mate, recreatieve functies. Het natuurlijke landschap is relatief stabiel qua oppervlakte, en die oppervlakte is de afgelopen jaren zelfs licht gestegen (Koomen et al, 2008). De vraag is of deze stijgende trend de komende jaren zal toenemen, gezien de veranderingen in het landelijk natuurbeleid.

Figuur 4.1 meest voorkomende transformaties van het land (koomen et al, 2008).

Een goede handhaving van het bestemmingsplan.

In hoofdstuk drie is al aangegeven dat het bestemmingsplan het enige plan is dat de burgers rechtstreeks bindt. Hiermee kan dan ook veel verrommeling worden tegegegaan, mits het bestemmingsplan goed wordt gehandhaafd.

Wanneer een bepaalde locatie vanuit het bestemmingsplan wel een bestemming heeft, maar deze bestemming niet wordt gehandhaafd, wordt het vanzelf onduidelijk welke functie het gebied heeft. Wanneer deze onduidelijkheid er is, is de kans groot dat de ene na de andere illegale ontwikkeling zich zal voordoen in het gebied.

Compensatie: grondexploitatieplannen of privaatrechterlijke overeenkomsten.

In hoofdstuk drie is al aangegeven dat gemeenten, door middel van het opstellen van een grondexploitatieplan, exploitatiekosten kunnen verhalen op ontwikkelaars. Hierbij kunnen niet alleen kosten die binnen het plangebied vallen op de ontwikkelaar worden verhaald, maar ook kosten die daarbuiten vallen: de zogenaamde bovenplanse verevening (van Doorn et al, 2010). Op deze manier kan bijvoorbeeld de ontwikkeling van een nieuw bedrijventerrein bijdragen aan de aanleg of herstructurering van het landschap elders, of aan de herstructurering van een oud bedrijventerrein (van Doorn et al, 2010).

Naast het verhalen van de kosten door middel van een grondexploitatieplan, kan een gemeente er ook voor kiezen om gebruik te maken van een privaatrechterlijke overeenkomst. In de eindpublicatie van Mooi Nederland wordt aangegeven dat de baten van commerciële ontwikkelingen in een stadsrandzone afgeroomd kunnen worden en kunnen worden ingezet voor het aantrekkelijker maken van de stadsrandzone. Deze middelen kunnen worden ingezet voor groene functies zoals parken, waterverbindingen of andere landschappelijke investeringen (Ministerie I&M, 2011) In Hoofdstuk zeven wordt in een van de cases het landschapspark de Danenberg besproken. Deze case is een voorbeeld van hoe compensatie op de privaatrechterlijke manier kan worden geregeld. In deze case wordt de aanleg van het landschapspark voor een groot deel gefinancierd uit de exploitatie-inkomsten van het nieuw aan te leggen bedrijventerrein.

4.1.2 Stimulerende maatregelen.

Goed onderhoud van de openbare ruimte.

Door het goed onderhouden van de openbare ruimte kan kleinschalige verrommeling worden voorkomen en blijft de openbare ruimte zelf netjes. Ook geeft het een goed voorbeeld aan de burgers. Spit en Zoete (2006) geven aan dat goed onderhoud door de gemeente een positief effect kan hebben op het tegengaan van verval van bedrijventerreinen. Hun redenering is dat wanneer de openbare ruimte beter wordt onderhouden, ondernemingen hun eigen bedrijf ook beter zullen onderhouden. Daarnaast leidt het up to date houden van de infrastructuur er toe

dat bedrijven minder snel naar andere (nieuwere) bedrijventerreinen vertrekken, en dat het bedrijventerrein dus minder met leegstand (en daarmee onderbenutting) te maken heeft. Veldstra (2012) geeft in zijn interview aan dat de geplande bezuinigingen op het onderhoud van de openbare ruimte verrommeling in de hand zullen werken.

Het aanpakken van probleemerven en vervallen panden.

Probleemerven en vervallen panden zijn vormen van kleinschalige verrommeling die, zeker wanneer meerdere gevallen binnen een klein gebied voorkomen, kunnen zorgen voor een rommelige uitstraling van een gebied. Voor de aanpak van zowel probleemerven als vervallen panden geldt dat hiervoor vaak geen standaardprocedures zijn. Hoewel er verscheidene mogelijkheden zijn voor het inzetten van wet- en regelgeving, is het enkel inzetten van deze middelen over het algemeen niet de meest gewenste en succesvolle weg. In de meeste gevallen is een parallelle aanpak van zowel harde als zachte maatregelen het beste (Vrom-inspectie 2007a; Vrom-inspectie 2007b).

Wettelijke middelen:

Probleemerven kunnen in strijd zijn met de volgende wet- en regelgeving: het bestemmingsplan, de woningwet, de wet milieubeheer/AmvB, de wet bodembescherming en algemene plaatselijke verordeningen (Vrom-inspectie 2007a)⁶.

Vervallen panden kunnen in strijd zijn met de woningwet, de monumentenwet en de bouwverordening/wet milieubeheer (asbest). In het uiterste geval kan worden overgegaan tot onteigening (Vrom-inspectie 2007b)⁷.

Naast het inzetten van deze wettelijke middelen wordt aanbevolen om (Vrom-inspectie 2007a/b):

- Bestuurlijk draagvlak te creëren voor de aanpak. Dit kan door te wijzen op de veiligheids- en gezondheidsrisico's die deze (ongewenste) situaties vaak met zich meebrengen.
- Ieder geval op zichzelf te beoordelen en daarnaar te handelen. In veel gevallen kan al veel worden bereikt door eigenaren (eventueel indirect via familie of andere kennissen) aan te sporen iets aan de situatie te doen. Ook heeft het geen zin om enkel dwangbevelen op te leggen als de oorzaak van het probleem een gebrek aan financiële middelen is.
- De geschiedenis van een geval te bestuderen. Tegenstrijdige berichten vanuit de gemeente kunnen voor veel verwarring en onbegrip zorgen.
- Regelmatig te controleren in het gebied om eventuele beginnende probleemerven of achterstallig onderhoud aan te zien komen. Op deze manier kan op tijd worden ingegrepen en erger worden voorkomen.
- Naast het inzetten van juridische middelen kan het in sommige gevallen, wanneer sociale problematiek de oorzaak is van het probleem, raadzaam zijn om maatschappelijk werkers in te zetten.
- Het is van belang dat de gemeente goed contact maakt met de eigenaar en dat er duidelijke afspraken worden gemaakt.

⁶ Een overzicht van de wetgeving (inclusief artikelnummers en jurisprudentie) is te vinden in de handreiking aanpak probleemerven. In deze handreiking wordt ook een stappenplan gegeven voor de aanpak van probleemerven. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2007/04/01/handreiking-aanpak-probleemerven.html>

⁷ Een overzicht van de wetgeving (inclusief artikelnummers en jurisprudentie) is te vinden in de handreiking aanpak vervallen panden. In deze handreiking wordt ook een plan van aanpak gegeven voor de aanpak van vervallen panden. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2007/04/01/handreiking-aanpak-vervallen-panden.html>

Omgaan met transities.

Transities, voornamelijk van agrarische gebouwen, kunnen leiden tot visuele, geluids- en stankoverlast. De belangrijkste oorzaken van het ontstaan van ongewenste transitie zijn: het niet handhaven van het bestemmingsplan – een deel van de ongewenste transitie is illegaal en kan door handhaving van het bestemmingsplan worden tegengehouden – en het feit dat veel gemeenten werken met oude bestemmingsplannen waarin geen regelgeving is opgenomen ten aanzien van functieverandering van boerderijen (VROM-inspectie, 2007c).

Hoewel transitie negatieve gevolgen voor het landschap kunnen hebben, is het niet verstandig transitie per definitie als negatief te beschouwen. Het aantal agrariërs neemt af en hiermee blijven er niet genoeg boerenbedrijven over om alle boerderijen te bezetten (VROM-inspectie, 2007c). Transitie kunnen een oplossing bieden bij het tegengaan van leegstand en verval van deze boerderijen (VROM-inspectie 2007). Bij het inzetten van transitie om verval en leegstand tegen te gaan zijn een aantal zaken van belang:

- Zorg voor een bestemmingsplan waarin duidelijke regels ten aanzien van transitie worden gegeven.
- Zorg dat het bestemmingsplan goed wordt gehandhaafd.
- Probeer onnodige belemmeringen ten aanzien van transitie in het bestemmingsplan en lange procedures -waarin de initiatiefnemer lange tijd in onzekerheid zit- te voorkomen.

Nieuwbouwprojecten aangrijpen om stadsranden mooier te maken.

In 2008 gaf het Nirov in het rapport ‘bouwen aan de randen van de stad’ aan dat er in de komende jaren 1600 km stadsrand op de schop zou gaan. Deze grote projecten bieden een kans om verrommelde stadsranden aan te pakken. Bij de aanleg van deze nieuwe projecten kunnen verrommelde gebieden worden getransformeerd. Daarnaast is het raadzaam om tijdens het ontwerp van de projecten in het achterhoofd te houden dat de stadsrandzone het visitekaartje van de stad is: zowel fietsers als automobilisten komen bij een bezoek aan de stad als eerste in aanraking met de stadsrandzone (Ministerie I&M, 2011).

Een duidelijke bestemming voor een gebied.

In hoofdstuk twee is al aan de orde gekomen dat onderbenutting en verrommeling een duidelijk verband hebben. Een gebied dat onderbenut is - geen duidelijke functie kent - heeft een grote kans om te verrommelen (zie figuur 2.4).

In de vorige subparagraaf is al aangegeven dat verrommeling kan worden voorkomen door een wettelijke bestemming aan een gebied te geven en deze te handhaven. Enkel het handhaven van deze wettelijke bestemming is niet voldoende. Naast een wettelijke bestemming is ook de feitelijke bestemming, de manier waarop het gebied daadwerkelijk wordt gebruikt, van belang. Een voorbeeld: een gebied met de bestemming bedrijventerrein, waar alle bedrijven weggetrokken zijn, of waar de ontwikkelingen niet van de grond komen, zal vanzelf verrommelen door leegstand of gebrek aan onderhoud.

Bij het geven van een wettelijke bestemming aan een gebied is het verstandig om te kijken of aan deze bestemming ook daadwerkelijk behoefte is.

In paragraaf 4.3 wordt gekeken hoe een stadsrandzone zo kan worden ingericht dat het een succesvol uitloopgebied wordt. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de manier waarop een uitloopgebied moet worden ingericht om er voor te zorgen dat het gebied goed bezocht wordt en daarmee geen onderbenut gebied wordt.

4.2 Het proces: de uitvoering van verschillende strategieën.

De zweep, de peen en de preek.

Er zijn verschillende soorten beleidsinstrumenten om in een planvormingsproces doelen te bereiken. Spit en Zoete (2006 p23,24) onderscheiden drie manieren: de zweep, de peen en de preek.

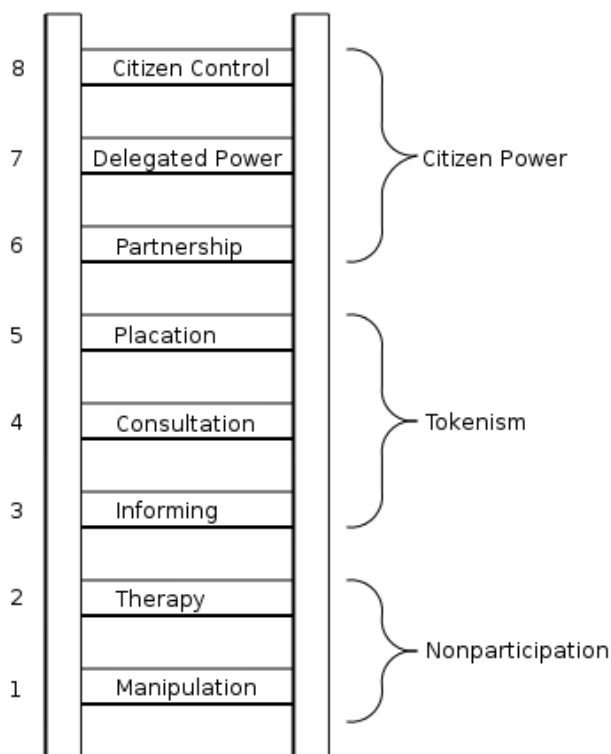
De *zweep*: dit is het meest klassieke beleidsinstrument. Het gaat hierbij om voorschriften en sancties (wet en regelgeving). Een aantal mogelijkheden om dit soort beleidsinstrumenten te gebruiken zijn in paragraaf 5.1.1 aan de orde gekomen.

De *peen*: is een modernere aanpak. Hierbij wordt vooral gebruik gemaakt van prikkels op het economische vlak.

De *preek*⁸: de postmoderne aanpak, waarbij informatieoverdracht centraal staat. Hierbij wordt gebruik gemaakt van contracten, immateriële prikkels en sturing via leren.

Bij de aanpak van verrommeling (en ook bij andere ruimtelijke ordeningsvraagstukken) is het in de meeste gevallen niet raadzaam om in te zetten op één van deze drie. Een combinatie heeft over het algemeen een beter resultaat.

4.2.1 Het participatieproces.

Figuur 4.2 Participatieladder (bron LeGates, 2007 p236).

Wanneer wordt gekozen voor de aanpak van een (verrommelde) stadsrand, om verrommeling te verminderen of te voorkómen, kunnen verschillende maatregelen worden genomen. Mogelijke maatregelen zijn besproken in de voorgaande paragraaf. Het succes van de maatregelen is echter ook afhankelijk van de manier waarop de keuze van bepaalde maatregelen tot stand komt. Een van de belangrijkste aspecten hierbij is de mate waarin bewoners en andere betrokkenen van het plangebied worden betrokken bij het hele proces.

Sherry Arnstein maakte in 1969 in haar artikel “a ladder of citizen participation” een onderscheid tussen verschillende vormen van participatie. in figuur 4.2 is de participatieladder weergegeven. Hierin worden acht vormen van participatie geplaatst in volgorde - van beneden naar boven – van oplopende burgerinvloed (LeGates, 2007).

⁸ De term preek, die door Spit en Zoete (2006) aan deze groep beleidsinstrumenten is gegeven, heeft een negatieve klank die niet helemaal overeenkomt met de beleidsinstrumenten die in deze groep past.

Bij de onderste twee treden, *manipulatie* (1) en *therapie* (2), is er geen sprake van participatie. In de 3 treden, *informing* (3) *consultation* (4) en *placation* (5) die daarop volgen is sprake van “tokenism”. Hierbij worden de participanten geïnformeerd, en in de hogere treden naar hun mening of advies gevraagd. Er is in deze treden echter nog geen sprake van macht voor de participanten om daadwerkelijk invloed uit te kunnen oefenen op het eindresultaat: de uiteindelijke beslissing blijft bij de machthebbers. Bij de laatste drie treden op de participatieladder, *partnership* (6) *delegated power* (7) en *citizen control* (8), is sprake van een daadwerkelijke verschuiving van de macht (LeGates,2007).

In figuur 4.2 is de participatieladder van Edelenbos - die voor een groot deel overeenkomt met de participatieladder van Arnstein - gecombineerd met de bestuursstijlen van Propper en Steenbeek. In de laatste twee kolommen is weergegeven welke rol de burger en de overheid spelen bij een bepaalde mate van participatie (van Vliet, 2010).

Participatieladder Edelenbos (2000)	Bestuursstijlen Pröpper en Steenbeek (1999)	Rol Burger	Rol Overheid
Participand wordt niet betrokken	1. Gesloten autoritaire stijl	Geen	Voert zelfstandig beleid en verschaft geen informatie
1. Informeren	2. Open autoritaire stijl	Doelgroep van onderzoek/ voorlichting levert geen input	Voert zelfstandig beleid en verschaft hierover informatie
2. Raadplegen	3. Consultatieve stijl	Geconsulteerde gesprekspartner	Bepaalt beleid en geeft mogelijkheid tot commentaar, maar hoeft daaraan geen consequenties te verbinden
3. Adviseren	4. Participatieve stijl	Adviseur	Bepaalt beleid, maar staat open voor andere ideeën en oplossingen
4. Coproduceren	5. Delegerende stijl	Medebeslissers: binnen randvoorwaarden	5. Bestuur besluit over het beleid met inachtneming van de vooraf gestelde voorwaarden
	6. Samenwerkende stijl	6. Samenwerkingspartner op basis van gelijkwaardigheid	6. Bestuur werkt en besluit op basis van gelijkwaardigheid met participant samen
5. Meebeslissen	7. Faciliterende stijl	Initiatiefnemer	Biedt ondersteuning en laat beleidsvorming over aan participanten

Figuur 4.3 Participatie en bestuursstijl in relatie tot de rol van de burger en de rol van de overheid (van vliet, 2010 p168).

Voor diegene die geen macht hebben is een participatieproces, waarin geen verplaatsing van de macht plaatsvindt tussen de machthebbende en de machtelozen, een leeg en frustrerend proces. In zo'n proces geven de machthebbenden aan gebruik te maken van participatie, maar in werkelijkheid blijft de macht onder een beperkte groep. Het gevoel dat in een dergelijk proces wordt opgeroepen bij de machtelozen, werd in 1986 door een Franse student doeltreffend getekend, figuur 4.4 (LeGates, 2007).

Ook in de Slotpublicatie van het Innovatieprogramma Mooi Nederland⁹, wordt aangegeven dat het niet aan te raden is betrokken partijen enkel te informeren en te overtuigen. Volgens dit document werkt het beter om betrokken partijen, zoals bedrijven en burgers, deelgenoot te laten zijn van het plan dan hen te overtuigen van de voordelen van een vooraf opgesteld plan (Ministerie I&M, 2011).

Figuur 4.4 Franse poster
(bron: LeGates)

Voorwaarden voor participatie.

In het voorgaande is aangegeven dat een hoge mate van participatie belangrijk is voor het succes van een plan. Daarbij is het wel van belang dat mensen zich aangesproken voelen om deel te nemen aan het participatieproces. Lowndes et al heeft een CLEAR framework opgesteld, waarin verschillende voorwaarden worden genoemd voor deelname aan een participatieproces (van Vliet, 2010)

Mensen participeren wanneer ze:	
Can do	De mate waarin de middelen en de kennis om deel te nemen aanwezig zijn.
Like to	Of men zich betrokken voelt bij de gemeenschap en het de moeite vindt om er energie in te steken.
are Enable to	Of er een infrastructuur is die participatie (interactie met de overheid) bevordert.
are Asked to	Of men is gevraagd door de officiële autoriteiten met de boodschap dat inbreng een verschil kan maken.
are Responded to	Of het idee heerst dat er daadwerkelijk wordt geluisterd (niet per se wordt ingestemd) en er antwoord wordt gegeven.

Tabel 4.1 Het CLEAR-Framework van Lowndes (bron van Vliet, 2010 p 171,172)

Ook in de slotpublicatie van het project Mooi Nederland wordt nog een aantal suggesties gedaan voor het betrekken van bewoners en andere belanghebbenden bij een project. Allereerst wordt er op gewezen dat het van belang is om mensen te betrekken op basis van

⁹ In deze slotpublicatie wordt teruggekeken naar het programma Mooi Nederland dat in 2009 door het Rijk is gestart. Dit programma was er op gericht om zuinig ruimtegebruik te stimuleren, verrommeling tegen te gaan en ruimtelijke kwaliteit te bevorderen. In dit document worden de resultaten van de verschillende voorbeeldprojecten beschreven. De succesfactoren en de lessen die zijn geleerd worden hierin beschreven (Ministerie I&M, 2011).

hun persoonlijke drijfveren. Hierbij kan het gaan om een passie voor bijvoorbeeld de lokale cultuurhistorie of voor streekproducten. Daarnaast wordt er op gewezen dat sommige kleine projecten, met lage kosten, soms toch veel mensen kunnen bereiken. Hierbij kan gedacht worden aan het combineren van educatieve doelen en het kweken van betrokkenheid (Ministerie I&M, 2011).

Samenwerken is het toverwoord.

Al eerder is aangegeven dat verrommeling ontstaat doordat veel verschillende partijen korte termijn belangen nastreven (rijksoverheid.nl). Iedere partij gaat voor zijn eigen winst, de negatieve gevolgen voor het landschap van de eigen ontwikkelingen wegen niet op tegen het persoonlijke gewin bij de ontwikkeling. Wat de één kan, kan de ander ook, en al snel ontstaat er een onsamenvattend, verrommeld landschap. Om deze ontwikkeling van het persoonlijk gewin ten koste van de openbare ruimte tegen te gaan, wordt vaak gewezen op de noodzaak van samenwerking, zowel tussen de verschillende overheden als tussen de overheden en niet-overheidspartijen.

Boeren tegen een redelijke vergoeding laten helpen bij het landschapsbeheer.

Al eerder is aangegeven dat van particuliere organisaties en boeren een steeds grotere inzet voor het landschapsbeheer wordt verwacht. Ook is de verwachting dat de steun van de Europese Unie aan de landbouw wordt gekoppeld aan maatschappelijke prestaties. Om te kijken hoe met deze nieuwe vorm van subsidiëring van de Europese Unie omgegaan kan worden bij de verbetering van het landschap, zijn vier pilot-projecten gestart¹⁰. Een van deze projecten wordt door de Stichting Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk uitgevoerd. In deze pilot wordt gekeken hoe boeren, door middel van een puntensysteem, kunnen worden beloond voor het uitvoeren van landschapsbeheerstaken (wlcwinterswijk.nl).

Uit de (eerste) tussentijdse evaluatie, die ongeveer een jaar na de start van het project is uitgevoerd, blijkt het volgende (Korevaar en Geerts, 2011):

- Ongeveer 30% van de landbouwbedrijven deed, ondanks de korte voorbereidingstijd, mee aan de pilot.
- De meeste bedrijven hadden zich ingeschreven voor diensten die gemakkelijk in te passen waren in de bedrijfsvoering. Sommigen van hen gaven aan dat ze bereid zijn complexere taken op zich te nemen als zij hiervoor meer voorbereidingstijd krijgen.
- Het puntensysteem wordt als een goede manier voor kosten-vergoeding gezien. Hierin wordt ook rekening gehouden met vermindering van opbrengsten als gevolg van de belemmeringen.

Hoewel deze pilot nog niet lang loopt, komt hieruit wel naar voren dat boeren bereid zijn zich in te zetten voor het landschap, maar dat zij hiervoor wel een passende vergoeding verwachten.

¹⁰Naast stichting Waardevol Cultuurlandschap Winterswijk, zijn ook door Water, land en Dijken, Noordelijke Friese Wouden en Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen, projecten gestart.

4.3 Een succesvol uitloopgebied: niet onderbenut en niet verrommeld.

Door een duidelijke bestemming aan een gebied te geven kan onderbenutting en daarmee verrommeling tegen worden gegaan. In deze paragraaf wordt aandacht besteed aan de mogelijkheid om een stadsrandzone in te richten als een succesvol uitloopgebied.

Een succesvol uitloopgebied in de stadsrandzone moet in ieder geval aan de volgende eigenschappen voldoen:

Aantrekkelijkheid van het stadsrandlandschap.

Een landschap waar mensen graag naar kijken, in willen verblijven en van willen genieten. Hoe dit ‘aantrekkelijke landschap’ er precies uitziet, is niet exact te beschrijven, aangezien ‘aantrekkelijkheid’ een subjectief begrip is. Toch kunnen een aantal aanbevelingen worden gedaan bij het opstellen van een toekomstvisie die gericht is op het creëren van een ‘aantrekkelijk landschap’:

- Het oorspronkelijke en het huidige ruimtegebruik mag niet uit het oog verloren worden (ministerie I&M, 2011).
- In het verlengde hiervan is het verstandig om bij het opstellen van een visie de bewoners van het gebied intensief te betrekken: zij hebben vaak veel kennis over het heden en het verleden van het eigen woongebied.
- Het is verstandig om het landschap zó in te richten dat er een eenheid in het landschap bestaat. Dit wil niet zeggen dat er geen variatie in het landschap mag zijn, maar dat de verschillende typen landschappen op elkaar aansluiten en de losse elementen in het landschap hierin passen.

Op deze manier kan een aantrekkelijk landschap worden gecreëerd waarin bewoners en bezoekers zich thuisvoelen.

Een goede bereikbaarheid van het gebied.

Wanneer een stadsrandzone de functie van een uitloopgebied krijgt, is het van belang dat het gebied niet alleen een aantrekkelijk landschap heeft, maar dat het ook goed bereikbaar is (Ministerie M&I, 2011). Uit onderzoek van de wandel monitor is gebleken dat het vertrekpunt van een wandeling, ongeacht waarheen en hoe lang, in de meeste gevallen het eigen woonhuis is (VROM, 2010). Dit betekent dat er vanuit het woonhuis goede verbindingen voor langzaam verkeer met de stadsrandzone moeten zijn. Ook geeft VROM (2010) aan dat verbindingen van voldoende kwaliteit moeten zijn. Deze kwaliteitseisen zijn:

1. Omgevingskwaliteit van de route; zoals rust, groen, mooi en diversiteit aan landschappen;
2. Voorzieningenkwaliteit langs de route; bijvoorbeeld horeca en openbaar vervoer.
3. Routekwaliteit; denk aan exclusief voor wandelaars, verkeersluw, barrière- en doorsnijdingsarm en onverhard.

De gemeente Enschede heeft in het ambitiedocument voor de stadsrand (2009) ook een aantal belangrijke kwaliteiten voor een stadsrandzone genoemd. Naast de punten die hierboven zijn vermeld, wordt het volgende genoemd:

1. De paden moeten schoon, heel en veilig zijn.
2. In de paden moet een bepaalde vorm van herkenbaarheid en eenduidigheid zijn te vinden.
3. Er moet een bepaalde voorzieningengraad langs de route zijn (bankjes, prullenbakken, horeca)

Bij dit laatste punt is het van belang dat er een afweging wordt gemaakt tussen de meerwaarde die de voorzieningen leveren aan de route en de beheerskosten die deze voorzieningen met zich meebrengen.

Verder is het van belang dat de routes vanuit de stad naar de stadsrandzone aansluiten op de routes in de stadsrandzone.

Een doel.

Om er voor te zorgen dat een stadsrandzone met de functie uitloopgebied - een gebied waar plaats is voor recreatie en men zich kan onttrekken aan de stadse drukte - niet wordt onderbenut, is het van belang dat bewoners van de aangrenzende stad zich aangetrokken voelen om het gebied te bezoeken. Een van de belangrijkste voorwaarden hiervoor is al genoemd: namelijk een goede bereikbaarheid van het gebied. Daarnaast is het van belang dat bij de inrichting van het gebied rekening wordt gehouden met de motieven die mensen hebben om een uitloopgebied te bezoeken. Een belangrijke reden die mensen hebben om een uitloopgebied te bezoeken is behoefte aan rust en ruimte. Daarmee is een aantrekkelijk landschap één van de motieven voor stedelingen om het landschap te bezoeken. Naast het motief 'rust' kan een stedeling nog meer motieven hebben om te willen recreëren. In box 4.1 zijn vijf recreatiemotieven geformuleerd en in figuur 4.3 zijn deze recreatiemotieven gekoppeld aan een aantal recreatieve bestemmingen.

Voor een betere benutting (en een betere voorziening in de recreatiebehoefte) van het uitloopgebied kan er voor gekozen worden om het gebied te laten voorzien in meerdere soorten recreatieve voorzieningen die al dan niet op elkaar aansluiten. Hierbij is het wel van belang dat goed wordt gekeken of de verschillende "voorzieningen" niet met elkaar conflicteren. Ook moet er rekening mee worden gehouden dat recreatieve voorzieningen soms een grote impact kunnen hebben op het landschap. Daarom is het noodzakelijk dat een zorgvuldige afweging wordt gemaakt tussen de vraag naar een bepaalde voorziening en de gevolgen die de realisatie van deze voorziening heeft voor het landschap. Ook moet hierbij niet uit het oog worden verloren welke invloed deze nieuwe voorzieningen - en de daarbij behorende extra drukte in het gebied - hebben op de kwaliteit van wonen/leven in het gebied. In de overgangszone van de stadsrandzone, waar mensen vaak zijn gaan wonen vanwege de rust en de ruimte, is het daarom aan te raden om te kiezen voor extensieve vormen van recreatie¹¹. Zie bijlage III voor inspiratie voor de inrichting van een uitloopgebied.

¹¹ **Extensieve recreatie:** "Die vormen van openluchtrecreatie waarbij in het algemeen het verlangen naar rust voorop staat en het aantal recreanten per oppervlakte-eenheid beperkt is. Bovendien betreft het ontspanningsmogelijkheden, meestal op kwetsbaar terrein, waarvoor weinig voorzieningen nodig zijn. Voorbeelden: wandelen in het bos, vissen in de sloot."

Intensieve recreatie: "Ontspanningsmogelijkheden, meestal op een weinig kwetsbaar terrein, waarvoor veel voorzieningen nodig zijn en waaraan veel mensen tegelijkertijd op dezelfde plek deelnemen. (gemeente den Helder, 2011)"

Vijf recreatiemotieven

“vermaak” (gezelligheid)

Uitgaan en vertier zijn vormen van recreatie die vooral met de stad worden geassocieerd, maar ook daarbuiten zijn er mogelijkheden voor (andere vormen van) “vermaak”.

“doen” (beweging en uitdaging)

Bewegingsrecreatie (“doen”) betreft zowel routegebonden recreatie (toeren of een ‘ommetje’) als speciaal hiertoe aangelegde plekken, zoals sportterreinen, een natuurspeelpark of een recreatiestrand. In alle gevallen gaat het om vormen van actieve recreatie.

“verblijf” (er tussen uit)

“Verblijf” is een vorm van recreatie waarbij de recreant voor een bepaalde tijd, maar tenminste een nacht, in het recreatiegebied of de toeristische plaats verblijft. Het gebied is daartoe ingericht met faciliteiten zoals een bungalowpark, pensions of kampeerterrain.

“interesse” (educatie, kunst & cultuur)

Recreatielandschappen kunnen ook invulling geven aan een bepaalde “interesse” van de bezoeker. Het kan dan gaan om informatie over het landschap zelf, maar ook om een culturele of educatieve bestemming in het gebied.

“rust” (stilte en ontspanning)

De meest extensieve recreatievormen zijn gericht op de beleving van “rust” in de natuur en in het landschap. Het gaat dan veelal om ontspannen vormen van recreatief (mede)gebruik van agrarische landschappen of natuurgebieden.

Box 4.1 de vijf recreatiemotieven (bron: VROM 2009b).

	recreatiemotieven	recreatiemilieus		recreatieve bestemmingen
		intensief	extensief	
natuur, landschap en stedelijke omgeving	vermaak "gezelligheid"	stedelijke recreatie	dorpsplein	<ul style="list-style-type: none"> leisure-centre, malls, factory-outlet, ... attractiepark, evenemententerrein, festival, ... (historische) centra, terrassen, uitspanning, ... welness, culinair, horeca, ...
		publiekstrekker	verwennerij	
	doen "bewegen en uitdaging"	avontuur	buitenrecreatie	<ul style="list-style-type: none"> survival, outdoor-valley, indoor, lawaaisporten, ... sportaccommodaties, golfbaan, indoor-sport, ... stadspark, waterplas, natuurspeelpark, ... fiets- en wandelpaden, ruitersporen, vaarroutes, ...
		sportief	toeren	
	verblijf "er tussen uit"	enclave	buitenleven	<ul style="list-style-type: none"> bungalowparken, recreatiewoningen, ... kampeerterrain, hotels, ... buitenhuis, boerenbed, B&B, mini-camping, ... wild kamperen, hutje op de hei, ...
uitvalsbasis		pionieren		
interesse "educatie, kunst & cultuur"	trekpleister	erfgoed	<ul style="list-style-type: none"> musea, openluchttheater, bezoekerscentrum, ... energielandschappen, waterberging, klimaatbos, ... waterlinies, kastelen, industrieel erfgoed, ... buitenplaats, beeldentuin, botanische tuin, ... 	
	proeftuin	tuinen		
rust "stilte en ontspanning"	stad en ommeland	natuurrecreatie	<ul style="list-style-type: none"> groene stadsrand, volkstuintcomplex, ... stadsboerderijen, streekproducten, weilanden, ... bos en heide, observatiehutten, ... ruigte en moerasgebieden, zwerflandschappen, ... 	
	boerenland	struinen		

Figuur 4.3 recreatiemotieven en bijbehorende bestemmingen (bron: VROM 2009b).

4.4 Tot slot.

Er bestaan verschillende soorten maatregelen om verrommeling te voorkomen. Aan de ene kant kan gekozen worden voor een harde aanpak (de zweep): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik (en een strikte handhaving) van wet- en regelgeving. Aan de andere kant kan gekozen worden voor zachte maatregelen (de peen en de preek): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik van stimulerende maatregelen, contracten, informeren en andere immateriële prikkels. In tabel 4.2 is een overzicht gegeven van de verschillende maatregelen. In de meeste gevallen werkt het toepassen van een combinatie van zowel harde als zachte maatregelen - in verschillende verhoudingen - het beste.

Het succes van de maatregelen is niet alleen afhankelijk van de soort maatregelen in hun onderlinge samenhang en in relatie tot de context, maar ook van de manier waarop de keuze voor juist die maatregelen tot stand komt. Een van de belangrijkste aspecten hierbij is de mate waarin en de manier waarop bewoners en andere belanghebbenden in het plangebied worden betrokken bij het hele proces.

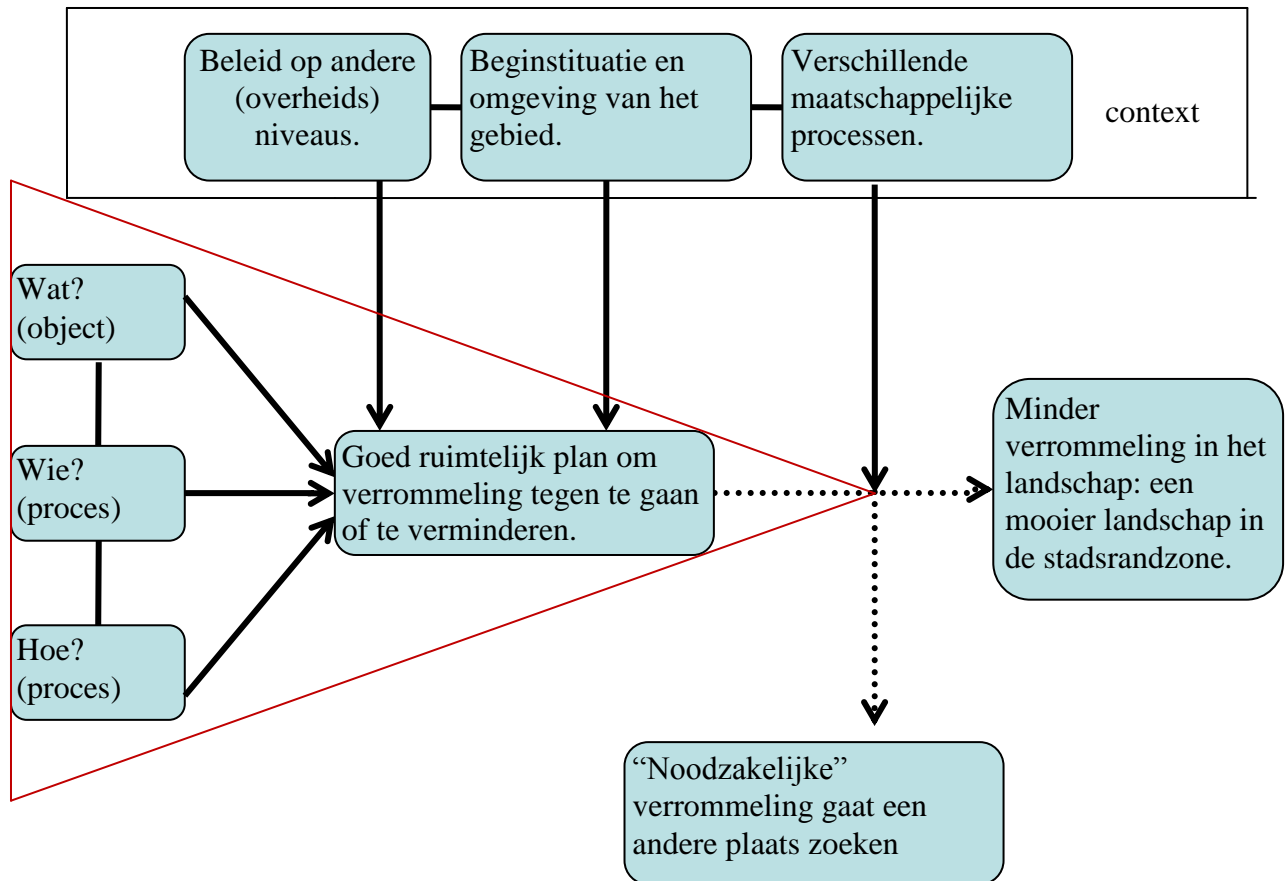
Zeker bij het geven van een functie aan een gebied - in paragraaf 3 is recreatie als functie gekozen - moet zowel rekening worden gehouden met de vraag naar bepaalde functies, als de invloed die deze ontwikkelingen hebben op het landschap en de (woon)omgeving.

Soort maatregel:	De maatregel:	Te gebruiken voor:
Gebruik van wetten en plansoorten.	Het bestemmingsplan (inclusief een goede handhaving hiervan)	Beschermen van het zwakkere grondgebruik en het tegengaan en/of sturen van transities.
	GREX	Compensatie
	Toepassen van wetten zoals: woningwet, milieubeheer en bodemsaneringswet.	Bij de aanpak van vervallen panden, probleemerven.
Stimulerende maatregelen.	Goed onderhoud van de openbare ruimte door de overheid.	Direct invloed op de openbare ruimte en een goed voorbeeld voor individuen.
	Stimuleren van transities	Voorkomen van verval.
	Contact opnemen met grondeigenaren in verband met de verrommeling	Bij de aanpak van probleemerven en vervallen panden.
	Nieuwbouwprojecten aangrijpen om de stadsrand mooier te maken.	Het creëren van een nieuwe, mooie stadsrand.
	Een duidelijke, feitelijke, bestemming aan een gebied geven.	Het tegengaan van onderbenutting.
	Boeren tegen een redelijke vergoeding laten helpen bij landschapbeheer.	Het aantrekkelijker maken van het landschap.

Tabel 4.2 Overzicht van de verschillende maatregelen tegen verrommeling.

Hoofdstuk 5 Conceptueel model.

Deel 1 van dit onderzoek is opgebouwd volgens de planningsdriehoek van Spit en Zoete (2006). Aan de hand van dit model is geprobeerd een overzicht te geven van beschikbare informatie die waardevol kan zijn bij het beantwoorden van de hoofd- en deelvragen. Met de kennis die in dit deel is opgedaan, is een conceptueel model opgesteld (Figuur 5.1).

Figuur 5.1 Conceptueel model.

De rode driehoek geeft weer wat de interventiemogelijkheden van de gemeente zijn. Een goed ruimtelijk plan bestaat uit drie hoofdonderdelen: de interventie zelf, de betrokkenen en de manier waarop de interventie plaatsvindt. De gemeente kan deze interventies opstellen binnen een bepaald kader, waarvan de randvoorwaarden worden bepaald door een aantal contextuele factoren: het beleid op andere niveaus en de beginsituatie en de omgeving van het gebied. De stippellijnen leiden naar het resultaat (zowel gewenste als ongewenste effecten) van het plan. De verschillende maatschappelijke processen hebben invloed op het uiteindelijke effect van een bepaalde interventie.

Dit model dient als leidraad voor de casestudies. Het model is omgezet in concrete vragen. Bij iedere case is geprobeerd zo goed mogelijk antwoord te krijgen op deze vragen. In paragraaf 5.1 worden de vragen nader toegelicht.

5.1 Vertaling van het conceptueel model in concrete vragen.

Allereerst zal er kort in worden gegaan op de context:

Iedere case begint met een beschrijving van het gebied: de beginsituatie. De beginsituatie is een gegeven. Ook is bij de keuze van de verschillende cases rekening gehouden met algemeen maatschappelijke processen: is in de verschillende gebieden sprake van vergelijkbare maatschappelijk processen? Het beleid op andere (overheids)niveaus is nagenoeg gelijk aangezien alle cases in Nederland zijn.

Vervolgens zal in worden gegaan op de vragen: Wat, Wie en Hoe.

Wat is het doel van het plan en welke maatregelen worden er genomen om dit doel te bereiken.

Wie zijn er bij de planvorming betrokken (geweest). Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen direct en indirect betrokkenen.

Hoe zijn de verschillende partijen bij het planvormingsproces betrokken: in welk stadium zijn zij betrokken bij de planvorming en hoeveel invloed hadden zij.

Daarna zal in worden gegaan op het plan:

De hierboven genoemde onderdelen zijn de bouwstenen waarmee het plan is gemaakt. Bij iedere casestudie zal dan ook worden gekeken welk plan het resultaat is van deze combinatie van bouwstenen.

Tot slot wordt aandacht besteed aan het (verwachte) resultaat:

Komt dit overeen met het voorafgestelde doel? Is de verrommeling daadwerkelijk verdwenen uit het gebied? En als de verrommeling is verdwenen, waar is ze dan gebleven. Met andere woorden 'is er wellicht sprake van een verplaatsing van de verrommeling?'

Aan de hand van de beantwoording van deze vragen wordt aan het einde van iedere case een aantal leerpunten aangegeven.

Hoofdstuk 6 De verschillende cases.

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de casestudies die zijn gedaan in meerdere stadsrandgebieden in verschillende gemeenten. Het gaat hierbij om: het Stroinksbos en het Zweeringbeekpark in de gemeente Enschede, het landschapspark De Danenberg in de gemeente Overbetuwe en het Westpark in de gemeente Groningen. Bij deze cases is gekeken naar de verschillende *maatregelen* die zijn getroffen om verrommeling in het gebied te voorkomen of te verminderen én naar de *manier waarop* het participatieproces is vormgegeven en het plan wordt gefinancierd. Daarnaast is kort aandacht besteed aan het (*verwachte*) resultaat van de maatregelen.

6.1 De selectie van de cases.

Bij de selectie van de verschillende cases zijn de volgende criteria gehanteerd:

1. Het gebied is verrommeld (geweest).
2. Het gebied is/heeft in de stadsrand gelegen van een middelgrote stad in Nederland.
3. Het gebied is onderbenut (geweest).

In de volgende subparagrafen (6.1.1 – 6.1.4) wordt een verantwoording van de gekozen cases gegeven.

6.1.1 Stroinksbos.

Verrommeld.

Door een gebrek aan onderhoud is het bos verrommeld. De paden zijn slecht begaanbaar door overhellende takken en andere begroeiing. Door het hele bos staan en liggen oude bomen. Ook wordt op kleine schaal afval gedumpt. In dit geval is er sprake van kleinschalige verrommeling doordat het gebied is verwaarloosd.

Ligging.

Het bos grenst direct aan een woonwijk van de stad Enschede en is daarmee gelegen in het stadsrandgebied.

Onderbenutting.

Een bos naast een woonwijk kan goed functioneren als uitloopgebied voor de wijkbewoners. Hier kunnen kinderen spelen, honden worden uitgelaten etc. Door het achterstallige onderhoud is het bos slecht bereikbaar en voelen veel mensen zich er niet veilig. Hierdoor wordt het bos steeds minder bezocht.

Het gaat hier voornamelijk om kwalitatieve onderbenutting. Het gebied zou veel beter kunnen worden benut dan op dit moment het geval is en het wordt door buurtbewoners als een probleem gezien dat het gebied zo slecht bereikbaar is.

6.1.2 Zweeringbeekpark.

Verrommeld.

Ook in het Zweeringbeekpark is sprake van kleinschalige verrommeling. Doordat het gebied geen functie had, is het lange tijd slecht onderhouden. Een wildgroei aan planten zorgde ervoor dat delen van het gebied slecht zichtbaar werden vanuit de wijk. Hierdoor vonden in het gebied ongewenste activiteiten plaats en werd illegaal vuil gestort.

Ligging.

Het gebied is gelegen ten zuiden van de wijk Ruwenbosch in Enschede. Van een stadsrand kan op dit moment bijna niet meer gesproken worden; het gebied is in de loop van de tijd door

woningbouw ingesloten. Enkel aan de westkant heeft het nog een open verbinding met landelijk gebied. Er is voor gekozen om deze case toch mee te nemen aangezien het grondgebruik niet veranderd is ten opzichte van het gebruik in de tijd dat het gebied nog wel in de stadsrandzone lag. Dit heeft te maken met de hoogspanningsmasten, waarvan de kabels boven het gebied hangen, en de ligging van de A35. Wanneer dit niet het geval was geweest, was het gebied waarschijnlijk allang opgeslokt door woningbouw.

Onderbenutting.

Vanwege de hoogspanningskabels boven het gebied is het niet toegestaan woningen te bouwen. Het gevolg hiervan is dat het gebied, tussen de woonwijk en de snelweg, jarenlang braak gelegen heeft. Er werd niets mee gedaan, terwijl een groengebied dat zo dicht bij een woonwijk gelegen is heel goed kan functioneren als park. In dit geval was er sprake van kwalitatieve onderbenutting.

6.1.3 Landschapspark de Danenberg.

Verrommeld.

Op dit moment is er relatief weinig verrommeling in het gebied. De verrommeling die er nu is wordt voornamelijk veroorzaakt door het feit dat er tien jaar lang - tijdens de planvorming voor een MTC - niet is geïnvesteerd in het gebied met als resultaat: achteruitgang van de ruimtelijke kwaliteit (Reijnen, 2010). Daarnaast zorgen de kassen die net buiten het gebied staan (één daarvan staat wél in het gebied) voor een verrommeld beeld. Hierbij gaat het respectievelijk om kleinschalige en grootschalige verrommeling.

De dreiging voor het gebied om verder te verrommelen is veel groter. Hierbij spelen twee ontwikkelingen een belangrijke rol, namelijk: de vraag naar een regionaal bedrijventerrein in het gebied en de Waalsprong. Hierbij gaat het om grootschalige verrommeling.

Ligging.

Het gebied van de Danenberg ligt ten noorden van de stad Nijmegen aan de noordzijde van de Waal en in het overgangsgebied van de stadsrandzone. Het ruimtegebruik van het gebied is over het algemeen ruraal van aard. De dreiging van stedelijke uitbreidingen ligt echter op de loer. Eerst was er het plan voor het aanleggen van een MTC (multimodaal transportcentrum), nu voor een regionaal bedrijventerrein en de Waalsprong.

Onderbenutting.

In deze case is de onderbenutting van het gebied voornamelijk economisch van aard. Een grote dreiging voor het gebied ligt in het feit dat verschillende particulieren, in de veronderstelling dat er een MTC zou komen, gronden duur hebben aangekocht. Nu er door de plannen van het MTC een definitieve streep is gezet, zijn deze partijen met dure gronden blijven zitten. Dit particuliere grondbezit vormt, in combinatie met de vraag naar een regionaal bedrijventerrein, een bedreiging voor het gebied.

Daarnaast is de ruimtelijke kwaliteit – doordat er tien jaar lang geen duidelijkheid was over het MTC - van het gebied de afgelopen tien jaar sterk achteruitgegaan. Dit heeft geleid tot een kwalitatieve onderbenutting van het gebied.

6.1.4 Westpark.

Verrommeld.

De meeste verrommeling in het gebied wordt veroorzaakt doordat het gebied geen duidelijke functie heeft en daardoor het verlaten en slecht onderhouden is. Concrete voorbeelden hiervan zijn:

1. Doordat het gebied geen duidelijke functie heeft, is er plaats gemaakt voor een gronddepot.

2. Doordat het gebied slecht onderhouden is, grijpen mensen hun kans om afval te dumpen.

Ligging.

Het gebied is, direct aangrenzend aan de wijken Vinkhuizen en de Held, aan de westkant van de stad Groningen gelegen. Hiermee ligt het gebied in het stadsrandgebied.

Onderbenutting.

Het gebied is al lange tijd onderwerp van gesprek voor de realisatie van een stadspark. Al in 1992 werd in het tijdschrift Noorderbreedte vermeld dat er plannen waren voor zo'n park. In 1997 werd in de krant aangegeven dat de bewoners van Vinkhuizen de planvorming veel te lang vonden duren en twijfelden of er überhaupt nog wel een park zou komen (Westpark Italiaans moziëk, 1997). Nu, in 2012, wordt nog steeds over de realisatie van een park op die plaats gesproken. Op dit moment ligt het gebied voor velen nog steeds in de blinde vlek en het park wordt weinig bezocht. Ook zorgt een gevoel van onveiligheid in het gebied ervoor dat het gebied minder wordt bezocht.

In dit geval is er sprake van kwalitatieve onderbenutting: voor het gebied is een visie, het moet een park worden. Voor de invulling hiervan zijn verschillende plannen gemaakt, maar om welke reden dan ook is er na vele jaren nog steeds geen park gerealiseerd op het grondgebied. De ruimtelijke kwaliteit van het gebied is hiermee veel lager dan de gewenste ruimtelijke kwaliteit.

Context.

De drie steden waarvan gebieden zijn beschreven hebben wat betreft inwoneraantal en groei een soortgelijke context. Alle drie de steden zijn middelgroot - waarbij de inwoneraantallen van de gemeenten in 2008 varieerden van 154.753 voor de gemeente Enschede tot 182.484 voor de gemeente Groningen (cbs.nl) - en er is sprake van een lichte groei van de bevolking (zie figuur 3.1). De gemeente Enschede heeft de lichtste groei en zal naar verwachting rond 2030 met krimp te maken krijgen. De andere gemeentes zullen, volgens de voorspellingen, licht blijven groeien tot 2040. Alle gebieden zijn in het oostelijke deel van Nederland gelegen: de verschillen in economische ontwikkeling zijn hiermee gering.

6.2 Vormgeving van de cases-beschrijvingen.

Van iedere case wordt een korte beschrijving gegeven, gevolgd door een tabel waarin kort antwoord wordt gegeven op de vragen (wat, wie en hoe) die uit het conceptueel model naar voren komen. Ook wordt zowel in de beschrijving als de tabel kort ingegaan op de context. In de laatste kolommen van de tabel wordt beschreven wat het (beoogde) resultaat en de belangrijkste leerpunten van het project zijn. Bij de leerpunten is tussen haakjes aangegeven op welk deel van het conceptueel model het punt betrekking heeft. Een gedetailleerdere beschrijving van de verschillende cases is te vinden als bijlagen (zie bijlage IV t/m VII).

Context.

1. Wat is de aanleiding geweest voor het plan?
2. Hoe is de eigendomssituatie en welke gevolgen heeft dit (gehad) bij de uitvoering van het plan?

Wat?

3. Wat is het doel van het plan?
4. Welke maatregelen zitten in het plan om het doel te bereiken?

Wie?

5. Welke partijen zijn betrokken bij de planvorming?

Hoe?

6. Hoe wordt het plan gefinancierd?
7. Hoe ziet het participatieproces eruit?
8. Wat is de rol van de gemeente?
9. Op welke manier wordt het plan uitgevoerd, en welke problemen worden hierbij voorzien?
10. Hoe zal het gebied worden beheerd na realisatie van het plan?

(Verwacht) Resultaat:

11. Wat is het (verwachte) resultaat en waar is de verrommeling gebleven?

Leerpunten:

12. Wat zijn de belangrijkste leerpunten?

Om antwoorden te krijgen op deze vragen zijn verschillende diepte-interviews (met projectleiders¹² en participanten¹³) gehouden, secundaire bronnen (zoals sites, landschapsvisies en beheersplannen) geraadpleegd en is het gebied bezocht.

6.3 Het Stroinksbos – Enschede.

Het Stroinksbos is een bos aan de rand van de wijk Stroinkslanden. Dit bos wordt ook wel het Bufferbos genoemd. Deze naam geeft de functie van het bos al aan: het is een groene buffer tussen de woonwijk en het landgoed Smalenbroek (avontuurlijkstroinkslanden.nl). Op dit moment is het bos door gebrekkig onderhoud slecht toegankelijk en voelt niet iedereen zich veilig in het bos. In het kader van het herstructureringsproject “Stroinkslanden 2015” wordt het bos aangepakt.

¹² In bijlage II is een standaard vragenlijst voor de diepte- interviews met de projectleiders weergegeven. Per case is deze standaard vragenlijst aangevuld met deelvragen, nadat secundaire bronnen over de case zijn bestudeerd.

¹³ In bijlage II is een standaard vragenlijst voor de diepte-interviews met de participanten weergegeven. Per case is deze standaard vragenlijst aangevuld met deelvragen, n.a.v. secundaire bronnen en het interview met de projectleider.

In eerste instantie had de gemeente plannen voor woningbouw in het bos; hiertegen kwam een hevig protest vanuit de buurt. Als reactie hierop heeft de gemeente een streep door dit plan gezet en is een open planproces gestart waarin gemeente en bewoners samenwerken (interview, Verbeek). Een uitgebreide beschrijving van het project is te vinden in bijlage IV.

Aanleiding	De aanpak van het Stroinksbos is een onderdeel van de herstructurering van de wijk Stroinkslanden: “Stroinkslanden 2015”. De belangrijkste aanleiding voor de aanpak van het bos is het achterstallige onderhoud. Nadat de eerste plannen (incl. woningbouw) hiervoor waren gepresenteerd aan de bewoners kwam naar voren dat de bewoners veel meer waarde hechtten aan het bos dan door de gemeente werd gedacht. Het bos werd steeds minder bezocht doordat het slecht toegankelijk was en door velen als onveilig werd ervaren.
Eigendom	Het hele gebied van het Stroinksbos is in eigendom van de gemeente.
Doel	Het bos zodanig aanpakken dat het weer beleefbaar wordt: een plek waar mensen zich veilig voelen, elkaar kunnen ontmoeten en kinderen kunnen spelen.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Het verbeteren van de toegankelijkheid van het bos, door het verbeteren van bestaande paden en de aanleg van nieuwe paden. - Het verbeteren van de veiligheid in het bos, door te snoeien. - Het aanleggen van een natuurlijke speelplek. - Inhalen van achterstallig onderhoud.
Betrokken partijen	gemeente Enschede, bewoners (al dan niet georganiseerd), scholen, corporaties, Landschap Overijssel, Stichting Milieu en Natuur
Financiering	De gemeente stelt 30.000 euro beschikbaar, dit geld zal worden gebruikt voor de aanleg van de speeltuin. De overige financiering zal uit subsidies en de verkoop van oud hout uit het bos komen. Van de bewoners wordt verwacht dat zij actief meedenken over de financiering van de overige projecten en dat zij helpen bij het aanvragen van subsidies.
Participatie	Toen het eerste plan van de baan was (woningbouw in het bos), is een open planproces gestart. Het doel hiervan was dat de bewoners op een informele manier konden aangeven wat zij wel en niet met het bos wilden (d.m.v. een boswandeling). Door deze open houding van de gemeente is het wantrouwen van de burgers tegen de gemeente sterk verminderd. Er is een werkgroep opgericht (de bosgroep) die samen met de gemeente de plannen opstelt en helpt bij het verwerven van middelen voor de realisatie van het plan.
Rol van de gemeente	De gemeente werkt samen met de bewoners aan een ontwerp en de realisatie van het plan.
Uitvoering	Het plan wordt stapsgewijs uitgevoerd. Dit heeft alles met de financiering te maken: de plannen zijn er, maar kunnen pas worden uitgevoerd als de financiering rond is.
Beheer	Op dit moment ligt het beheer bij Stadsdeelbeheer. Het is de bedoeling om het beheer (via erfpacht) en mogelijk de eigendom over te dragen aan Landschap Overijssel.
(Beoogd) resultaat	Op dit moment ligt er een breed gedragen plan voor de inrichting van het Stroinksbos en het wantrouwen tegenover de gemeente is sterk afgenomen. Het beoogde resultaat na realisatie van het hele plan is een bos dat beleefd kan worden. Nadat het achterstallige onderhoud is ingehaald, zal het bos veiliger, beter toegankelijk en minder verrommeld zijn. Ook de aanleg van een nieuwe padenstructuur zal zorgen voor een betere toegankelijkheid. Ten slotte zal een natuurlijke speelplaats ervoor zorgen dat kinderen op een

	speelse manier in contact komen met de natuur. Of dit resultaat behaald zal worden, is afhankelijk van het wel of niet rondkomen van de financiering.
Belangrijkste leerpunten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Het presenteren van een kant en klaar plan, zonder van te voren naar de wensen van de bewoners te luisteren, werkte niet (Wie/Hoe). 2. Het breed gedragen protest tegen de woningen in het bos, heeft er toe geleid dat bewoners de noodzaak zagen hun gezamenlijk belang te verdedigen: het behoud van het bos. Het resultaat hiervan was dat buurtbewoners samen wilden werken in een participatieproces met de gemeente om het bos op te knappen (Wie). 3. Door de bewoners zelf mee te laten denken over de invulling én de financiering van het plan, werd het wantrouwen tegenover de gemeente grotendeels weggenomen en kregen de betrokken bewoners het gevoel medeverantwoordelijk te zijn voor het lukken of mislukken van het plan (Wie). 4. De verrommeling wordt aangepakt door de schakels van de cirkel (fig 2.4) onderbenutting (aanpak padenstructuur en aanleg speelplaats) en verrommeling (inhalen achterstallig onderhoud) aan te pakken. Daarnaast wordt de (subjectieve) onveiligheid (snoeien voor betere zichtbaarheid) aangepakt (Wat).

(Informatie in de tabel is gebaseerd op de uitgebreide beschrijving in bijlage IV, belangrijkste bronnen: interview Verbeek en de bewoners.)

6.4 Het Zweringbeekpark – Enschede.

Het Zweringbeekpark was een rommelig braakliggend terrein ingeklemd tussen een woonwijk en de A35. het gebied had geen duidelijke functie, en door de hoogspanningsmasten was woningbouw onmogelijk geworden. Dit onbeduidende gebied heeft plaatsgemaakt voor een avontuurlijk park. Een uitgebreide beschrijving van het project is te vinden in bijlage V.

Aanleiding	Doordat het gebied geen duidelijke bestemming had, was het slecht onderhouden en daardoor verrommeld en onderbenut. Zeker in de zomer was het een “ruige rommel”. Vanuit de wijk kwamen klachten over onveilige situaties, illegaal vuilstorten en hangjongeren. Daarnaast speelde ook de snelstromende Zweringbeek, die een gevaar vormde voor kinderen bij en na hevige regenval, een belangrijke rol.
Eigendom	Het gehele gebied is in eigendom bij de gemeente, en de watergangen zijn in beheer bij het waterschap. Verder moet rekening worden gehouden met de eigendommen van de verschillende nutsbedrijven.
Doel	Het gebied een functie geven om verrommeling tegen te gaan en om een impuls te geven aan de leefbare woonomgeving. Daarnaast moest de Zweringbeek een bijdrage leveren aan de stedelijke wateropgave.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - De aanleg van routes (wandelen, trimmen, ATB-routen etc) in het park die aansluiten op paden in de wijk. - Afwisseling in het gebied door verschillende inrichtingselementen zoals: fruitbomen, visvlonder, een sleeheuvel en een kunstwerk. - Het laten meanderen van de Zweringbeek. - Het bomenmuseum is door het park heen aangelegd als wandelroute.
Betrokken partijen	Gemeente Enschede, de Wijkraad, bewoners aangrenzend aan het gebied, Tennen, Gasunie, waterschap Regge en Dinkel, Vintens (wateraanvoer), Natuur- en Milieueducatie (gemeente Enschede) en de Natuur- en

	Milieuraad.
Financiering	Totale kosten waren 1.000.000 euro. Dit is gefinancierd door: Gemeente Enschede, het waterschap Regge en Dinkel en een subsidie van de provincie Overijssel.
Participatie	De bevolking is via de wijkraad op de hoogte gebracht van de plannen. Op dat moment was er al een schetsplan. Er is een werkgroep opgericht waarin 1 lid van de wijkraad zat en 5 buurtbewoners. De werkgroep mocht commentaar op het ontwerp geven uit naam van de bewoners uit de wijk. De werkgroep heeft maar weinig aan het plan veranderd. Een van de leden van de werkgroep heeft aangegeven zeer tevreden te zijn met het participatieproces en de uiteindelijke realisatie van het park.
Rol van de gemeente	De gemeente heeft, samen met het waterschap de hoofdrol gespeeld bij het ontwerpen en uitvoeren van het plan.
Uitvoering	Het plan is in één keer uitgevoerd door de gemeente en het waterschap.
Beheer	Is in handen van de gemeente en het waterschap. Het park is zo aangelegd dat de “beheerstechnische drempel zo laag mogelijk is”.
Resultaat	Doordat het gebied een functie heeft gekregen wordt het onderhouden en is er geen sprake meer van verrommeling. Tevens is het aantal overlastgevende activiteiten in het gebied afgenomen. Het park wordt goed bezocht doordat het goed bereikbaar is en er voor verschillende doelgroepen wat te beleven valt (wandelen langs de bomenroute, vissen, honden uitlaten, spelen, trimmen en ATB-en, etc). Ook levert het park (de Zweringbeek en de vijvers) een bijdrage aan de wateropgave van het bovenstroomse gebied
Belangrijkste leerpunten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Door de grootste zorg (de verrommeling met bijbehorende overlast) van de bewoners weg te nemen en de speel/natuurwaarde in het plan te verwerken, was het een plan dat op de hoofdlijnen geen tegenstand ondervond. Over de details is met de buurtbewoners gesproken. Deze aanpak heeft geleid tot een overzichtelijk participatieproces, waarbij zowel de taak van het ontwerpen als de uitvoering volledig bij de gemeente en het waterschap lag (Hoe/Wie). 2. Om verrommeling tegen te gaan zijn verschillende ingrepen gedaan: het park een recreatieve functie geven, afwisseling in het gebied en een goede overgang van de wijk en het park. Deze maatregelen hebben er niet alleen voor gezorgd dat het gebied minder verrommeld is, maar ook voor een vermindering van de verschillende overlastgevende activiteiten in het gebied (Wat). 3. Door bij de inrichting van het park rekening te houden met het latere beheer ‘de beheertechnische drempel zo laag mogelijk houden’ zijn deze kosten acceptabel (Plan).

(Informatie in de tabel is gebaseerd op de uitgebreide beschrijving in bijlage V, belangrijkste bronnen: interview Veldhuis .)

6.5 Landschapspark De Danenberg – Overbetuwe (nabij Nijmegen).

Landschapspark de Danenberg zal verdere verstedelijking en uitbreiding van het toekomstige Betuws Bedrijvenpark, dat in plaats van het MTC (multimodaal transportcentrum) komt, moeten tegenhouden. V.O.F. de Brouwerij (2010), zorgdrager voor de uitvoering van het plan, noemt het toekomstige landschapspark dan ook ‘groen prikkeldraad’: de versterking van landschappelijke en ecologische waarden in het gebied zal zorgen voor een kwalitatief hoogwaardige stadsrandzone die verdere verstedelijking tegengaat.

Voordat kan worden begonnen aan de realisatie van het Betuws Bedrijvenpark, moet de ontwikkeling van het landschapspark De Danenberg financieel worden gegarandeerd. Een van de belangrijkste uitgangspunten is dan ook: ‘zonder bedrijventerrein geen landschapspark en zonder landschapspark geen bedrijventerrein’ (V.O.F. de Brouwerij, 2010). Een uitgebreide beschrijving van het project is te vinden in bijlage VI.

Aanleiding	Met het definitief niet doorgaan van het MTC zijn nog niet alle bedreigingen voor het gebied van de baan, de belangrijkste zijn nu nog: <ol style="list-style-type: none"> 1. tien jaar lang is er niet in het gebied geïnvesteerd: dit heeft geresulteerd in achteruitgang van de ruimtelijke kwaliteit; 2. het gebied is centraal gelegen in de stadsregio Arnhem-Nijmegen; 3. verschillende marktpartijen hebben gronden aangekocht in het gebied; 4. er blijft behoefte aan een klein regionaal bedrijventerrein.
Eigendom	De meeste gronden in het gebied zijn in handen van particulieren zoals boeren en huizenbezitters. Een gebied van ongeveer 60 ha is in handen van De Combinatie. Hiervan is 40 ha in handen van V.O.F de brouwerij.
Doel	Het belangrijkste doel is het voorkómen van verdere verstedelijking in westelijke richting. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om van het gebied een park of drukke toeristische trekpleister te maken.
Maatregelen	De belangrijkste maatregelen zijn verdeeld in 4 inrichtingselementen: <ol style="list-style-type: none"> 1. lange landschappelijke lijnen (herinrichting van de Rietgraaf en de Oosterhoudsestraat). 2. robuuste elementen (groen prikkeldraad, open water en de versterking van de dorpskern van Slijk-Ewijk). 3. recreatieve routes voor langzaam verkeer. 4. kleinschalige elementen (houtwallen, waterlopen en elzenhagen) Deze maatregelen moeten er gezamenlijk voor zorgen dat het gebied een zodanige kwaliteit krijgt dat het de verstedelijking kan tegengaan.
Betrokken partijen	De Gelderse Milieufederatie, de Combinatie, Gemeente Overbetuwe, Betuws Bedrijvenpark BV, bewoners van het gebied en de dorpsraad van Slijk-Ewijk.
Financiering	De belangrijkste bron is het Landschapsfonds: gevuld door de exploitatie inkomsten van het Betuws Bedrijvenpark. Daarnaast zullen subsidies en het Waterschap Rivierenland voor financiering moeten zorgen. Een deel van de deelprojecten kan zichzelf bedruipen: hier komt geld vrij door de verkoop van huizen of grondstoffen.
Participatie	Het participatieproces bestaat uit 2 rondes: <p>In eerste instantie is aan bewoners van het gebied in een heel vroeg stadium door de gemeente gevraagd om een wensenlijst op te stellen voor het gebied. Deze lijst werd opgesteld door een werkgroep: hierin zaten zowel bewoners van het gebied als deskundigen en een afgevaardigde van de gemeenten. De opgestelde wensenlijst is door V.O.F de Brouwerij vertaald in een schetsontwerp. Dit ontwerp is gepresenteerd aan de bevolking; de reacties hierop waren kritisch tot positief.</p> <p>Er is een tweede participatieronde opgestart vanuit V.O.F de Brouwerij. Een klankbordgroep is gevormd: deze heeft een toezichhoudende en adviserende taak.</p> <p>Naast de klankbordgroep zijn er vanuit de V.O.F de Brouwerij ook 1 op 1 gesprekken gevoerd met de eigenaren van gronden die nog moeten worden verworven ten behoeve van de uitvoering van het schetsontwerp. De eigenaren waren niet allemaal even blij met de plannen.</p>

Rol van de gemeente	Bij het ontwerpen en realiseren van het landschapspark de Danenberg heeft de gemeente een regisserende rol.
Uitvoering	De uitvoering van het plan zal gefaseerd plaatsvinden. De verschillende deelprojecten hebben een prioritering gekregen. Een lage prioritering wil niet zeggen dat deelprojecten minder belangrijk zijn, maar dat ze later uitgevoerd zullen worden. De grootste problemen worden voorzien bij de realisatie van deelprojecten die (gedeeltelijk) op gronden liggen die niet in handen zijn van De Combinatie.
Beheer	Het beheer zal onder de verantwoordelijkheid van de verschillende grondeigenaren, het waterschap Rivierenland en de gemeente Overbetuwe vallen.
Beoogde Resultaat	Een landschapspark dat ervoor moet zorgen dat het gebied niet verrommelt. Verschillende storende elementen zoals kassen en een bedrijventerrein worden buiten het gebied gehouden en geconcentreerd gesitueerd.
Belangrijke leerpunten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Door te weinig houvast voor de participanten tijdens het opstellen van de wensenlijst, heeft het planproces in een vroegstadium langer geduurd dan wenselijk werd gevonden door de participanten (Hoe/wie). 2. Activiteiten die tot verrommeling kunnen leiden een plaats geven om er voor te zorgen dat niet het hele gebied door deze activiteiten wordt bedreigd. Hierbij betalen deze activiteiten in ruil voor hun plaats mee aan een verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van het hele gebied (Wat/Plan). 3. Realisatie van deelprojecten op gronden die niet in handen zijn van de uitvoerende partij – in dit geval de Combinatie – kan voor vertraging of zelfs het niet uitvoeren van deze deelprojecten leiden (context). 4. De gemeente kan in dit plan een faciliterende rol spelen door het wel of niet veranderen van bestemmingen.

(Informatie in de tabel is gebaseerd op de uitgebreide beschrijving in bijlage VI, belangrijkste bronnen: interviews Kieft en Blom .)

6.6 Westpark – Groningen.

Het Westpark is in de jaren '90 van de vorige eeuw aangewezen als één van de 5 stadsparken. Tot op heden is de realisatie van een echt stadspark op deze locatie niet van de grond gekomen. Op dit moment is het gebied bij weinig Groningers bekend, waardoor het onderbenut wordt. Deze onderbenutting in combinatie met slecht onderhoud hebben tot gevolg dat niet iedereen zich er veilig voelt.

Op dit moment wordt gewerkt aan een visie voor het gebied waarin het park weer op de kaart van Groningen wordt gezet. Verschillende (particuliere) functies zullen voor meer levendigheid in het gebied en een financiële basis voor inrichting van het parkgebied moeten zorgen. Een uitgebreide beschrijving van het project is te vinden in bijlage VII.

Aanleiding	Het gebied is een voormalige tarrastort van de suikerfabriek. Al sinds de jaren '90 van de vorige eeuw bestaan er plannen voor het gebied om het in te richten als één van de 5 stadsparken. Om verschillende redenen lopen de plannen steeds vast en is het gebied op dit moment nog steeds niet ingericht als een volwaardig park. Gevolg hiervan is dat het gebied verrommeld en dat veel mensen zich - voornamelijk 's avonds - onveilig voelen in het gebied.
Eigendom	Op dit moment is het gebied in handen van de gemeente. Het is de bedoeling

Hoofdstuk 6 De verschillende cases.

	om verschillende kavels - in erfpacht – uit te geven aan (particuliere) initiatieven.
Doel	Het gebied “moet een positieve bijdrage leveren aan het woon- en leefmilieu voor dit stadsdeel” Hierbij worden de volgende uitgangspunten omschreven: <ol style="list-style-type: none"> 1. Het park moet op de kaart van Groningen worden gezet. 2. De verschillende activiteiten in het gebied (bijvoorbeeld bedrijven) moeten een meerwaarde aan het gebied leveren (veiligheid + levendigheid + ondersteuning van het groene karakter). 3. Particulieren/functies leveren een financiële ondersteuning aan de inrichting van het parkgebied.
Maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - De aanleg van een basis structuur met paden en wintergroene laanbeplanting: hierdoor worden verschillende kamers in het gebied gevormd. - Het aanbrengen van verlichting op de hoofdroute, voor het verbeteren van de veiligheid in het gebied. - Het aantrekken van verschillende (particuliere) initiatieven om invulling te geven aan de verschillende kamers.
Betrokken partijen	Gemeente Groningen (ROEZ/OCSW), Wijkverenigingen, Variaski, Scouting de Woudlopers
Financiering	Het grootste deel zal worden gefinancierd door de opbrengsten van de kaveluitgifte. Dit wordt eventueel aangevuld met subsidies en gemeentelijke gelden.
Participatie	Met name de wijkraden werden op de hoogte gehouden van de ontwikkeling en om hun mening gevraagd. De communicatie met de wijkraden, en zeker met de rest van de wijkbewoners, was niet optimaal. De voorzitter van de wijkraad geeft aan dat zij veel nieuwe initiatieven voor het Westpark via de media te horen heeft gekregen. Op dit moment wordt gewerkt aan een nieuwe visie voor het Westpark, gebaseerd op een gesprek met de wijkraden. Het is de bedoeling om, als er een duidelijk plan ligt, dit verder samen met de buurt uit te werken. De wijkraad is groot voorstander van deze aanpak.
Rol van de gemeente	De gemeente Groningen is de trekker van het plan. Het was de bedoeling om het park in een pps constructie aan te leggen en te onderhouden.
Uitvoering	Het is de bedoeling om de hoofdstructuur van het park zo snel mogelijk af te hebben. De invulling van de verschillende kamers – kavels waar plaats is voor (particuliere) initiatieven – zal in de loop van de jaren plaatsvinden. grootste risico's zijn: <ul style="list-style-type: none"> - Onvoldoende partijen geïnteresseerd om een invulling te geven aan de uitgifbare kavels. - De gemeente kan niet voldoende middelen vinden om het park goed te onderhouden. - De sociale veiligheid.
Beheer	Een deel van het beheer zal in handen komen van particuliere gebruikers van het park. Het onderhoud van de hoofdstructuur zal in handen blijven van de gemeente.
Beoogde Resultaat	Geen netjes aangeharkt park, maar een levendig gebied, waar verschillende activiteiten worden georganiseerd en waar men zich veilig kan voelen.
Belangrijkste leerpunten	<ol style="list-style-type: none"> 1. Een instemming van de wijkraad werd gezien als instemming van de hele wijk. Dit is niet het geval, wanneer je de mening van een wijk wil weten voldoet het niet om alleen de wijkraad te peilen (Wie). 2. Onderbenutting werkt sociale onveiligheid in de hand, en sociale

	<p>onveiligheid zorgt voor (nog meer) onderbenutting van een uitloopgebied. Het doorbreken van deze cirkel is cruciaal bij het beter benutten van een onderbenut gebied. Mogelijke maatregelen: het aanleggen van openbare verlichting (veiligheid) en activiteiten in het gebied waar veel mensen op afkomen (Wat).</p> <p>3. Om te zorgen voor een betere benutting van het gebied wordt geprobeerd verschillende (particuliere) initiatieven in het gebied te krijgen die tevens een deel van het onderhoud op zich nemen. Daarnaast wordt met deze activiteiten geprobeerd meer bekendheid aan het park te geven (Hoe/Plan).</p>
--	--

(Informatie in de tabel is gebaseerd op de uitgebreide beschrijving in bijlage V, belangrijkste bronnen: interview Huurenkamp en Gemeente Groningen .)

6.7 Tot slot.

In het voorgaande zijn vier cases besproken waarin verrommeling in onderbenutte gebieden tegen wordt – of zal worden – gegaan door het *gebied een recreatieve functie te geven*. Men wil voorkomen dat verschillende activiteiten, die potentieel storende elementen met zich kunnen meebrengen, een plaats vinden in het gebied door het gebied een hogere ruimtelijke kwaliteit te geven. In deze paragraaf zal een kort overzicht worden gegeven van:

- De maatregelen die worden genomen om onderbenutting en verrommeling te voorkomen.
- Manieren waarop het plan (financieel) haalbaar gemaakt wordt.
- Lessen die zijn geleerd ten aanzien van de participatie.

Maatregelen tegen verrommeling en onderbenutting.

In alle vier de cases wordt de *routestructuur aangepakt* om de toegankelijkheid, en daarmee de benutting, van het gebied te verbeteren. In de meeste gevallen gaat het om routes voor langzaam verkeer. In sommige gevallen wordt er voor gekozen om de route een extra aankleding te geven. Daarnaast worden verschillende *inrichtingselementen* geplaatst in de gebieden om recreanten te faciliteren – zoals een sleeheuvel of natuurlijke speelplaatsen – of om het landschap aantrekkelijker te maken.

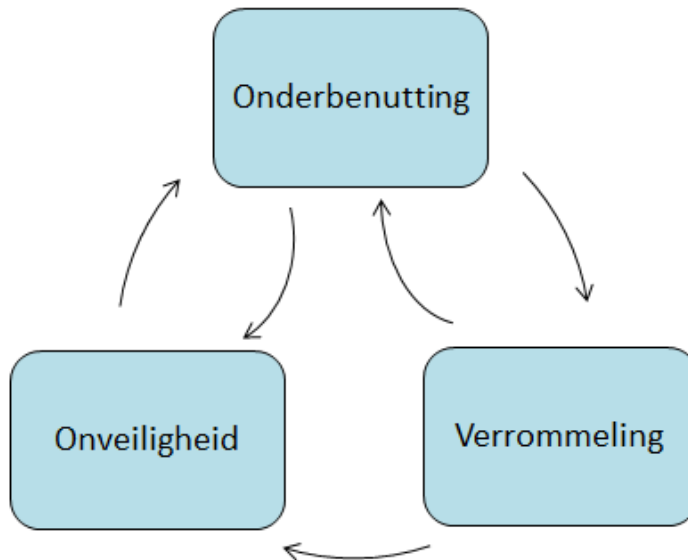
Daarnaast is in de meeste gevallen het *inhalen van achterstallig* onderhoud een van de maatregelen om verrommeling en onveiligheid (en daarmee onderbenutting) in het gebied tegen te gaan. In een van de cases wordt door het aanleggen van openbare verlichting een betere sociale veiligheid bereikt.

Ook kunnen *robuuste elementen* zoals woningen en water worden gebruikt om verrommeling door de aanleg van een snelweg te voorkomen.

Als laatste wordt het *aantrekken van verschillende (particuliere) initiatieven* genoemd om gebieden een verdere recreatieve invulling te geven.

Worden de verschillende cases geanalyseerd aan de hand van de cirkel die in hoofdstuk 2 (figuur 2.4) is geïntroduceerd dan valt het volgende op: in alle gevallen wordt de onderbenutting van het gebied aangepakt om verrommeling te voorkomen. Daarnaast wordt in een deel van de cases de kleinschalige verrommeling direct aangepakt door het inhalen van achterstallig onderhoud. Opvallend vaak wordt ook aandacht besteed aan de veiligheid van het gebied: door de (subjectieve) veiligheid in het gebied te verhogen wordt geprobeerd onderbenutting en daarmee verrommeling tegen te gaan. Aan de figuur die in hoofdstuk 2 is geïntroduceerd is het element onveiligheid toegevoegd (zie figuur 6.1). Onderbenutting leidt

tot (subjectieve) onveiligheid: een gebied met weinig sociale zorgt bij velen voor een onveilig gevoel. Het gevolg hiervan is dat onveiligheid op zijn beurt weer zorgt voor onderbenutting: een gebied waar men zich niet veilig voelt is voor velen niet aantrekkelijk om te bezoeken. Daarmee zorgt onveiligheid indirect, via onderbenutting, weer voor verrommeling. Verrommeling kan op zijn plaats weer voor onveiligheid zorgen: voorbeelden hiervan zijn in de cases naar voren gekomen, bijvoorbeeld een wildgroei aan planten die het zicht op de paden belemmert.

Figuur 6.1 De relatie tussen onderbenutting, verrommeling en veiligheid.

Een (financieel) haalbaar plan.

In de cases komen een aantal manieren naar voren waarop gemeenten proberen de kosten voor het aanleggen en beheren van het gebied te beheersen:

- Allereerst wordt geprobeerd om andere financieringsbronnen te zoeken in plaats van het hele plan zelf te financieren, bijvoorbeeld: subsidies (bewoners laten helpen bij het aanvragen), het waterschap, de provincie, door de uitgifte van gronden, verkoop van oud hout enz.
- Daarnaast wordt in de meeste gevallen bij het ontwerp rekening gehouden met de beheersvriendelijkheid van het gebied: niet te veel bankjes, borden, prullenbakken en wordt er gekozen voor gemakkelijk te onderhouden groen. Ook wordt er in sommige cases voor gekozen om het beheer – in een erfpachtconstructie – uit handen te geven.
- Het realiseren van een project op gronden die niet in handen zijn van de uitvoerende partij kan lastig zijn, en daarmee de uitvoerbaarheid van het plan in de weg staan.

Lessen ten aanzien van participatie.

In de verschillende cases is naar voren gekomen dat bewoners van een gebied het fijn vinden om invloed uit te kunnen oefenen op plannen voor hun leefgebied, maar dat een planproces dat te lang duurt irritatie oproept. Te weinig houvast kan leiden tot vertraging in het proces. Het is dus aan te raden een participatieproces overzichtelijk te houden, bijvoorbeeld door het stellen van duidelijke randvoorwaarden. De ruimte die moet worden gelaten voor participatie is afhankelijk van de case. In één van de cases (Zweringbeekpark), een plan waartegen bijna geen weerstand te verwachten was - de grootste zorg van de bewoners werd weggenomen en de ruimtelijke kwaliteit werd verbeterd -, is alleen nog met een werkgroep over de details gesproken. In een andere case is juist voor een heel open participatieproces gekozen waardoor

de buurtbewoners die erbij betrokken waren zich medeverantwoordelijk gingen voelen voor het lukken of mislukken van het plan. Een laatste les die uit een van de cases kan worden getrokken is dat het - onder embargo - raadplegen van de wijkraad niet gelijk staat aan het raadplegen van een hele wijk.

In tabel 6.1 wordt een overzicht gegeven van de mate van participatie in de verschillende cases en de reactie van de bevolking.

Case	Trede in de participatieladder (Edelenbos)	Reactie van de bevolking
Stroinksbos 1 ^e ronde	Informereren	De bewoners waren tegen het plan. Het plan is niet doorgegaan.
Stroinksbos 2 ^e ronde	Coproduceren	Wantrouwen tegenover de gemeente is weggenomen en bewoners voelen zich verantwoordelijk voor het lukken of mislukken van het plan.
Zweringbeekpark	Raadplegen	Zeer tevreden/ snel proces.
De Danenberg 1 ^e ronde	Coproduceren	Te weinig houvast waardoor het proces vertraging opliep.
De Danenberg 2 ^e ronde	Meebeslissen* Adviseren*	Tevreden, maar duurt langer dan verwacht**.
Westpark 1 ^e deel	Informereren	Ontevreden
Westpark 2 ^e deel	Adviseren	Positief, als de gemeente maar niet terug valt in het oude patroon.

Tabel: 6.1 Overzicht van de reactie van de participanten op verschillende mate van participatie in de verschillende cases.

*Het plan wordt opgesteld door een particuliere partij. Hierbij wordt de wensenlijst die in de eerste participatieronde is gemaakt verwerkt. Deze particuliere partij heeft zelf weer een participatieproces opgestart waarbij de bewoners van het gebied een adviserende rol hebben.

** reactie betreft de adviserende rol van de participerende burger.

Hoofdstuk 7 Conclusies en aanbevelingen.

In dit hoofdstuk wordt, aan de hand van de kennis die is opgedaan in de literatuur- en casestudies, de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord. Daarna wordt een aantal aanbevelingen gedaan ten aanzien van het participatieproces en de maatregelen die kunnen worden getroffen met betrekking tot het Dijkpark in Ten Boer.

Aan het begin van dit onderzoek werd de onderzoeksvraag als volgt geformuleerd:

‘Hoe kan verrommeling van onderbenutte gebieden in de stadsrandzone worden voorkomen/verminderd?’

De beantwoording van de hoofdvraag zal aan de hand van de verschillende deelvragen plaatsvinden. De volgende deelvragen zijn aan het begin van dit onderzoek gesteld:

1. Welke maatregelen en strategieën kunnen worden gebruikt om verrommeling in stadsrandzones te voorkomen of te verminderen?
2. Welke belanghebbenden worden in welke mate betrokken bij het besluitvormingsproces?
3. Welke maatregelen worden genomen om zowel de maatregelen zelf als het latere beheer van het gebied financieel haalbaar te houden?
4. Wat is het (verwachte) resultaat van de maatregelen?

7.1 Conclusie.

7.1.1 Maatregelen.

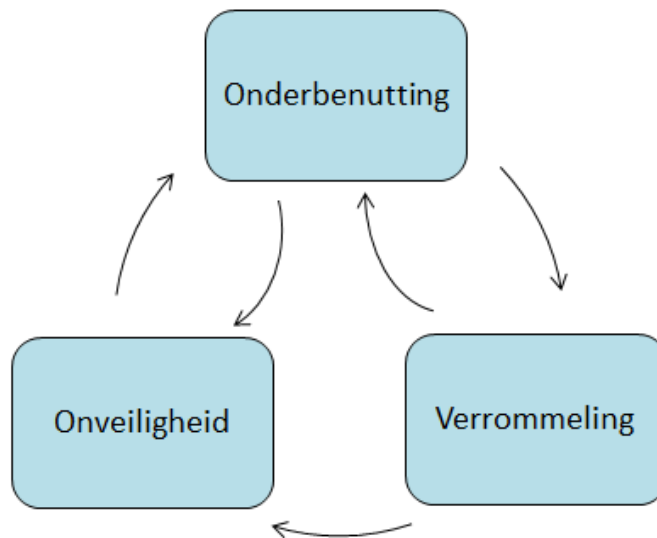
Er bestaan verschillende soorten maatregelen om verrommeling te voorkomen. Aan de ene kant kan gekozen worden voor een harde aanpak (de zweep): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik (en een strikte handhaving) van wet- en regelgeving. Aan de andere kant kan gekozen worden voor zachte maatregelen (de peen en de preek): hierbij wordt verrommeling voorkomen door het gebruik van stimulerende maatregelen, contracten, informeren en andere immateriële prikkels (Spit en Zoete, 2006). In tabel 4.2 (hoofdstuk 4) is een overzicht gegeven van de verschillende maatregelen. In de meeste gevallen werkt een combinatie van zowel harde als zachte maatregelen - in verschillende verhoudingen - het beste.

Het geven van een (recreatieve) functie aan een gebied.

Zowel uit de literatuurstudie als de casestudies komt naar voren dat het geven van een functie aan een gebied een goede manier is om verrommeling in onderbenutte gebieden tegen te gaan of te verminderen. Daarnaast komt uit de cases naar voren dat het vaak effectief is om niet alleen de onderbenutting te lijf te gaan, maar om ook aandacht te besteden aan de veiligheid in het gebied en de verrommeling zelf aan te pakken. In figuur 7.1 wordt nogmaals de relatie tussen onderbenutting, verrommeling en onveiligheid weergegeven.

In dit onderzoek is de nadruk gelegd op het voorkómen en verminderen van verrommeling in de stadsrandzone door deze een recreatieve functie te geven. Zowel uit de literatuurstudie als uit de casestudies komt naar voren dat een goede toegankelijkheid van een uitloopgebied een belangrijke voorwaarde is voor een goede benutting. De meest voor de hand liggende manier om dit te bereiken is uitbreiding en verbetering van de infrastructuur voor langzaam verkeer in het gebied en aansluiting op de omliggende gebieden. Ook is het belangrijk dat het gebied

voldoende bekend is. Daarnaast komt uit de cases naar voren dat het inhalen van achterstallig onderhoud niet alleen kan worden gebruikt om kleinschalige verrommeling te verminderen, maar ook om (het gevoel van) veiligheid in het gebied te verhogen.

Figuur 7.1 Relatie tussen onderbenutting, verrommeling en onveiligheid.

Naast het voorkómen en verminderen van kleinschalige verrommeling wordt in één van de cases (de Danenberg) geprobeerd de grootschalige verrommeling - verrommeling die alleen kan ontstaan door een verandering van de wettelijke bestemming - tegen te gaan door middel van de volgende maatregelen: het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit, het aanleggen en verbeteren van recreatieve voorzieningen en het inrichten van het gebied met behulp van robuuste elementen (water en enkele in het gebied passende woningen). Hoewel dit project de grootschalige verrommeling op korte termijn naar alle waarschijnlijkheid tegen zal houden, blijft de vraag of deze aanpak ook op langere termijn in staat is grootschalige verrommeling tegen te gaan.

In zijn algemeenheid is de stadsrandzone een fenomeen dat dynamisch is qua functie en plaats als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen. Daarom is het bijna onmogelijk en zeker niet wenselijk om een bepaald stadium van dit fenomeen te fixeren. Deze constatering wil echter niet zeggen dat de stadsrand per definitie zal verrommelen. Wanneer bij iedere uitbreiding van het stedelijk gebied rekening wordt gehouden met het verrommelingsvraagstuk kunnen deze uitbreidingen zodanig worden vormgegeven dat ze zoveel mogelijk in het landschap passen of kan een nieuwe stadsrand worden 'ontworpen' die zelfs mooier is dan de oude situatie. Hierbij zal niet noodzakelijk de (gemeentelijke)overheid opdraaien voor de kosten die moeten worden gemaakt voor de extra ruimtelijke kwaliteit: de activiteiten die zich kunnen ontwikkelen doordat de bestemmingswijziging wordt doorgevoerd, kunnen voor (een deel van) deze financiële middelen zorgen.

7.1.2 Het participatieproces.

Het succes van de maatregelen is niet alleen afhankelijk van de soort maatregelen in hun onderlinge samenhang en in relatie tot de context, maar ook van de manier waarop de keuze voor juist die maatregelen tot stand komt. Een van de belangrijkste aspecten hierbij is de mate waarin bewoners en andere belanghebbenden in het plangebied worden betrokken bij het hele proces.

Zowel uit de bestudeerde secundaire bronnen als uit de casestudies komt naar voren dat het enkel informeren van de bewoners over het algemeen geen bevredigende resultaten oplevert. Daarnaast is in de cases gebleken dat te veel keuzevrijheid ook een negatieve invloed kan hebben op het participatieproces: doordat participanten te weinig houvast hebben, kan het proces vertraging oplopen, wat weer voor irritatie bij de participanten kan leiden. Het is dus niet per definitie zo dat de hoogste mate van participatie altijd het beste resultaat geeft. Ook is uit dit onderzoek niet een bepaalde trede uit de participatieladder als de beste voor alle situaties naar voren gekomen. Bij het ontwerpen van een participatieproces moet per situatie worden gekeken welke mate van participatie het beste bij de situatie past. Hierbij is het wel van belang dat er een zekere mate van verplaatsing van de macht plaatsvindt tussen de machthebbers en de machtelozen: een participatieproces waarbij dit niet het geval is, is voor de machtelozen een leeg en frustrerend proces (LeGates, 2007).

Om er voor te zorgen dat een participatieproces geen onnodige vertraging oploopt en niet tot onnodige frustraties bij participanten leidt, is het van belang om het participatieproces overzichtelijk te houden door het stellen van duidelijke randvoorwaarden. Het moet daarbij voor de participant duidelijk zijn welke onderdelen van het plan al vast staan, op welke onderdelen nog invloed kan worden uitgeoefend en binnen welke (financiële) grenzen keuzes kunnen worden gemaakt. Op deze manier wordt vertraging in het participatieproces zo veel mogelijk voorkomen. De ruimte die moet worden gelaten voor participatie is afhankelijk van de situatie.

7.1.3 De haalbaarheid en het te verwachten resultaat.

Om efficiënt te kunnen werken is het praktisch om vanaf het begin met een aantal zaken rekening te houden. Dit zijn in het bijzonder de financiële haalbaarheid (kunnen inderdaad zoveel subsidies worden verkregen als gedacht?) van het plan en de (potentiële) beschikbaarheid van de benodigde gronden. Indien vooraf aan (één van) beide voorwaarden niet is voldaan, kan het werken met deelprojecten uitkomst bieden. Hierbij moet dan wel iedere combinatie van voltooide deelprojecten tot een acceptabel eindbeeld leiden.

(De wenselijkheid van) Het voorkómen en verminderen van verrommeling.

Bij het voorkómen en verminderen van zowel grootschalige als kleinschalige verrommeling moet een afweging worden gemaakt tussen de te behalen winst en de mogelijke consequenties van de genomen of te nemen maatregelen. Daarbij moet rekening worden gehouden met het subjectieve karakter van verrommeling: wat de één mooi vindt, wordt door de ander als verrommeling ervaren. Bovendien zal de “noodzakelijke” verrommeling (bijvoorbeeld autosloperijen) altijd ergens een plek zoeken.

Bij het aanpakken van kleinschalige verrommeling kunnen mooie resultaten worden geboekt. Veel van deze verrommeling kan daadwerkelijk worden opgeruimd, zonder dat verplaatsing van de verrommeling optreedt. De casestudies strekken echter niet zover dat antwoord kan worden gegeven op de vraag of activiteiten als het illegaal dumpen van afval zijn verplaatst of daadwerkelijk zijn verminderd.

In theorie is grootschalige verrommeling door de diverse overheden gemakkelijk tegen te gaan door middel van wet- en regelgeving. De praktijk is echter weerbarstiger. De stadsrandzone heeft meerdere functies (bv. uitloop-, overloop-, leegloopgebied en visitekaartje), het is onwenselijk verrommeling op te lossen ten koste van deze functies. Wanneer het belang van het toestaan van verrommelende bedrijvigheid of andere verrommelende bestemmingen in de stadsrandzone een belangrijke (economische) bijdrage kan leveren aan de stad, is het wenselijk om deze functies een plek te geven.

Het is dus raadzaam om in plaats van te proberen de verrommeling in zijn geheel uit te bannen, deze te reguleren (plaatsen aan wijzen waar wel en waar zeker niet) en wanneer mogelijk te werken met compensatie: de bestemmingsplannen worden gewijzigd, onder voorwaarde dat vanuit deze ontwikkelingen geld beschikbaar wordt gesteld om de ruimtelijke kwaliteit van de (nieuwe) stadsrand te verhogen.

7.2 Aanbevelingen.

In deze paragraaf worden een aantal aanbevelingen gedaan ten aanzien van het participatieproces en de maatregelen die zouden kunnen worden genomen in het Dijkpark Ten Boer.

Participatieproces.

Bij het opstellen van het ruimtelijk ontwikkelingsplan is het aan te raden de bewoners en andere belanghebbenden nauw te betrekken. Bewoners hebben vaak (veel) kennis over de historie en het hedendaagse gebruik van hun woongebied. Daarnaast weten zij als geen ander waar behoefte aan is in het gebied.

Om het participatieproces soepel te laten verlopen is duidelijkheid een vereiste. Een open houding vanuit de gemeente zorgt dat (veel) wantrouwen bij de bewoners weg wordt gehaald. Daarnaast komt een heldere afbakening - waar kan de participant nog iets over zeggen en wat staat al vast - het participatie proces, en de voortgang daarvan ten goede. Daarbij is het ook van belang dat participanten weten waar de financiële grenzen liggen.

Maatregelen.

Het is heel belangrijk dat de bewoners van het gebied worden betrokken bij de invulling van hun leefomgeving. Hieronder zal dan ook geen kant en klaar pakket van maatregelen worden gepresenteerd waarmee het Dijkpark ingericht moet worden om weerstand te bieden tegen verrommeling. Wel zullen een aantal algemene aanbevelingen worden gedaan:

- Probeer zoveel mogelijk van de plannen op eigen grond te realiseren. Het (willen) realiseren op andermans grondgebied kan tot veel vertraging van het project of zelfs tot het niet doorgaan van sommige elementen in het project leiden.
- Het gebied ligt in het overgangsgebied van de stadsrandzone. Het geven van een recreatieve functie aan het gebied en hiermee het verbeteren van de ruimtelijke kwaliteit kan een goede manier zijn om verrommeling tegen te gaan. Veel mensen zijn hier echter komen wonen vanwege de rust en ruimte. Bij het ontwerpen van het Dijkpark ligt het daarom voor de hand dat voor extensieve vormen van recreatie wordt gekozen.
- Vergeet bij de inrichting van het Dijkpark niet om rekening te houden met de huidige functies en de historie van het gebied.

Een belangrijke maatregel die kan worden genomen wanneer het Dijkpark ingericht wordt als uitloopgebied, is het aanpakken van de routestructuur. De routes zelf hebben een recreatieve waarde en zorgen voor een goede verbinding tussen het gebied en zijn omgeving. In bijlage III is een inspiratiedocument opgesteld waarin verschillende soorten routes en recreatieve voorzieningen worden beschreven.

De haalbaarheid: leg de lat niet te hoog!

Bij het ontwerp moet niet alleen rekening worden gehouden met de aanlegkosten. Ook is het van belang dat het beheer van het gebied (financieel) haalbaar is: een gebied dat heel mooi wordt aangelegd, maar waarbij vervolgens niet genoeg geld beschikbaar is voor onderhoud, zal vanzelf weer verrommelen. Daarnaast is het van belang om het gebied de juiste functie te geven. Het aanleggen van een functie waar geen vraag naar is zal leiden tot onderbenutting.

Hoofdstuk 8 Reflectie.

In dit hoofdstuk is plaats voor een kritische noot ten aanzien van de manier waarop het onderzoek heeft plaatsgevonden. In hoeverre hebben de onderzoeksmethoden, de onderzoeker en andere factoren invloed gehad op de onderzoeksresultaten.

Aan het einde van dit hoofdstuk worden suggesties gedaan voor mogelijk vervolgonderzoek.

8.1 De onderzoeksmethode.

In het onderzoek is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. Zo bestaat het eerste deel uit het bestuderen van secundaire bronnen (voornamelijk literatuur en beleidsstukken). Aan de hand van de kennis die is opgedaan uit het bestuderen van de secundaire bronnen, is een conceptueel model opgesteld. De selectie van de bestudeerde bronnen heeft daardoor invloed gehad op wat wel en niet is bestudeerd in de casestudies.

Het tweede deel van dit onderzoek, het empirische deel, heeft het conceptueel model als uitgangspunt. De verschillende cases zijn onderzocht aan de hand van interviews, empirische waarnemingen en het bestuderen van verschillende secundaire bronnen over deze specifieke case. De keuze voor diepte interviews heeft te maken met het kwalitatieve karakter van dit onderzoek. Voordeel van diepte interviews is dat ze niet alleen (korte) antwoorden op de gestelde vragen opleveren, maar ook de achterliggende motieven. Aangezien er per project maar één projectleider is, en het aantal projecten klein (4), was dit de beste manier om gericht informatie te verzamelen. Ook bij de het verzamelen van gegevens van de belanghebbenden is gekozen voor diepte interviews omdat hiermee meer achterliggende informatie boven tafel kon komen. Nadeel is echter dat diepte interviews veel tijd kosten en hierdoor geen grote aantallen betrokkenen konden worden ondervraagd. Bij drie van de vier cases is maar één betrokkene geïnterviewd. Hierdoor is de mening van één betrokkene bepalend voor het beeld dat in de casestudie is geschetst.

8.2 Keuzes en werkwijze van de onderzoeker:

8.2.1 Keuze en afbakening van de cases.

Iedere onderzoeker maakt bewust én onbewust keuzes. Een aantal belangrijke keuzes die invloed hebben gehad op de uiteindelijke resultaten van dit onderzoek zijn: allereerst de keuze voor het bestuderen van bepaalde (schriftelijke) bronnen. Vervolgens de keuze van de verschillende cases. De keuze van deze cases is aan de hand van een aantal objectieve criteria en een subjectieve voorkeur tot stand gekomen. Ten slotte is er een afbakening geweest, zowel wat betreft oppervlakte als diepgang, van de casestudies. Belangrijke vraag hierbij was: in hoeverre moet de omgeving van het gebied meegenomen worden (de omgeving heeft immers invloed op het gebied)? Bij het bestuderen van de cases is er voor gekozen om de aandacht voornamelijk te richten op de situatie binnen de grenzen van het gebied. De omgeving is slechts globaal bekeken. Dit heeft tot gevolg dat de vraag ‘waar de “noodzakelijke” verrommeling is gebleven’ geen duidelijk antwoord is gekomen.

8.2.2 Informatieverzameling: de werkwijze bij de interviews.

Het contact met de betrokken bewoner(s) is steeds tot stand gekomen via de projectleider. Hiermee hebben de projectleiders indirect invloed gehad op de verkregen informatie. Daarnaast zijn een beperkt aantal (2) interviews telefonisch afgenomen in verband met de reistijd. Dit kan invloed gehad hebben op de informatieoverdracht. Ook is er, omdat mensen

dit prettig bleken te vinden, voor gekozen om de verschillende interviews niet op te nemen, maar de uitgeschreven tekst naar de verschillende geïnterviewde personen terug te sturen. Het doel hiervan was de geïnterviewde de gelegenheid te geven eventuele onvolledigheden en onjuistheden in de tekst te corrigeren.

Bij één van de interviews (case: het Stroinksbos) zijn de projectleider en een aantal participanten samen geïnterviewd. Dit kan invloed hebben gehad op de antwoorden van zowel de participanten als van de projectleider.

8.2.3 Andere factoren.

De factor tijd heeft een grote rol gespeeld bij de omvang van het onderzoek. Dit onderzoek is in het kader van een vijf maanden durende stage tot stand gekomen. Hierdoor zijn het aantal cases, het aantal mogelijke interviews en de omvang van de literatuurstudie aan banden gelegd. Er is voor gekozen om niet één, maar een beperkt aantal cases te onderzoeken. Hierdoor was het mogelijk om én een goede beschrijving van het gebied en het project te geven én om verschillende cases naast elkaar te kunnen leggen. Het voordeel hiervan is dat de informatie genoeg diepgang heeft en dat een groter aantal mogelijke maatregelen naar voren komt dan wanneer slechts één case heel grondig zou zijn onderzocht.

Door het beperkte aantal cases en de relatief grote verschillen in ligging in omvang van de cases, was het moeilijk om algemene conclusies uit deze cases te trekken. Enkel op sommige punten is dit wel gedaan. Daarom is er voor gekozen om te kijken welke lessen van de specifieke cases zijn geleerd.

Extreem hoog water begin januari 2012 (onder andere) in het gebied van het Dijkpark Ten Boer heeft geleid tot evacuatie. Daardoor moest de planning van het participatieproces herzien worden. Gevolg hiervan is dat het onderzoek niet heeft geresulteerd (doordat er op dat moment nog te weinig input vanuit de bewoners was) in directe aanbevelingen voor de soort voorzieningen die in het Dijkpark Ten Boer moeten komen. Er is daarom voor gekozen om algemene aanbevelingen ten aanzien van de participatie te doen en een inspiratiedocument op te stellen dat gebruikt kan worden bij de komende bijeenkomsten ten behoeve van het opstellen van het ruimtelijk ontwikkelingsplan.

8.3 Mogelijk vervolgonderzoek:

1. Welke invloed de bezuinigingen en het nieuwe beleid, vastgelegd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte, daadwerkelijk hebben op verrommeling in de stadsrandzone kan nu nog niet onderzocht worden. In de toekomst kan onderzoek gedaan worden naar de invloed hiervan: gaan particulieren dit op zich nemen en zo ja welke invloed heeft deze commercialisering van het landschap op het landschap?
2. Een deel van het conceptueel model is in dit onderzoek onderbelicht gebleven, namelijk het effect dat bepaalde vormen van verrommeling, de “noodzakelijke” verrommeling, een andere locatie gaan zoeken. Waar gaat deze verrommeling precies heen? Wordt er minder illegaal vuil gestort of vindt dit elders een plaats?

Referenties.

Arcadis; Gemeente Enschede; Waterschap Regge en Dinkel (2008) *beheer- en onderhoudsplan zweerinkbeek concept*.

Atelieroverijssel (2010), *Overijssel is een contrast tussen stad en land in overijssel; samen vormgeven aan stadsrandzones* (online), laatst bezocht op: 4-11-2011
<http://www.atelieroverijssel.nl/advies/stadsrandzones/advies-stadsrandzones.pdf>

Caspers, M. (2004) *Scriptietips: Wijzer bij scriptie en onderzoeksstage via de wetenschapswinkel* (online), laatst bezocht op 26-1-2012
<http://www.macaco.nl/media/wewi-brochure-scriptietips.pdf>

CBP (201x) auteurs: H. de Groot; G. Marlet; C. Teulings; W. vermeulen, *Stad en land*. Den Haag: de Swart.

Combinatie, de; Betuws Bedrijvenpark bv (2009), *Betuws Bedrijvenpark & landschapsvisie De Danenberg. Landschapsvisie deel II Realisatie- en Beheerplan*.

Van Dalen woordenboek, online

Doorn van F.A.; Pietermaat-Kros, M.E. (2010) *Wro en Wabo in één hand; instrumentarium en proces*. Den Haag:Sdu uitgevers

Gemeente Den Helder (2011) *Notitie Donkere duinen, Mariëndal en de Heldersevallei* (online) laatst bezocht op: 28-1-2012
<http://www.denhelder.nl/foto/Notitie%20Donkere%20Duinen.pdf>

Gemeente Enschede auteur: rik Schulten (2008) *Enschede Stadsrand*.

Gemeente Enschede (2009) *Ambitiedocument stadsrand Enschede*.

Gemeente Groningen afdeling: het Atelier (2008) *Beeldkwaliteitskader Westpark groningen*.

Gemeente Groningen (2011) *werkdokument westpark*.

Gemeente Ten Boer (2010) *startnotitie Dijkpark Ten Boer.17 dec 2010*.

Gemeente Ten Boer (2011) *Brief aan de raad van de gemeente Ten Boer. Onderwerp: Dijkpark ten boer. 20 maart 2011*.

Goossen C.M; R.J.H.G. Henkens; I. Woltjer (2010) *ontwikkeling behoefte aan recreatie-activiteiten en relatie met motieven. analyse vrijetijdsgegevens voor een herijking van recreatietekorten*. (online) laatst bezocht op: 29-1-2012 <http://edepot.wur.nl/139283>

Grondmij, auteurs: Bolkestein, M.H.; Vlisteren van, W.; Vos de, M.E.S. (2010) *Dijkpark Ten Boer. Robuuste kade, vergezichten en inpassing RWZI*. Haren

H+N+S Landschapsarchitecten (2008) *Landschapsvisie de Danenberg concept*. Utrecht.

- Hajer, M; Sijmons, D; Feddes, f. (2006) *Een plan dat werkt*. Rotterdam: NAI uitgevers.
- Hidding, M (2006) *Planning voor stad en land*. Bussum: uitgeverij Coutinho.
- Koomen E; J. Dekkers; T. van Dijk (2008) *Open-space preservation in the Netherlands: planning practice and prospects*. Land use policy 25, pp 361-377
- Kor, R; Wijnen, G (2005) *Essenties van project- en programmamanagement. Succesvol samenwerking aan unieke opgaven*. Deventer: uitgeverij Kluwer.
- Korevaar H; R.H.E.M. Geerts (2011) *Tussentijdse evaluatie GLB pilot Winterswijk*. (online) laatst bezocht op 22-1-2012
http://www.wclwinterswijk.nl/www1/images/stories/pdf/Rapport_tussenevaluatie_GLB_Winterswijk_414_Totaal_SEC.pdf
- Kuiper; Tilborg, van (2010) *grondprijnsbeleid. Grondprijzen: functie, locatie en tijdsafhankelijk*. (online) laatst bezocht op: 9-12-2011
http://www.kuiperenvantilborg.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=65
- Kuper, G (1992) *Thematisering van de Groningse stadsparken*. (online) laatst bezocht op: 25-1-2012 Noorderbreedte NR 4 p 126-129: <http://www.noorderbreedte.nl/pdf/92402.pdf>
- Kuypers, S (2011) *de stadsrandzone op de kaart. Betekenis van de stadsrandzone in de nederlandse beleidspraktijk*. (online) laatst bezocht op:
<http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2011-0218-200315/Master%20Thesis%20Stadsrandzone%20Sophie.pdf>
- Landschap Overijssel auteur: Bosscher Frans (2010) *natuur en historie aan de rand van Enschede*. Natuurlijk overijssel december 2010. (online) laatst bezocht op 3-1-2012
http://fransbosscher.nl/Frans_Bosscher_Tekstproducties/Portfolio_files/no%204%3A2010-proef%205.pdf
- Legates, R.T; F. Stout (2007) *The city reader*. Abingdon: Routledge.
- Lola Landschapsarchitecten (2008) *Verrommeling in Zuid-Holland: Studie naar verrommeling en de kansen voor een groener en grootser Zuid-Holland* (online) laatst bezocht op: 12-11-2011
<http://www.zuid-olland.nl/loket/publicaties/publicatie.htm?llpos=162792015&llvol=0>
- Lucas, P; G van Oort (1993) *Dynamiek in een stadsrandzone*. Utrecht: drukkerij Elinkwijk.
- Michel, A (2007) *instrumenten en partners voor GIOS*. (online) laatst bezocht op 25-1-2012
<http://www.zonlichtenruimte.nl/GIOS.1907.pdf>
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2011) *Mooi Nederland. 2,5 jaar van innovatie en waardecreatie*. (online) laatst bezocht op: 12-12-2011
<http://kennispleinmooinederland.vrom.nl/home>

Referenties.

- Ministerie van Infrastructuur en Milieu (2011a) *ontwerp structuurvisie infrastructuur en ruimte Nederland concurrerend, bereikbaar, leefbaar en veilig*. (online) laats bezocht op: 19-1-2012
- Ministerie van Infrastructuur en Milieu auteur: C.B.F. Kuijpers (2011b) brief: *Overleg over provinciale ruimtelijke plannen tussen Rijk en de provincie en deelname van Rijkspartijen aan de Provinciale Planologische Commissie*.
- Nirov (2008) W. Buunk; R. de Groot, *bouwen aan de randen van de stad* (online) laats bezocht op: 4-12-2011
http://www.nirov.nl/Upload/media/Projecten/Nieuwe_Kaart/QuickScan7_Stadsranden_def.pdf
- PBL auteurs: F. Daalhuizen; F. Dam van; M. Piek; N. Sorel (2008) *plattelandontwikkeling en de gevolgen voor het landschap*, Rotterdam: Nai uitgevers.
- PBL auteurs: D. Hamers, K. Nabielek, M. Piek en N. Sorel (2009) *verstedelijking in de stadsrandzone. Een verkenning van de ruimtelijke opgave* (online) laatst bezocht op: 26-1-2012
http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/verstedelijking_in_de_stadsrandzone_web.pdf
- Provincie Groningen (2008); *Stadsrand Groninger Ommelanden: "sturen op dynamiek en kwaliteit"*. (online) laats bezocht: 8-12-2011
http://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Downloads/stadsrandgronommeland.pdf
- provincie groningen (2010); *haalbaarheidsonderzoek Dijkpark Ten Boer. Brief aan het college van de gemeente ten boer*.
- Pullen, Wim (2002); *over flexibele werkomgevingen, ideologie en risico. de verrommeling voorbij?* (online) laatst bezocht op 8-12-2011
http://www.cfpb.nl/fileadmin/cfpb/images/publicaties/artikelen/pul_van_stoel_tot_stad.pdf
- Regio Groningen Assen, opgesteld door: Anantis, Grondmij en MD Landschapsarchitecten (2010) *Mooi, Mooier, Mooist (ook online beschikbaar)*.
- Reijnen (2010); *presentatie: van multimodaal transportcentrum naar integrale gebiedsontwikkeling*, gelderse milieufederatie.
- Saxion kenniscentrum leefomgeving(2009), auteurs: G Lier; Theo de Bruijn, *Economische effecten stadsrandgebieden: een onderzoek naar de economische en werkgelegenheidseffecten van investeringen in het stadsrandgebied, alsmede de mogelijkheden om deze effecten te realiseren* (online) laatst bezocht op: 10-1-2012
https://kennispleinmooinederland.vrom.nl/data/files/6313_rapportagestadsrandenenschede.pdf

- Schultz, M (2011) toespraak Presentatie van de ontwerp-Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte, de Prioritering investeringen mobiliteit en water en het Programma Beter Benutten, rijksoverheid.nl
- Skoe.nl (2011) *Natuurlijk! Spelen in het stroinksbos*. (online) laatst bezocht op: 3-1-2012
<http://www.skoe.nl/blog/2011/08/01/stroinksbos/>
- Spit, T; P. Zoete (2006) Ruimtelijke ordening in Nederland: een wetenschappelijke introductie in het vakgebied. Den Haag: Sdu uitgevers.
- Veeneklaas F.R.; W.J. Regt; H.J. Agricola (2004) *Verrommelt het landschap onder stedelijke druk? Storende elementen en landschapdynamiek in de studiegebieden abcoude en Eppe-Vaasen*. (online) laatst bezocht op: 22-11-2011
<http://edepot.wur.nl/21647>
- Vermeersch, 1988 Vermeersch (1988): de open ruimte: werkelijkheid en wenselijkheid, in: ruimte voor groen, I, vijfde vlaamse wet. Congres voor groenvoorziening, gent 1988 pp 55-64 (aanwezig bij de WUR)
- Vliet, van R (2010) *stadsplanning in Nederland*. Groningen: repro RUG
- V.O.F. de Brouwerij (2010), *Flyer van de Danenberg*.
- V.O.F. de Brouwerij; gelderse milieufederatie (2010) presentatie, *landschapspark De Danenberg. Groen prikkeldraad in de Betuwe*.
- Voogd H (2006) *Facetten van de planologie*. Alphen aan de Rijn: Kluwer uitgeverij.
- VROM-inspectie (2007) 'terugblik op conferentie verbeteren leefomgeving' *Aanpakken verrommeling op kleinere schaal*. (online) laatst bezocht op: 22-1-2012
<http://www.right.nl/sites/default/files/publicaties/VROM-Terugblik-op-conferentie-verbeteren-leefomgeving.pdf>
- VROM-inspectie (2007a) *Handreiking aanpak probleemerven*. (online) laatst bezocht op: 23-1-2012
<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2007/04/01/handreiking-aanpak-probleemerven.html>
- VROM-inspectie (2007b) *Handreiking aanpak vervallen panden* (online) laatst bezocht op: 23-1-2012
<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2007/04/01/handreiking-aanpak-vervallen-panden.html>
- VROM-inspectie (2007c) *Handreiking transitie agrarische bebouwing* (online) laatst bezocht op 23-1-2012
http://www.google.nl/#sclient=psy-ab&hl=nl&source=hp&q=handreiking+voor+transities&pbx=1&oq=handreiking+voor+transities&aq=f&aql=&aql=&gs_sm=e&gs_upl=106130621213233115112101111012021156312.9.111310&bav=on.2.or.r_gc.r_pw..cf.osb&fp=1db39761c92db52d&biw=1920&bih=1021

Referenties.

VROM (2009), regionaal ontwerpantwoord op verrommeling (online) laatst bezocht op: 9-10-2011

http://www.parknoordholland.nl/files/upload/sro_REGIONAAL_ONTWERP.pdf

VROM(2009a): auteurs M.T. Beemer; R.J. Looymans , *negen nationale snelwegpanorama's. ruimtelijke ontwikkelingen in beeld.* (online) laatst bezocht op: 16-1-2012

<http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brochures/2009/03/01/negen-nationale-snelwegpanorama-s-ruimtelijke-ontwikkelingen-in-beeld.html>

VROM (2009b) *Inspiratiedocument recreëren in de bufferzones.* (online) laatst bezocht op

12-12-2011. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/landschap/documenten-en-publicaties/brochures/2009/02/01/recreatie-in-de-rijksbufferzones.html>

VROM (2010), *'de stadsrandzone centraal' de ruimtelijke opgave voor de stadsrandzone verkend.* (online) laatst bezocht op: 19-12-2011

www.rijksoverheid.nl/.../de-stadsrandzone-centraal/de-stadsrandzone-centraal.pdf

VROM-raad (2011), *Ruimtelijke kwaliteit.* (online) laatst bezocht op: 15-10-2011

<http://www.rli.nl/sites/default/files/aongenummerdverkenningruimtelijkekwaliteit1.pdf>

Wezenaar, Han (1994) *Buiten westen. Planologie op avontuur aan de stadsrand.* Den Haag: Sdu Uitgeverij Plantijnstraat

Wulp van der, N.Y. (2009) *Storende elementen in het landschap: welke waar en voor wie?* (online) laatst bezocht op: 20-10-2011

<http://www.windenergie.nl/site/file.php?file=174>

Interviews:

Blom, T; bewoner Slijk-Ewijk en lid van de dorpsraad, 15 december 2011.

Bruin de, W; gemeente overbetuwe, 24 januari 2012.

Huurenkamp, F; voorzitter wijkraad de Held, 24 januari 2012.

Kieft, Y; projectleider landschapspark De Danenberg bij Dekker van de Kamp, 1 december 2011.

Veldhuis, T; projectleider Zweringbeek bij de gemeente Enschede, 6 december 2011.

Veldstra, W; Senior beleidsmedewerker programmacoördinatie bij de gemeente Groningen (ROEZ), 12 januari 2012

Verbeek, B; Projectleider Stroinkslande bij de gemeente Enschede, 6 december 2011.

Wiggers, G; lid werkgroep Zweringbeekpark, 19 december 2011.

Werkgroepleden van het Stroinksbos: 6 december 2011.

- Gemma Boelhouwer: lid van het bewonersteam Stroinkslanden
- Jenny Schonewille: lid van het bewonersteam Stroinkslanden
- Ria Padon: Bosgroep
- Johan Bruinsma: Bosgroep

Sites:

www.landschapsparkdedanenberg.nl

www.rijksoverheid.nl

www.dragonheart.nl

www.groeneruimte.nl

www.cbs.nl

www.vitaalplatteland.nl

www.wlcwinterswijk.nl

www.buurtbeheer.com/vinkhuizen

www.moraal.nl

www.agro.nl

Bijlagen

- Bijlage I** Wro beschrijving beleids- en uitvoeringsinstrumenten.
- Bijlage II** Vragenlijsten.
- Bijlage III** Inspiratiedocument: een succesvol uitloopgebied.
- Bijlage IV** Stroinksbos.
- Bijlage V** Zweringbeekpark.
- Bijlage VI** De Danenberg.
- Bijlage VII** Westpark.

Bijlage I: Wro beschrijving beleids- en uitvoeringsinstrumenten

Structuurvisies:

In de structuurvisie wordt door het rijk, de provincie en de gemeente het ruimtelijk beleid vastgelegd. Een structuurvisie is alleen bindend voor de opsteller ervan. Hiermee wordt de vrije beslisruimte op het ene niveau niet beperkt door de structuurvisie op een ander niveau. Als de provincie of de rijksoverheid de vrije beslisruimte van een lagere overheid toch aan banden wil leggen, zijn hiervoor een aantal aparte juridisch bindende besluiten nodig: de AmvB (rijk), de provinciale verordening (provincie), een aanwijzing of een inpassingsplan. Het voordeel van een structuurvisie is dat het beleid niet steeds opnieuw ter discussie komt te staan, maar dat het vast ligt in een structuurvisie (van Doorn et al, 2010).

Amvb en provinciale verordening:

Het rijk en de provincie zijn bevoegd tot het opstellen van algemene regels. De algemene regels hebben betrekking op de inhoud van inpassingsplannen, bestemmingsplannen, beheersverordeningen en omgevingsvergunningen met ruimtelijke onderbouwing. Deze regels moeten door de lagere overheden in acht worden genomen bij het opstellen van hun ruimtelijke plannen en besluiten. Deze algemene regels mogen alleen worden opgesteld wanneer er sprake is van een provinciaal of nationaal belang (van Doorn et al, 2010).

Inpassingsplan en bestemmingsplan:

Het inpassingsplan en het bestemmingsplan zijn rechtstreeks bindend. Er kunnen geen bouwvergunningen worden verleend die in strijd zijn met het inpassingsplan of het bestemmingsplan. Het is verplicht om voor het hele grondgebied van een gemeente een bestemmingsplan op te stellen. Inpassingsplannen worden door de hogere overheden opgesteld wanneer er sprake is van een nationaal of provinciaal belang. Hierbij gaat het vaak om gemeentegrensoverschrijdende inpassingsplannen bijvoorbeeld ten behoeve van de aanleg van infrastructuur (van Doorn et al, 2010).

Rijksbestemmingsplannen kunnen door het rijk worden opgesteld voor gronden die geen deel uitmaken van een gemeente of provincie (van Doorn et al, 2010).

Beheersverordening:

De beheersverordening is in de Wro opgenomen als een goedkoop alternatief voor een bestemmingsplan. Een gemeente kan er voor kiezen om voor een gebied waar geen ruimtelijke ontwikkelingen worden voorzien een beheersverordening vast te stellen. Er bestaan twee soorten beheersverordeningen: een beheersverordening op basis van een vigerend bestemmingsplan - het planologisch toegestane gebruik volgens het vigerende bestemmingsplan wordt toegestaan - , en een beheersverordening sec - alleen het feitelijk bestaande gebruik is toegestaan - . Een beheersverordening kan goed worden gebruikt bij een beschermd dorps- of stadsgezicht (van Doorn et al, 2010).

Aanwijzing:

Het rijk en de provincie kunnen aan gemeenten een aanwijzing geven met betrekking tot het bestemmings- of inpassingsplan. Een aanwijzing kan zowel vóór (proactief) als na (reactief, geregeld in de Wabo) de vaststelling van het plan worden gegeven. Het Rijk heeft daarnaast ook de mogelijkheid om een provincie aanwijzingen te geven met betrekking tot provinciale verordeningen en provinciale aanwijzingen (van Doorn et al, 2010).

De GREX:

In de WRO zijn beperkte mogelijkheden opgenomen om ontwikkelingskosten te verhalen op een ontwikkelaar. Met de Wro kan de gemeente de exploitatiekosten, door het opstellen van een grondexploitatieplan (GREX), verhalen op de ontwikkelaar. Als de gemeente een exploitatieplan heeft opgesteld, zijn betrokken eigenaren verplicht tot het betalen van een exploitatiebijdrage. De verplichting tot het betalen van een exploitatiebijdrage is gekoppeld aan de omgevingsvergunning voor bouwen. Wanneer niet of niet op tijd wordt voldaan aan deze verplichting, wordt de omgevingsvergunning om te bouwen ingetrokken of worden de bouwwerkzaamheden stilgelegd (van Doorn et al, 2010 p59).

Het uitgangspunt bij het opstellen van een grondexploitatie is dat deze sluitend is: er mag geen sprake zijn van winst voor de gemeente, maar ook geen verlies. Wanneer er teveel in rekening is gebracht bij de eigenaren moet dit door de overheid worden terugbetaald, maar andersom geldt dit niet: grondeigenaren hoeven niet bij te betalen als aan het eind van het verhaal te weinig is betaald (van Doorn et al, 2010 p60).

Onder de te verhalen exploitatiekosten vallen onder andere het bouwrijpmaken, de aanleg van nutsvoorzieningen en het inrichten van de openbare ruimte. Er zijn drie criteria voor het toerekenen van kosten: profijt, toerekenbaarheid en proportionaliteit. Naast de kosten die binnen het plangebied worden gemaakt, kunnen ook kosten die buiten het plan worden gemaakt (gedeeltelijk) worden verhaald. Het gaat hierbij om bovenwijkse voorzieningen en compenserende maatregelen zoals de aanleg van natuur en water (van Doorn et al, 2010).

Naast de mogelijkheid om bovenwijkse voorzieningen gedeeltelijk te verhalen is er in de GREX ook een regeling voor bovenplanse verevening. Dit houdt in dat vanuit winstgevend exploitatiegebieden wordt bijgedragen aan de dekking van een exploitatietekort in een ander exploitatiegebied. Voorbeelden hier van zijn de bijdrage die de ontwikkeling van bijvoorbeeld een nieuw bedrijventerrein kan leveren aan de aanleg van 'groen', of de herstructurering van een oud bedrijventerrein (van Doorn et al, 2010).

Het opstellen van een grondexploitatieplan is niet altijd nodig. In sommige gevallen kan het kostenverhaal ook op een privaatrechtelijke manier worden geregeld (van Doorn et al, 2010).

De Wabo:

De wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Voor het uitvoeren van plannen die onder de regelgeving van de Wro tot stand zijn gekomen is een omgevingsvergunning van de Wabo nodig. Alle oude bouw- en aanlegvergunningen hebben een plaats gevonden in de Wabo (van Doorn et al, 2010)

Bijlage II: Vragenlijsten

II.1 vragen participanten

- 1) Wanneer heeft u voor het eerst gehoord over de plannen voor het ... (naam van de betreffende case) ...?

Subvragen: Wat heeft u toen precies gezien/gehoord?
Op welke manier werd dit gepresenteerd en door wie?
Wat was uw eerste reactie? (gevoel)

- 2) Welke rol heeft u gehad in het participatieproces?

Subvragen: Als bewoner van het gebied? Als lid van de wijkraad?
Op welke manier bent u betrokken geweest bij het planvormingsproces?

- 3) Bent u benaderd om deel te nemen in de klankbordgroep/werkgroep oid?

Subvragen: zo ja, op welke manier en wanneer?

- 4) Bent u lid geweest van de klankbordgroep/werkgroep oid?

Subvragen: zo ja, a. Wat waren uw beweegredenen om deel te nemen aan de klankbordgroep/werkgroep?
b. Welke rol had de klankbordgroep/werkgroep in de planvorming?
c. Wat heeft u persoonlijk bereikt door deel te nemen aan de klankbordgroep/werkgroep?
d. Heeft u het gevoel dat de klankbordgroep/werkgroep veel invloed heeft kunnen uitoefenen op de planvorming? (op welke onderdelen, in welk stadium?)
e. Hoe vaak kwam de klankbordgroep/werkgroep samen?
f. Welke communicatie middelen werden gebruikt?
g. Stond er een vergoeding tegenover?

- 5) Wat is uw algemene beeld van het participatieproces?

Subvragen: Wat ging goed?
Wat kan beter?

- 6) Bent u tevreden over het (te verwachten) resultaat?

II.2 Vragen projectleider.

1. Hoe ziet/zag het plan van de ..(naam plangebied).. eruit?
2. Wat is de aanleiding geweest voor het plan voor het ..(naam plangebied).. zoals het er nu ligt?
3. Wat is/zijn de doel(en) van het ... (naam plan)..? Welke “maatregelen” zitten in het plan om dit doel te bereiken?
4. Hoe ligt de eigendomssituatie in het gebied. Welke invloed heeft dat (gehad) op de planvorming?
5. Welke partijen zijn betrokken (geweest) bij de planvorming?
- 5b Hoe zijn/worden derden geprikkeld om te investeren in het gebied?
6. Op welk manier en op welk moment in het planvormingsproces zijn/worden betrokken partijen benaderd?
7. Welke financieringsbronnen zijn/worden gebruikt voor de realisatie van het plan?
8. Zal het plan in een keer worden uitgevoerd of stapsgewijs?
9. Hoe zal het gebied worden beheerd?

NB: Deze vragenlijst bevat de standaard vragen die bij iedere case zijn behandeld. Per case zijn, aan de hand van van tevoren geraadpleegde secundaire bronnen, extra (deel)vragen gesteld.

Bijlage III Inspiratiedocument: een succesvol uitloopgebied.

Deze bijlage dient als inspiratiebron voor het inrichten van een uitloopgebied. Allereerst zal worden gekeken naar routes in en naar de stadsrandzone. Daarna zal aandacht worden besteed aan mogelijke recreatieve inrichtingselementen en recreatieve voorzieningen in het gebied. In dit document ligt de nadruk op extensieve recreatie en op intensieve recreatie die zonder al te veel afbreuk aan de omgeving te doen kan worden ingepast in een uitloopgebied. In de kaders zijn ideeën die goed in het Dijkpark zouden kunnen passen beschreven.

Voor het opstellen van dit document zijn verschillende inspiratiebronnen gebruikt zoals diverse recreatiedocumenten op internet, de onderzochte cases en de eigen omgeving.

III.1 Routes.

In paragraaf 4.3 is al aangegeven dat een goede bereikbaarheid van de stadsrandzone voor langzaam verkeer belangrijk is voor een succesvol uitloopgebied. Hierom, en omdat wandelen en fietsen de belangrijkste vormen van recreatie zijn (Goossen et al, 2010), wordt in deze paragraaf aandacht besteed aan verschillende soorten routes voor langzaam verkeer en de eisen die daaraan worden gesteld.

Routegebonden recreatie	Routegebonden recreatievormen	Voorkeur voor de verharding vh pad	Gem. afstand (km)
Wandelen	Korte afstand	Onverhard	5
	Lange afstand	Onverhard	12
	Natuur	Onverhard	7
	GPS	Onverhard	5-20
	Nordic walking	Onverhard	3-20
	Joggen	Onverhard	3-20
Fietsen	Toerfietsen	(half) Verhard	12-40
	Racefietsen	Verhard	1-100
	Mountainbiken/ATB	Onverhard	1-100
	Skeelers	Verhard	10-50
Watersport	Kanoën lange afst.	Water	3
	Kanoën korte afstand	Water	20
Paardensport	Paardrijden	Onverhard (zandpad)	Onbekend

(bewerkte bron: provincie Utrecht)

Aankleding van de paden:

Paden kunnen om verschillende redenen verder worden aangekleed. De belangrijkste zijn: het bieden van meer comfort en extra beleving.

Comfort: Meer comfort aan de recreant kan worden geboden door het pad te voorzien van rustplaatsen - bijvoorbeeld picknickplaatsen en bankjes -, prullenbakken en routekaarten en/of wegwijzers. Bij het aanbrengen van deze voorzieningen moet een afweging worden gemaakt tussen de extra kosten die het onderhoud ervan met zich meebrengt, de impact die ze hebben op het landschap en het extra comfort dat ze bieden.

Extra beleving: extra beleving kan worden gecreëerd door routes een thema te geven. Het ligt voor de hand om een thema te kiezen dat aansluiten bij het landschap, zoals een molenroute in een gebied waar veel molens zijn, maar dit is zeker geen vereiste.

Een route aanleggen met het thema planeten en sterren.

Het idee:

Een route waarbij langs de weg kunstwerken staan met informatieborden over de planeten. De verschillende kunstwerken staan in verhouding op dezelfde afstand van elkaar als de planeten in de ruimte. Hierdoor is de afstand tussen de kunstwerken sterk wisselend. Ook de kunstwerken hebben verschillende groten. Op de informatieborden staat een beknopte beschrijving van de planeet. Het mooiste is als zo'n wandeling eindigt bij een horeca gelegenheid.

Om de route ook 's avonds speciaal te maken is het leuk om een punt in te richten met informatie over de sterren. Er kan dan goed gebruik worden gemaakt van de duisternis en zo is de route voor verschillende doelgroepen aantrekkelijk.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende elementen:

- Een wandelpad.
- Een aantal informatieborden/kunstwerken.
- Een uitkijkpunt.
- De duisternis die nog is te vinden in het gebied.
- Het is leuk om de route een echt eindpunt te geven bij een cafeetje.

Referentiebeelden:

Figuur 3 Kustwerk van een van de planeten.

Figuur 4 Informatieplaatje.

Variatie:

- Een Bomenmuseum: een route met verschillende bomen, bij de bomen is een informatiebord geplaatst.
- Een Dijkroute: een route met informatie over het water: waar wordt/werd het Eemskanaal en het Damsterdiep voor gebruikt en hoe worden bewoners van het gebied beschermd tegen het water.

Ook kan ervoor gekozen worden om een sportief element aan een wandelpad te koppelen. Dit kan van heel simpel en onderhoudsvriendelijk tot heel complex.

Een combinatie-route, zowel om te wandelen als om te fitnessen.

Het idee:

Een gewoon wandelpad zó aankleden dat het als fitness- route kan worden gebruikt. Dit kan heel simpel door het plaatsen van een aantal borden langs de route met daarop verschillende oefeningen (het liefst op drie verschillende niveaus). Met een beetje meer aankleding, bijvoorbeeld het plaatsen van boomstammen, kunnen meer verschillende oefeningen worden gedaan. In de meest uitgebreide variant worden ook nog buitenfitness-toestellen geplaatst. Ook hierbij moet rekening worden gehouden met de impact die deze uitgebreide variant op het landschap heeft.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende elementen:

- Een (bestaand) wandelpad.
- Een aantal borden.
- Eventueel toestellen: van boomstammen tot officiële buitenfitness-toestellen.

Referentiebeelden:

Figuur 5 Bordje met oefeningen.

Figuur 4 Houten toestellen.

Figuur 5 Officiële outdoor fitnessstoestellen (bron: nijha.nl).

III.2 recreatie motieven en inrichtingselementen.

1) vermaak (gezelligheid):

Verschillende soorten horecagelegenheden: cafeetje, theetuin, ijssalon, ijs van de boer e.d.

In een gebied dat niet heel toeristisch is, kan het best gekozen worden voor horecagelegenheden als nevenactiviteit. Ook kan er voor gekozen worden om het gebied op een goede manier te verbinden met horecagelegenheden in de directe omgeving. Een mogelijkheid hiervoor is om een wandelroute zó te laten lopen dat deze halverwege of aan het einde uitkomt bij een horecagelegenheid in de directe omgeving.

Ook kan een gebied worden afgesloten en aangewezen voor evenementen.

Een evenementen-tuin:

Het idee:

Een tuin, op gemeentelijk grondgebied of in beheer en bezig van een particulier, waar plaats is voor verschillende buiten evenementen, zoals: het houden van dorpsfeesten en –Barbecues, een buiten theater of bioscoop, en het organiseren van verschillende kinderactiviteiten en vrijmarkten. Door het planten van groen rondom de tuin kan een beschutte en gezellige locatie worden gerealiseerd. Hoogteverschil in het gebied kan worden gebruikt als helling voor de theater tribune.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende elementen:

- Een gebied, beschermd door groen (of andere materialen om een beschutte plek te creëren).
- Verschillende inrichtingselementen, zoals een vuurplaats.

Referentiebeelden:

Figuur 6 Combinatie van amfitheater en vuurplaats.

Figuur 7 simpel buitentheater/vuurplaats (bron: www.eriklemmens.nl en westseattleblog.com).

Variatie:

Er kan ook gekozen worden voor een (deels)overdekte variant in een schuur of kas. Dit maakt het mogelijk om ook evenementen te organiseren wanneer het weer slechter is.

NB: Bij het ontwerp en de keuze van de locatie is het van belang dat rekening wordt gehouden met de sociale veiligheid. Wanneer de tuin te beschut is en/of afgelegen komt te liggen is de kans op ongewenste activiteiten groot.

2) doen (beweging en uitdagen):

Een belangrijk inrichtingselement hiervoor is al besproken in paragraaf III.1: de routes waarop men kan wandelen, fietsen en trimmen etc.. Daarnaast kan er worden gekozen voor verschillende inrichtingselementen (aansluitend aan deze routes) zoals:

Sleeheuvel, (natuurlijke) speelplek, ijsbaan, golfbaan, midgetgolf, een hindernisparcours, jeu de boules, waterspeelplaats, zwemwater, survival, een aanlegsteiger voor de pleziervaart/kano's en verschillende sportvoorzieningen.

Figuur 8 Waterspeelplaats (bron: goedeideen.punt.nl)

Figuur 9 Golfbaan.

3) verblijf (er tussen uit):

(Mini)Camping, B&B, trekhutten eventueel inclusief paardenstalling.

4) interesse (educatie, kunst & cultuur):

Informatie over het landschap op borden, het aangeven van verschillende historische bouwwerken in het gebied, een museum, klein informatiecentrum.

Informatiecentrum(park) over de rioolwaterzuivering:

Idee:

In plaats van de rioolwaterzuivering zoveel mogelijk te verstoppen in het gebied, kan er ook voor worden gekozen om deze te gebruiken voor educatie. In een bijgebouw kan een informatiecentrum worden geopend waar het hele proces van waterzuivering wordt uitgelegd. Daarnaast zouden er rondleidingen in de rioolwaterzuivering gegeven kunnen worden.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende elementen:

- de rioolwaterzuivering zelf.
- Een bijgebouw waarin een informatiecentrum kan worden geopend.

Daarnaast weten steeds meer, voornamelijk stadse kinderen, niet meer waar het voedsel vandaan komt. Met verschillende inrichtingselementen en voorzieningen kunnen kinderen op een speelse manier leren waar ons voedsel eigenlijk vandaan komt:

1) Een recreatieboerderij: bijvoorbeeld in de vorm van een museum in een omgebouwde boerderij die deze functie al niet meer vervult of als nevenactiviteit binnen een bestaand agrarisch bedrijf. In het tweede geval kan gedacht worden aan de verkoop van kaas, melk of ijs en een bijbehorende rondleiding door het bedrijf.

2) Het planten van fruitbomen en -struiken in een parkachtige setting.

5) rust (stilte en ontspanning):

De belangrijkste ingrediënten zijn: een mooie rustige omgeving en paden om het gebied te kunnen bereiken. Om de aantrekkelijkheid van het landschap te verbeteren kunnen verschillende maatregelen worden genomen, zoals: kleine landschappelijke elementen (houtwallen, elzenhagen, waterlopen) in het landschap aanbrengen, vervallen erven en rommelerven aanpakken (zie paragraaf 4.1.2), goed onderhoud van de openbare ruimte door de gemeente en het realiseren van natuurvriendelijke oevers.

Daarnaast kan worden gedacht aan het aanleggen van verschillende faciliteiten, zoals: een visstek of een uitkijktoren (vogelsspotten ed).

Een (nacht)visstek langs het Damensterdiep of het Eemskanaal:

Het idee:

Een plek langs het water wordt verhard met een houten plateau en heeft een houten trap tot aan de waterlijn. Verder kan een plek worden ingericht zodat het mogelijk is om langs het water een tentje op te zetten. Ook kan gekozen worden voor een simpelere variant waarbij alleen een stijger langs het water wordt geplaatst.

Hierbij wordt gebruik gemaakt van de volgende elementen:

- De aanwezigheid van het Damensterdiep en het Eemskanaal wordt gebruikt.
- Een plek langs het water moet worden ingericht.

Referentiebeelden: van simpel tot helemaal aangekleed.

Figuur 10 Visvlonders (visvankantienederland.nl)

Figuur 11 Nachtvistplek (derondebleek.nl)

Bijlage IV Stroinksbos

Het Stroinksbos is een bos aan de rand van de wijk Stroinkslanden. Dit bos wordt ook wel het Bufferbos genoemd. Deze naam geeft meteen de functie van het bos aan: het is een groene buffer tussen de woonwijk en het landgoed Smalenbroek (avontuurlijkstroinkslanden.nl). Op dit moment wordt de wijk Stroinkslanden geherstructureerd. Een van de deelprojecten is de aanpak van het Stroinksbos. Het gebied moet van een slecht onderhouden en moeilijk toegankelijk bos, waar niet iedereen zich veilig voelt, worden veranderd in een goed toegankelijke en beleefbare plaats voor de bewoners.

IV.1 Beschrijving van het gebied

Ligging

Het Stroinksbos heeft een oppervlakte van ongeveer 26 ha. Een gedeelte van 6 hectare grenzend aan de Hesselinklanden betreft het deelproject van Stroinkslanden 2015. Aan de westzijde wordt het gebied begrensd door de Holtwiklanden. De laan aan de noordzijde maakt deel uit van het landgoed Smalenbroek (avontuurlijkstroinkslanden.nl).

Figuur 6 Het Stroinksbos direct grenzend aan Hesselinklanden

Beschrijving van de huidige situatie

In het Stroinksbos is duidelijk te zien dat het onderhoud de afgelopen jaren te wensen over heeft gelaten. Aan de rand van het bos, grenzend aan de wijk Stroinkslanden, is recentelijk gesnoeid zodat de paden beter zichtbaar zijn. Maar verder is het bos verwilderd. Het zicht op het bos is slecht, de paden zijn smaller geworden door overhangende takken en andere overhellende begroeiing. Hierdoor is de toegankelijkheid van het bos beperkt. Dit wordt versterkt doordat de paden erg nat zijn. Wanneer het bos verder in wordt gelopen, valt op dat omgevallen bomen zijn blijven liggen.

Aan de rand van het bos, aan de kant van Stroinkslanden, staan een aantal bomen met een groene stip. Deze bomen zullen in de nabije toekomst worden gekapt om plaats te maken voor een speelplek.

Directe omgeving van het plangebied:

Het bos grenst direct aan de wijk stroinkslanden met hier en daar woningen van slechte kwaliteit. Op dit moment vindt herstructurering plaats. Dit is al duidelijk te zien: er wordt veel gegraven en aangelegd. Het nieuwe buurtcentrum ('t Stroinkshuis) is net geopend. In 't Stroinkshuis is een van de muren behangen met een grote foto van het Stroinksbos. De grote ramen kijken uit op het bos.

Aan de andere kant loopt het bos over in het landgoed Smalenbroek. Dit landgoed is als zodanig nog duidelijk te herkennen. De boerderij op het landgoed dateert uit de 18^e eeuw; het park met de vijvers en brede lanen met bomen zijn twee eeuwen later aangelegd (Landschap Overijssel, 2010).

Eigendomssituatie

Het hele Stroinksbos is in eigendom van de gemeente Enschede (interview, Verbeek).

IV.2 Aanleiding van het plan

De aanpak van het Stroinksbos is een onderdeel van "Stroinkslanden 2015": een herstructureringsproject voor de hele wijk Stroinkslanden. Deze wijk wordt aangepakt omdat zich een aantal ongewenste ontwikkelingen voordoen: er is sprake van sociale problematiek in de wijk en veel huizen zijn in slechte staat (interview, Verbeek). De belangrijkste speerpunten in het herstructureringsproject zijn (interview, Verbeek):

- Een nieuw hart voor de wijk creëren.
- De groenstructuren aanpakken.
- Het stroinksbos, dat zo dichtbij is, beleefbaar maken in de wijk.
- De toegankelijkheid van het bos verbeteren.

Het project "Stroinkslanden 2015" bestaat uit verschillende deelprojecten die samen voor de renovatie van de wijk moeten zorgen. Een van deze projecten is de aanpak van het Stroinksbos. De belangrijkste aanleiding voor het renoveren van het Stroinksbos is het achterstallig onderhoud van het bos. Ongeveer 15 jaar is er geen onderhoud gepleegd (interview, Verbeek). Hierdoor is de kwaliteit van het bos achteruitgegaan: de paden zijn dichtgegroeid en erg nat waardoor het bos slecht toegankelijk is voor de bewoners. Gevolg hiervan is dat buurtbewoners minder gebruik maken van het bos (avontuurlijkstroinkslanden.nl). Ook zorgt de dichte begroeiing voor een onveilig gevoel (interview, bewoners).

Rondje Enschede

De gemeente Enschede noemt in het ambitiedocument rondje Enschede (2009) het doel om de stadsrand van Enschede in de periode tot 2012 zo in te richten dat de beleefbaarheid van het stadsrand- gebied (een strook van ca. 500 meter rondom de bebouwde kom) wordt verbeterd.

In het gebied wordt een netwerk van leisurevoorzieningen gerealiseerd die door voet- en fietspaden met elkaar worden verbonden, zodat het mogelijk wordt om ommetjes en lange tochten te maken. Het totale rondje Enschede heeft een lengte van ongeveer 42 kilometer. In het ambitiedocument worden drie ambities voor het rondje Enschede (2009) genoemd:

1. Het aanleggen van routes: hierdoor wordt de bereikbaarheid van de stadsrandzone verbeterd.
2. Het creëren van nieuwe en verbeteren van bestaande rustpunten en belevingsplekken. Deze plekken krijgen de functie recreatie, natuurbeleving, kunst en cultuur.
3. Bekendheid van activiteiten: het opstellen van een jaarprogramma moet het gebruik en de bekendheid van verschillende activiteiten waarborgen.

Hoewel het rondje Enschede niet door het Stroinksbos loopt, is hierin wel aandacht voor een goede uitwisseling tussen het rondje en de wijk. De route loopt namelijk door het landgoed Smalenbroek dat in directe verbinding staat met het Stroinksbos (gemeente Enschede, 2008).

IV.3 Het plan

Verschillende betrokken partijen

Bij de planvorming zijn de volgende partijen betrokken:

- Gemeente Enschede.
- Bewoners, al dan niet georganiseerd.
- Scholen.
- Woningbouwcorporatie De Woonplaats
- Landschap Overijssel.
- Stichting milieu en natuur.

De rol van de Gemeente Enschede

De gemeente werkt samen met de bewoners aan een ontwerp en de realisatie van het plan.

Doel

Het doel van de aanpak van het Stroinksbos is het bos weer beleefbaar maken voor de buurtbewoners. Het is de bedoeling dat buurtbewoners met elkaar in het bos kunnen wandelen, elkaar ontmoeten en dat kinderen er kunnen spelen. (avontuurlijkstroinkslanden.nl). Het motto hierbij is: transparant, veilig, gebruiksvriendelijk en toegankelijker (interview, Verbeek).

Beschrijving

Om dit doel te bereiken worden er verschillende maatregelen genomen in het Stroinksbos. Deze maatregelen variëren van het plegen van achterstallig onderhoud tot het aanleggen van een geheel nieuwe speelplek.

1. plegen van achterstallig onderhoud.
2. verbeteren van de toegankelijkheid:

Deze maatregel is sterk verbonden met het plegen van het achterstallige onderhoud. Door de bomen te snoeien zullen de bestaande paden beter toegankelijk worden. Daarnaast is er een ontwerp gemaakt voor de padenstructuur in het bos (interview, bewoners en avontuurlijk stroinkslanden.nl).

3. verbeteren van de veiligheid:

Voor het verbeteren van de veiligheid is begonnen met het transparanter maken van de bosrand. Tussen de bomen is veel gesnoeid en groen weggehaald zodat het pad vanaf de weg zichtbaar is geworden (interview, Verbeek). Een van de bewoners geeft aan dat ze zich meteen

een stuk veiliger voelt op het pad. Ook wordt opgemerkt dat er minder rotzooi wordt gedumpt en dat jongeren zich nu minder ophouden in het bos.

4. de speelplek:

Het is de bedoeling om kinderen, door de aanleg van een natuurlijke speelplek, in contact te brengen met de natuur. Deze speelplek is samen met kinderen ontworpen: de kinderen van de basisschool de Regenboog hebben onder leiding van een groenontwerpster hun ideale speelplek ontworpen. De wensen van de kinderen zijn zoveel mogelijk in het definitieve ontwerp van de speelplek meegenomen. Hier zijn de kinderen blij mee: een van hen geeft aan “Een heleboel dingen die wij hadden bedacht, komen er echt” (skoe.nl). Op dit moment is het definitieve ontwerp van de speelplaats klaar (avontuurlijkstroinkslanden.nl) en zijn de financiën rond (interview, Verbeek).

IV.4 Participatie

Direct betrokkenen

De gemeente geeft op de site avontuurlijkstroinkslanden.nl aan dat het herstructureren van de wijk niet door de gemeente alleen kan worden gedaan. De bewoners en verschillende organisaties in de wijk moeten hieraan meewerken (avontuurlijkstroinkslanden.nl). De volgende partijen zijn betrokken bij de planvorming voor de herstructurering van de wijk (interview, Verbeek):

- Gemeente Enschede.
- Bewoners (al dan niet georganiseerd in: bewonersteam Stroinkslanden, bosgroep ed)
- Scholen.
- Woningcorporaties.
- Stichting milieu en natuur.

Eerste benadering bevolking:

De eerste keer dat de bewoners werden geïnformeerd over de aanpak van het Stroinksbos is al een aantal jaren geleden. In een open vergadering van het Bewonersteam Stroinkslanden werden de plannen voor het Stroinksbos bekend gemaakt. De tekening lag al klaar: het bos zou worden opgeknapt en er zouden woningen in komen. De bewoners waren heel duidelijk over dit plan: “dit gaat niet gebeuren! Het bos moet een bos blijven.”... “de nieuwe bewoners in die grote huizen, daar hebben we niets aan, die passen niet bij ons.” Een van de bewoners merkte hierbij op: “toen kwam gelukkig de crisis”.

In deze vergadering werd het voor de gemeente duidelijk dat de bewoners veel meer op het bos gesteld waren dan men had verwacht: dat de bewoners graag wilden dat het bos zou worden opgeknapt, maar dat ze vooral geen grote veranderingen wilden. Een speelplek aan de rand was prima, maar het mocht absoluut geen park worden (interview, Verbeek).

Vanuit de bewoners kwam een breedgedragen protest tegen de woningen in het gebied, wat er toe heeft geleid dat de plannen niet zijn doorgegaan. Vanaf dat moment moest opnieuw begonnen worden met de plannen voor het Stroinksbos (interview, Verbeek). Een van de bewoners gaf aan dat dit breedgedragen protest tegen de bouw van woningen in het bos heeft geleid tot een proces waarin buurtbewoners wilden samenwerken in een participatieproces met de gemeente om het bos op te knappen.

Het startpunt van dit nieuwe planproces was in 2009 in de vorm van een boswandeling. Deze boswandeling was voor de bewoners georganiseerd zodat ze op een informele manier konden aangeven wat zij er van vonden. Op deze manier kreeg de gemeente meer duidelijkheid over hoe er over het Stroinksbos werd gedacht in de wijk (interview, Verbeek). Een van de

bewoners geeft aan dat de gemeente door het laten varen van de plannen voor woningen en haar open houding bij dit tweede planningsproces ervoor heeft gezorgd dat een groot deel van het wantrouwen dat de bewoners hadden jegens de gemeente werd weggenomen. Een van de leden van de Bewonersgroep Stroinkslanden geeft zelfs aan dat bewoners uit andere wijken jaloers zijn op de manier waarop de bewoners van Stroinkslanden met de gemeente kunnen samenwerken.

De bewoners moeten actief medenken:

In dit open planningsproces wordt van de bewoners verwacht dat ze actief meedenken. Hierbij gaat het niet alleen om het samen met de gemeente een ontwerp maken, maar de gemeente vraagt ook of de bevolking mee wil denken over de manier waarop alle ideeën kunnen worden gefinancierd. Er wordt een behoorlijke vrijwillige inzet van de bewoners verwacht: geen van hen staat op de loonlijst. Hiervoor is naast het reeds bestaande Bewonersteam Stroinkslanden een Bosgroep opgericht (interview, Verbeek).

Toekomstige gebruikers en mogelijke investeerders

Dragonheart:

Dit is een gezelschap dat op zijn erf middeleeuwse ambachten laat zien en van alles verkoopt uit deze tijd. Op het erf vinden verschillende activiteiten plaats, van outdoor activiteiten tot trouwpartijen (dragonheart.nl). Om dit te kunnen realiseren was het gezelschap op zoek naar een avontuurlijke omgeving. Deze werd gevonden aan de rand van het Stroinksbos (zie figuur 1: linksonder). De gemeente heeft Dragonheart geholpen door voor hen een subsidie aan te vragen bij de Europese Commissie. Dit is de EFRO subsidie, die bedoeld was voor de aanpak van de omgeving van de boerderij waarin het gezelschap zich heeft gevestigd. De reden dat de gemeente deze subsidie heeft aangevraagd voor Dragonheart is dat het voor beide partijen wat oplevert en het voor Dragonheart zelf veel moeilijker is om deze subsidie aan te vragen. Verder is het de bedoeling dat Dragonheart zichzelf gaat bedruipen. De gemeente is in ieder geval niet van plan om er geld in te investeren (interview, Verbeek).

Landschap Overijssel:

Daarnaast heeft de gemeente contact opgenomen met Landschap Overijssel (interview, Verbeek). Hierop zal verder in worden gegaan in paragraaf 1.6

IV.5 De uitvoering

De fasering

Het plan zal stapsgewijs worden uitgevoerd. Dit heeft alles te maken met de financiering. De plannen zijn er, maar zullen pas uitgevoerd worden als de financiering rond is (interview, Verbeek)

Voorziene problemen bij de uitvoering

Uit het interview met betrokken partijen kwamen geen duidelijke voorziene problemen voor de uitvoering naar voren. Wel is er op gewezen dat de verschillende onderdelen van het ontwerp stapsgewijs zullen worden uitgevoerd wanneer hier geld voor is: de gemeente heeft zelf niet de beschikking over het geld. Een voorzien probleem zou dus kunnen zijn dat gedeelten van het ontwerp niet kunnen worden uitgevoerd doordat de financiën niet rond komen.

Financiering

De financiering voor de natuurlijk speelplek – deze wordt aangelegd door Landschap Overijssel - in het Stroinksbos is rond, eind 2011 is dan ook aangegeven welke bomen gekapt moeten worden voor de aanleg van deze speelplek. Voor de andere plannen in het Stroinksbos moet nog extra financiering worden gevonden (avontuurlijkstroinkslanden.nl). De volgende financieringsbronnen zullen worden gebruikt om de aanpak van het Stroinksbos te kunnen realiseren (interview, Verbeek):

- 30.000 Euro GRAP gelden (groen realisatie actie plan, gemeente).
- Subsidies.
- De verkoop van oud hout uit het bos.

Zoals al eerder is aangegeven, wordt van de bewoners verwacht dat ze actief meedenken over de financiering van de plannen. Een van de taken die hierbij hoort is het aanvragen van subsidies. De subsidie-aanvragen zijn verdeeld over de leden van de bosgroep en de gemeente. Sommige subsidies kunnen beter door de gemeente worden aangevraagd, andere beter door een particulier (interview, Verbeek). Een van de leden van de bosgroep geeft aan dat ze druk bezig is met een subsidie-aanvraag bij het Oranjefonds, maar dat zij hiervoor een gedetailleerd plan nodig heeft, en dat het plan waarmee de begroting kan worden verantwoord, nog niet tot in detail is uitgewerkt. De ontwerper van de gemeente geeft aan dat het plan nog niet zover is uitgewerkt, maar dat ze zo snel mogelijk zal laten weten wanneer dit wel het geval is, zodat verder kan worden gegaan met de aanvraag van de subsidie.

IV.6 Beheer

Op dit moment is het beheer van het Stroinksbos in handen van de gemeente, bij Stadsdeelbeheer. Het is niet de bedoeling dat het beheer en eigendom in handen van de gemeente Enschede zal blijven. De gemeente is in overleg met Landschap Overijssel over eventuele overname van het beheer. Er wordt gekeken of dit mogelijk is door middel van erfpacht. Het voordeel van het onderhoud onderbrengen bij Landschap Overijssel is dat zij veel meer bossen in beheer hebben en zich in het beheer hiervan hebben gespecialiseerd (interview, Verbeek). Een van de bewoners geeft aan niet blij te zijn met het plan van de gemeente om het beheer over te laten aan Landschap Overijssel: op dit moment lopen er schapen door het gebied en dit wil Landschap Overijssel niet toestaan.

IV.7 Het resultaat: de verwachting

De leden van de bosgroep verwachten dat de plannen die zijn gemaakt voor het bos, zullen leiden tot realisatie van de voorafgestelde doelen. Een van hen geeft aan: “nadat de boswoningen van de baan waren, is er helemaal opnieuw begonnen. Het plan dat er nu ligt, voldoet precies aan wat we toen wilden”. Een van de andere leden vult dit aan: “Het ontwerp dat er nu ligt is zelfs boven verwachting. Er zijn geen concessies gedaan”.

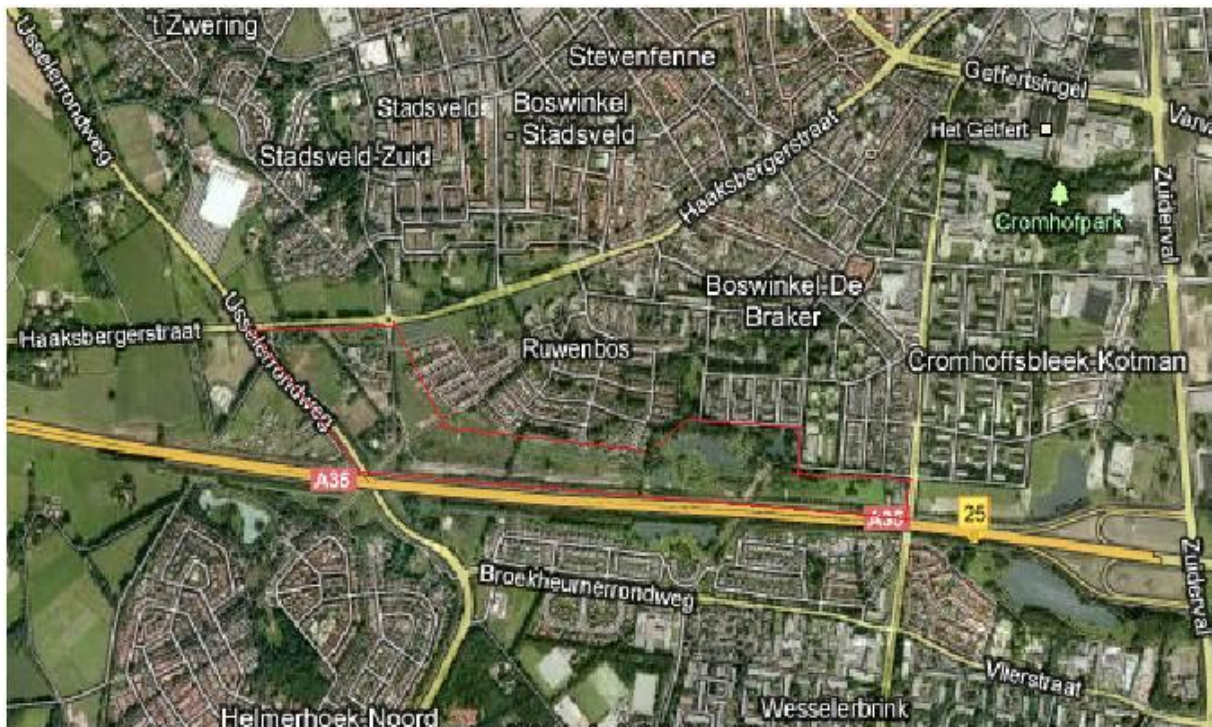
Bijlage V Zweringbeekpark

Het Zweringbeekpark was een rommeling braakliggend terrein ingeklemd tussen een woonwijk en de A35. het gebied had geen duidelijke functie, en door de hoogspanningsmasten was woningbouw onmogelijk geworden. Dit onbeduidende gebied heeft plaatsgemaakt voor een avontuurlijk park.

V.1 Beschrijving van het gebied.

Ligging

Het gebied is gelegen in de gemeente Enschede en wordt begrensd door de wijk Ruwenbosch aan de noordkant en de A35 aan de zuidkant. Aan de oost- en westkant van het gebied ligt een grote weg: de *Burgermeester van Veenlaan* en de *Usselerrondweg/Haaksbergerstraat*. Het gebied heeft een oppervlakte van ongeveer 17 ha (Arcadis et al, 2008). Het gebied heeft aan de westkant een open verbinding met landelijk gebied, verder is in de loop van de jaren de stad om het gebied heen gegroeid. Het gebied is alleen bereikbaar voor langzaam verkeer.

Figuur 1

Beschrijving van de uitgangssituatie

Het gebied langs de Zweringbeek heeft er niet altijd zo bij gelegen als het er nu bij ligt. Nadat de A35 en de wijk Ruwenbosch zijn aangelegd is het een braakliggende zone geworden (Arcadis et al, 2008). Door de hoogspanningsleidingen die boven het gebied hangen, is woningbouw op deze locatie niet toegestaan (interview, Veldhuis). De Zweringbeek, die door het gebied stroomt, had een gekanaliseerde vorm waar het water in een hoog tempo door heen stroomde, en viel bij droog weer bijna droog (Tubantia, 2008b). Dit zorgde voor steile, afbrokkelende taluds, die een gevaar vormden voor kleine kinderen bij en na hevige regenval. Het gebied had geen duidelijke invulling, er ontstond een wildgroei aan bomen en struiken

waardoor het zicht op het gebied werd ontnomen (Arcadis et al, 2008). Verder werd het gebied doorkruist door twee fietspaden die doorlopen onder de snelweg door.

beschrijving van de huidige situatie

Het voorheen braakliggende terrein is omgetoverd in een park. Hoewel de hoogspanningskabels nog steeds zichtbaar zijn, is dit niet hinderlijk, het is een echt park geworden: geen park met bloemperkjes, maar een meer natuurlijk park. De rechtgetrokken Zweringbeek is weer meanderend gemaakt met overstromingsgebieden, en met de grond die vrijkwam bij deze werkzaamheden zijn glooiingen in het gebied aangebracht. In het zuidwesten van het park is zelfs een sleeheuvel aangelegd. Verder zijn er in het park verschillende vijvers: langs een van deze is een grote vlonder gemaakt waar kan worden gevist en gezond. Een mikado kunstwerk biedt zowel plaats aan klimmende kinderen als aan rustende hondenuitlaters. Er zijn in het park geen bordjes ‘verboden voor honden’, alles loopt door elkaar heen in de strook tussen de beek en de geluidswal.

Opvallend is dat er zelfs op een regenachtige middag mensen gebruik maken van het park.

Directe omgeving van het plangebied:

Aan de zuidkant van het gebied ligt de A35, deze wordt van het gebied gescheiden door een geluidswand. Hierdoor heeft het park een duidelijke achterkant. Aan de zuidkant, de voorkant van het park, ligt de wijk Ruwenbosch. Met het ontwerp is geprobeerd de wijk en het park zoveel mogelijk op elkaar te laten aansluiten. Dit is gedaan door de paden in de wijk door te trekken in het park (interview, Veldhuis).

Ruwenbosch is een kinderrijke wijk (Tubantia, 2008b) met smalle straten. In het midden van iedere staat zit een geul waardoor het water naar de verschillende wadi's in de wijk kan lopen. Als het water te hoog komt te staan in de wadi's, kan het overlopen naar de vijvers en de Zweringbeek in het park.

eigendomssituatie

Het gehele gebied is eigendom van de gemeente Enschede (Arcadis et al, 2008 en interview Veldhuis), alleen de beek, de vijvers en het schouwpad zijn in beheer van het waterschap (interview Veldhuis). Daarnaast moet in dit gebied rekening worden gehouden met de activiteiten van verschillende nutbedrijven. Het gebied wordt doorkruist door: twee grote gastransportleidingen van de gasunie, een waterleiding van het waterbedrijf en er hangen hoogspanningskabels boven van Tennet (interview Veldhuis).

V.2 Aanleiding van het plan.

Het gebied had geen duidelijke bestemming waardoor het verrommelde en de gebruiksmogelijkheden gering waren. Zeker in de zomer was het gebied te omschrijven als een ‘ruige rommel’ (interview, Veldhuis). De wildgroei aan struiken en bomen zorgde voor een sociaal onveilig situatie (Arcadis et al, 2008). En vanuit de wijk kwamen meerdere klachten: deze variëerden van het illegaal storten van vuil in het gebied tot de overlast die werd ervaren door gecross en hangjongeren in het gebied. Vooral hondenuitlaters hadden ‘s avonds last van een onveilig gevoel (interview, Veldhuis).

Ook de Zweringbeek, zoals hij er op dat moment bij lag, was een aanleiding voor het aanpakken van het gebied. De inrichting van de beek zorgde voor gevaarlijke situaties voor kinderen en voldeed niet aan het wensbeeld voor een waterloop in een dergelijk gebied (Arcadis, 2008).

V.3 Het plan.

Naar aanleiding van de klachten van buurtbewoners en het besef van de gemeente dat het gebied tussen de snelweg en de wijk meer gebruikswaarde zou kunnen hebben dan het toen had, heeft geleid tot een herinrichtingsplan voor het gebied.

Verskillende betrokken partijen

De volgende partijen waren betrokken bij de totstandkoming van het Zweringbeekpark (interview, Veldhuis):

- Gemeente Enschede
- de Wijkraad
- de bewoners die direct aangrenzend aan het gebied wonen.
- Tennenet
- Gasunie
- Waterschap Regge en Dinkel
- Vitens (wateraanvoer)
- Natuur en Milieueducatie (gemeente Enschede)
- Natuur en Milieuraad.

De rol van de Gemeente Enschede

De gemeente Enschede heeft een hoofdrol gespeeld bij het ontwerpen van het park.

Doel

Het belangrijkste doel van de ingrepen die in het gebied zijn gedaan was: een functie geven aan het gebied. Volgens de gemeente was dit de enige oplossing om de problematiek in het gebied op de lange termijn op te lossen (interview, Veldhuis). Het doel werd door het waterschap Regge en Dinkel en de gemeente Enschede vooraf geformuleerd (Arcadis et al, 2008):

“Het ontwikkelen van een veerkrachtige beek die stroomt door een ecologische zone die een belangrijke bijdrage levert aan de stedelijke wateropgave in de vorm van retentie in stedelijk gebied daarnaast zal een positieve impuls worden gegeven aan een leefbare woonomgeving”.

Uit deze omschrijving komt duidelijk naar voren dat niet alleen ‘een functie geven aan het gebied’ het doel was, maar dat ook de wateropgave een belangrijke rol speelde bij de plannen voor het gebied. Het is niet alleen de bedoeling om het water op te vangen en af te voeren, maar ook om de belevingswaarde van het water in de stad hier een plekje te geven: “water moet mooi, schoon en bereikbaar zijn”. (site Arcadis)

Beschrijving

In het gebied worden verschillende maatregelen getroffen om dit doel te bereiken. Het gebied is zo ingericht dat het goed bereikbaar en afwisselend is: ieder deelgebied heeft zijn eigen karakter (interview, Veldhuis). Daarnaast moet er ruimte zijn voor de berging en afvoer van het stedelijk water (Arcadis et al, 2008)

1. goede bereikbaarheid en routes:

Voor een goede bereikbaarheid, voor langzaamverkeer, is het ontwerp van het park zo gemaakt dat de wijk geleidelijk over gaat in het park. De paden uit de wijk zijn doorgetrokken in het park. De verschillende routes in het park bestaan uit kleine en grote rondes (interview, Veldhuis). Om de verschillende wandel- en fietspaden goed op elkaar te laten aansluiten zijn op drie plaatsen in het park knuppelbruggen over de beek gemaakt (Tubantia, 2008b).

2. afwisselend gebied:

In het Zwerinkbeekpark zijn verschillende gebieden te onderscheiden:

Het oostelijk deel van het park is ingericht met veel fruitbomen. De bewoners aangrenzend aan dit deel van het park zijn veelal van buitenlandse afkomst (interview, Veldhuis). Het midden van het gebied is vooral ingericht voor vissers. Hier bevinden zich twee grote vijvers met een ruime vlonders waarop de vissers kunnen zitten (interview, Veldhuis). Ten westen daarvan is een groot mikado kunstwerk gemaakt waarop geklommen en gezeten kan worden. Aan de westkant van het gebied is een grote sleeheuvel ingericht. Als het heeft gesneeuwd kan hier sleetje worden gereden en in zomer kan er lekker op gezeten worden (interview, Veldhuis).

3. de wateropgave:

Naast deze (nieuwe) recreatieve functie zal het gebied ook de functie van waterberging moeten vervullen. De beek vangt een groot deel van het stedelijke water van Enschede op. Het gaat hierbij om een gebied met een oppervlakte van ruim 760 hectare (arcadis.nl).

4. educatieve functie:

Ook heeft het gebied een educatieve functie gekregen. Het bomenmuseum is door het park heen gelegd als wandelroute door 3 woonwijken en het Zweringbeekpark. Om deze reden zijn er diverse bijzondere solitaire bomen geplant in het park langs de paden (interview, Veldhuis).

V.4 Participatie.

Direct betrokkenen

Eerste benadering van de bevolking:

De wijkbewoners zijn in 2001 voor het eerst op de hoogte gebracht van de plannen voor het gebied. Dit is op een trapsgewijze manier gegaan. De gemeente heeft de wijkraad geïnformeerd. Tijdens deze bijeenkomst heeft de gemeente laten weten dat men kansen zag voor het gebied. In een ruwe schets, die van tevoren intern was gemaakt, lieten ze zien welk idee ze hadden voor de nieuwe invulling van het gebied. Vervolgens heeft de Wijkraad de bewoners op de hoogte gebracht van de plannen van de gemeente. Deze plannen zijn heel positief ontvangen bij de bewoners (interview, Veldhuis).

De klankbordgroep:

De klankbordgroep bestaat uit bewoners uit de verschillende wijken en één lid van de wijkraad en is in het leven geroepen toen de gelden voor het project binnen waren en er een concept-ontwerp op tafel lag. De werkgroep kreeg het concept-ontwerp te zien en kon hierop commentaar geven. Hoewel de klankbordgroep de ruimte heeft gekregen om commentaar te geven, hebben ze maar weinig willen veranderen aan het plan. Een van de leden van de klankbordgroep gaf aan dat hij meteen enthousiast was over de plannen die de gemeente voor het gebied had en dat hij lid wilde zijn van de klankbordgroep om de plannen op een positieve manier te veranderen. Hij gaf aan dat de klankbordgroep een adviserende taak had en dat zijn belangrijkste advies was om het park vooral niet te mooi te maken, maar juist een beetje ruig te houden (interview, Wiggers). Volgens Veldhuis (2011) waren de veranderingen die de klankbordgroep graag wilde zien over het algemeen klein. Een voorbeeld hiervan is de sleebult en de plaats van de buggetjes met haar vormgeving. Naar aanleiding van het commentaar van de klankbordgroep is de sleebult op een andere plek gekomen, verder van de huizen af. De klankbordgroep was bang dat mensen vanaf de bult in hun huizen zouden kunnen kijken. Het commentaar dat de klankbordgroep had op het ontwerp werd via de wijkraad teruggekoppeld naar de gemeente (interview, Veldhuis).

Het kostte niet veel moeite om de klankbordgroep vol te krijgen. Ook geeft Wiggers (2011) aan zeer tevreden te zijn met de gang van zaken van het participatieproces. Wel was het volgens Veldhuis (2011) opvallend dat vooral bewoners uit de middenklasse zich hadden opgegeven. Bewoners van de grotere woningen en de flats deden aan het participatie traject matig mee.

Toekomstige gebruikers en mogelijke investeerders

Deze groepen zijn niet betrokken bij de ontwikkeling van het park. Van tevoren was wel te verwachten dat hondenuitlaters, kinderen uit de buurt en sportverenigingen gebruik zouden gaan maken van het gebied. Toch vond de gemeente het niet wenselijk om speciaal in hen te investeren. Het park moet zich ontplooiën en de gebruikers moeten ontdekken waar mogelijkheden zijn voor verdere afstemming tot het gebruik van het park. (interview, Veldhuis).

V.5 De uitvoering.

Het waterschap is lange tijd trekker geweest van het project. Vooral toen het ging om grondverzet. Hier hebben zij veel ervaring mee (interview Veldhuis).

Fasering

Het plan voor het gebied is in één keer uitgevoerd. De uitvoering heeft plaatsgevonden tussen juni 2008 en september 2009.

Problemen bij de uitvoering

Bij de aanleg van het park zelf, tussen 2008 en 2009 zijn er geen echte problemen geweest. Wel heeft het erg lang geduurd voordat met de aanleg van het park kon worden begonnen. Deze vertraging is voor een groot deel veroorzaakt doordat er in het gebied nog een gasleiding aangelegd moest worden en doordat het bestemmingsplan moest worden aangepast (interview, Veldhuis).

Financiering

In totaal was er voor het project ongeveer 1.000.000 euro beschikbaar, vanuit verschillende bronnen:

- gemeentelijke rioolgelden.
- waterschapsgelden.
- subsidie van de provincie.

Het project is met nul euro begonnen. Als eerste is er een subsidie-aanvraag bij de provincie gedaan, dit leverde echter niets op. Vervolgens is de gemeente gaan kijken of er andere dragers voor het project gevonden konden worden. Nadat deze dragers: ; het rioolfonds en het groenactieplan GRAP-gelden(gemeente Enschede) en het waterschap (gelden uit de stedelijke wateropgave), waren gevonden is nogmaals een subsidie bij de provincie aangevraagd. Deze keer is dat wel gelukt om met co-financiering het project tot uitvoer te brengen. (interview Veldhuis).

V.6 Gerealiseerde resultaat en beheer.

Het resultaat

Het resultaat voldoet aan de verwachtingen. Het gebruik van het park is niet gepromoot, mensen gingen er vanzelf heen (interview Veldhuis). Een van de bewoners geeft aan blij te zijn met het resultaat: “het zag er fraai uit” tot de gasunie kwam om nog een gasleiding aan te

leggen. De gasunie heeft aangegeven dit allemaal weer netjes te maken. Verder gaf hij aan vaak in het park te komen (interview, Wiggers). Misschien zouden er meer activiteiten georganiseerd kunnen worden in het park, maar hiervoor zijn ook mensen nodig die het willen oppakken en deze zijn er op dit moment niet aanwezig. (interview Veldhuis).

Beheer

Het uitgangspunt bij het beheer is: “beheerstechnisch moet de drempel zo laag mogelijk zijn.” (interview, Veldhuis). Het beheer is in handen van de gemeente Enschede en het waterschap Regge en Dinkel. Op dit moment is het waterschap verantwoordelijk voor het beheer van alle oppervlakte water – eerder lag deze verhouding anders, toen had de gemeente nog de verantwoordelijkheid voor het beheer van een deel van het oppervlaktewater (Arcadis et al, 2008) – en de gemeente voor de rest van het gebied.

Bijlage VI Landschapspark De Danenberg

Landschapspark de Danenberg zal verdere verstedelijking en uitbreiding van het toekomstige Betuws Bedrijvenpark moeten tegenhouden. V.O.F. de Brouwerij (2010), zorgdrager voor de uitvoering van het plan, noemt het toekomstige landschapspark dan ook ‘groen prikkeldraad’: de versterking van landschappelijke en ecologische waarden in het gebied zal zorgen voor een kwalitatief hoogwaardige stadsrandzone die verdere verstedelijking tegengaat.

Voordat kan worden begonnen aan de realisatie van het Betuws Bedrijvenpark, moet de ontwikkeling van het landschapspark De Danenberg financieel worden gegarandeerd. Een van de belangrijkste uitgangspunten is dan ook: ‘zonder bedrijventerrein geen landschapspark en zonder landschapspark geen bedrijventerrein’ (V.O.F. de Brouwerij,2010).

VI.1 Beschrijving van het gebied

ligging

Het gebied is gelegen in de gemeente Overbetuwe (nabij Nijmegen) en wordt begrensd door de dorpskernen van Oosterhout en Slijk-Ewijk, de A15 en de Waaldijk (H+N+S, 2008). Het gebied heeft een oppervlakte van ongeveer 200 ha. waarvan ongeveer 60 ha. in handen is van De Combinatie. Deze 60 ha zal worden heringericht (interview, Kieft) en bevindt zich in de buitenste ring van de stadsrandzone: het overgangsgebied. Het gebied is aan de oostkant via de N325 en de A15 te bereiken, daarnaast is het ook mogelijk het gebied aan de westkant te bereiken via Andelst.

Figuur VI.1 Globale begrenzing van het Landschapspark de Danenberg

Beschrijving van de huidige situatie

Het gebied waar het landschapspark De Danenberg zal worden gerealiseerd is een agrarisch gebied. Het gebied wordt doorkruist door een aantal smalle weggetjes en de Oosterhoutsestraat, een iets bredere weg tussen de dorpen Oosterhout en Slijk-Ewijk. Langs de wegen staan borden waarop verschillende producten (voornamelijk groente en fruit) worden aangeprezen. Het gebied wordt ook doorkruist door het riviertje de Rietgraaf. Het is goed dat mij van tevoren is verteld dat dit riviertje in het gebied gelegen is, want in het landschap is het riviertje niet als zodanig te herkennen. Het riviertje is in het gebied, dat later het Betuws Bedrijvenpark zal worden, niet veel meer dan een smalle sloot. Verderop, in het gebied van De Danenberg, wordt de Rietgraaf iets breder, maar van een riviertje kan nog steeds niet gesproken worden. Niet alleen de breedte van de Rietgraaf zorgt er voor dat deze niet in het gebied beleefd kan worden, ook de ligging speelt hierbij een grote rol. Grote delen van het riviertje liggen midden tussen de weilanden, waardoor voorbijgangers het amper kunnen zien.

De nabijheid van de stad Nijmegen is in het landschap niet direct af te lezen; het is groen met hier en daar een boerderij of een rijtje huizen. De dorpen Oosterhout en Slijk-Ewijk liggen aan randen van het gebied. Pas wanneer over de randen van het plangebied voor de Danenberg heen wordt gekeken, wordt de nabijheid van de stad zichtbaar. Vanaf de Waaldijk is Nijmegen goed zichtbaar en aan de zuidkant van Oosterhout ligt een moderne woonwijk. De Waalsprong is hier duidelijk zichtbaar. Een wereld van verschil: de oude huizen in de kern van Oosterhout en de grootschalige nieuwbouw direct daar tegenaan.

Figuur VI.2a De Rietgraaf (bron: Dekker van de Kamp). Figuur VI.2b Kassen aan de rand van het gebied (bron: Dekker van de Kamp)

Directe omgeving van het plangebied:

Ten noordwesten van het plangebied ligt een zandwinplas. De zuidzijde van de plas wordt gebruikt als recreatieplas, aan de noordzijde wordt nog zand gewonnen. Uiteindelijk zal de noordzijde van de plas op natuurlijke wijze worden ingericht. Vanaf de weg zijn de plas en de zandwinwerkzaamheden bijna niet zichtbaar door de bosschages eromheen.

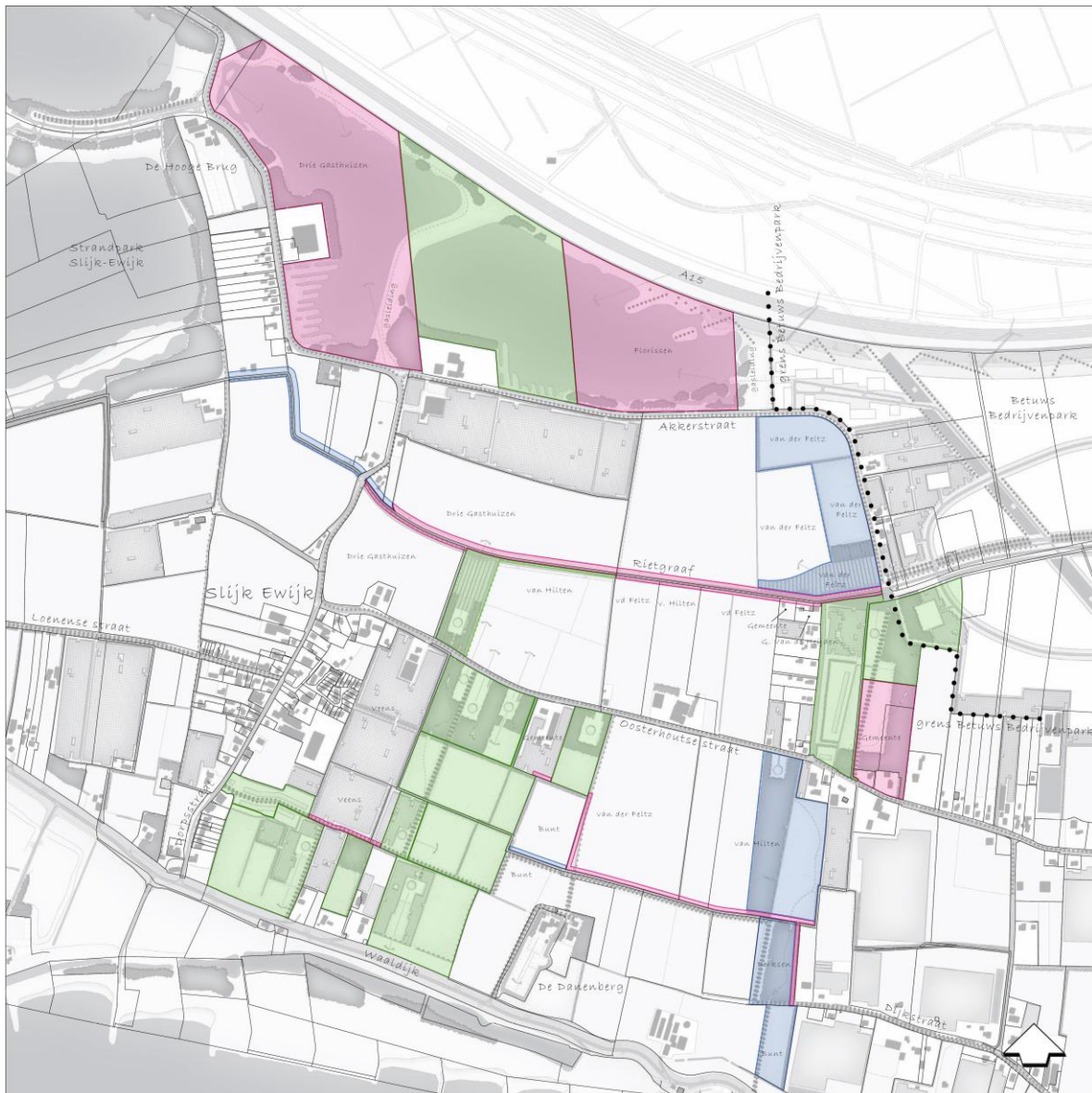
Aan de noordoostkant van het plangebied liggen weilanden. In de verte is de snelweg zichtbaar, maar van een bedrijvenpark is nog geen spoor te bekennen. Hier zal binnen afzienbare tijd het Betuws Bedrijvenpark komen.

Aan de zuidoostkant van het plangebied staat een aantal kassen, het gebied is hierdoor behoorlijk verrommeld.

Eigendomssituatie.

De gemeente heeft weinig grondeigendom in het gebied. Op het grondgebied van de boerderij de Danenburgh, en nog een drietal percelen na heeft de gemeente geen grondeigendommen die van belang kunnen zijn bij de ontwikkeling van het landschapspark.

De meeste gronden in dit gebied zijn in eigendom van particulieren. Een groot deel hiervan is in handen van boeren en huizenbezitters. Daarnaast is een gebied van ongeveer 60 ha. in handen van De Combinatie (De Combinatie, 2009) ongeveer 40 ha. hiervan is in eigendom van V.O.F de Brouwerij (interview, Kieft), onderdeel van De Combinatie. In figuur 3 is te zien welke gronden in handen zijn van V.O.F De Brouwerij (groen) en welke gronden nog moeten worden verworven (roze) voor de ontwikkeling van het landschapspark. Voor enkele andere gronden bestaat een inspanningsverplichting om deze te verwerven (blauw), de verwerving is wenselijk, maar niet noodzakelijk. Op de consequenties van de grondposities zal later in worden

Figuur VI.3 overzicht van de grondeigendommen (bron: Dekker van de Kamp).

VI.2 Aanleiding van het plan.

Na 10 jaar is in 2002 een streep gezet door de plannen voor een MTC (Multimodaal Transport Centrum). Het plangebied voor het MTC besloeg het huidige plangebied voor het Betuwse bedrijvenpark en een groot deel van het plangebied voor het Landschapspark De Danenberg. In figuur... is de begrenzing voor het MTC te zien (Rijenen, 2010). Hoewel er een definitieve streep door de plannen voor een MTC is gezet, zijn daarmee nog niet alle bedreigingen voor het gebied ten westen van Oosterhout geweken. Reijnen (2010) noemt in zijn presentatie een aantal bedreigingen voor het gebied:

5. tien jaar lang is er niet in het gebied geïnvesteerd: dit heeft geresulteerd in achteruitgang van de ruimtelijke kwaliteit;
6. het gebied is centraal gelegen in de stadsregio Arnhem-Nijmegen;
7. verschillende marktpartijen hebben gronden aangekocht in het gebied;
8. er blijft behoefte aan een klein regionaal bedrijventerrein;
9. Het mogelijk doortrekken van de A73 is van de baan, maar heeft zeker een rol gespeeld bij de wens van bewoners om iets in het gebied te gaan ontwikkelen.

Ook Kieft (2011) geeft aan dat door het stranden van de plannen voor een MTC veel partijen zijn blijven zitten met grondposities waar zij niets meer mee konden. Deze partijen hebben de handen ineengeslagen in het zogenaamde Sonsbeekoverleg, om te kijken hoe het nu verder moest. In dit overleg speelden twee zaken een belangrijke rol: aan de ene kant het feit dat er verschillende marktpartijen waren met grondposities en de blijvende behoefte aan een bedrijventerrein, aan de andere kant de vraag hoe er voor bewoners in het gebied een meerwaarde gerealiseerd kan worden door de beleving van het gebied te vergroten.

Uit dit overleg is het volgende naar voren gekomen: Er zal een bedrijventerrein worden gerealiseerd ten noorden van Oosterhout en er zal een landschapspark worden aangelegd in het gebied tussen Oosterhout en Slijk-Ewijk. Het landschapspark zal fungeren als een garantie voor de omwonenden dat het bedrijventerrein niet binnen onafzienbare tijd het hele gebied zal opslokken. Daarnaast zal het landschapspark ook moeten zorgen dat de Waalsprong niet ten westen van Oosterhout komt (interview Kieft).

Om ontwikkelingen in dit gebied te kunnen realiseren, is enkele jaren overleg geweest tussen de gemeente Overbetuwe, de marktpartijen en milieuorganisaties. In 2006 zijn er duidelijke afspraken op papier gekomen waarin staat onder welke voorwaarden het Betuws bedrijvenpark mag worden gerealiseerd (N+H+S, 2008). Het uitgangspunt hierbij is: 'zonder bedrijventerrein geen landschapspark en zonder landschapspark geen bedrijventerrein' (V.O.F de Brouwerij, 2010)

VI.3 Het plan.

De afspraken die in 2006 zijn gemaakt, zijn in twee verschillende overeenkomsten tussen verschillende partijen vastgelegd. Tussen de gemeente Overbetuwe en Betuwe Bedrijvenpark BV is een intentieovereenkomst tot stand gekomen en er is een convenant tussen Betuwe bedrijvenpark BV en de milieugroeperingen tot stand gekomen (H+N+S, 2008). Hierin zijn de volgende afspraken gemaakt:

1. er zal een regionaal bedrijventerrein (Betuws Bedrijvenpark) worden ontwikkeld. Het bedrijventerrein zal worden begrensd door: de noordkant van de kern Oosterhout, de Grifdijk noord en de A15;
2. er zal een landschapsvisie worden opgesteld voor het naastgelegen gebied De Danenberg (H+N+S,2008). Zonder dat dit landschapspark met harde financiële garanties kan worden gegarandeerd, zal er geen wijziging in het bestemmingsplan

komen voor het gebied van het Betuws Bedrijvenpark (Betuwsbedrijvenpark BV, 2009).

Op dit moment bevinden de plannen voor de realisatie van het landschapspark zich in de ontwerpfase. De landschapsvisie is vastgesteld, en het realisatie- en beheerplan is goedgekeurd door de gemeente. Op dit moment wordt gewerkt aan het integraal schetsontwerp, hierin ligt de nadruk op het invullen van de details binnen de grote lijnen die in het realisatie- en beheerplan zijn vastgelegd. Op dit moment is er dus een akkoord op hoofdlijnen, maar moeten verschillende details nog worden ingevuld (interview, Kieft).

Verschillende betrokken partijen.

Bij deze case dient enige aandacht geschonken te worden aan de verschillende partijen die betrokken zijn bij de totstandkoming van de (plannen) voor het Landschapspark De Danenberg.

De volgende partijen zijn betrokken bij de totstandkoming van het landschapspark (interview, Kieft):

- De Gelderse Natuur- en Milieufederatie, voorheen Gelderse Milieufederatie;
- De Combinatie;
- Gemeente Overbetuwe;
- Betuws Bedrijvenpark B.V.;
- Nadere plaatselijke milieuorganisaties;
- Bewoners van het gebied;
- Dorpsraden van Slijk-Ewijk en Oosterhout.

Op de laatste twee betrokken partijen zal verderop in dit hoofdstuk verder worden ingegaan.

In figuur 4 zijn de vier partijen die betrokken zijn bij het tot stand komen van de plannen weergegeven. Daarnaast wordt in het figuur aangegeven welke verschillende overeenkomsten zijn gemaakt tussen deze verschillende partijen.

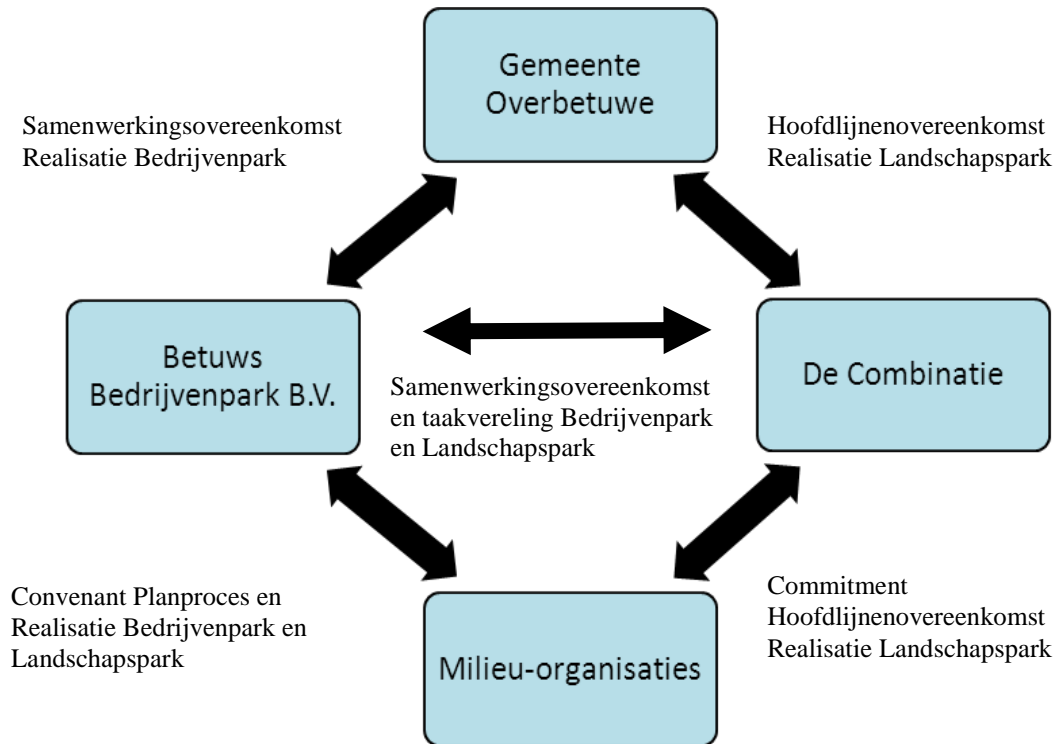
Het gaat te ver om in deze casestudie de precieze afspraken, die zijn gemaakt in de verschillende overeenkomsten, op te sommen.

Wel is van belang om te weten dat De Combinatie bestaat uit: Dekker Van de Kamp, KWP gebiedsontwikkelaar (zij vormen samen V.O.F. de Brouwerij), Grondmij en BPF Bouwinvest (interview, Kieft)

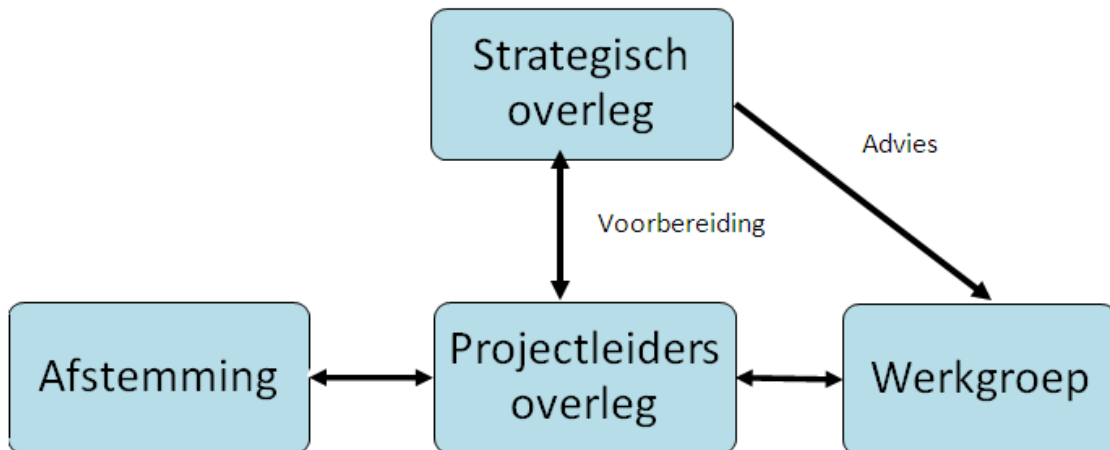
De communicatie tussen de verschillende betrokken partijen vindt plaats in verschillende soorten overleg. In figuur 5 is een overzicht gegeven van de verschillende overleggen. Ook wordt aangegeven op welke manier de verschillende overleggen invloed op elkaar hebben. Hieronder worden de verschillende soorten overleg in het kort besproken.

Het strategisch overleg:

In het strategisch overleg zijn de volgende partijen vertegenwoordigd: de Gelderse Milieufederatie, V.O.F. de Brouwerij en een wethouder van de gemeente Overbetuwe. De doel van het strategisch overleg is de voorbereiding van de besluitvorming. Voordat het plan naar de gemeenteraad gaat, wordt er in dit overleg voor gezorgd dat in ieder geval deze partijen achter het plan staan.

Figuur VI.4 Betrokken partijen en de verschillende relaties tussen deze partijen (bron: reijnen, 2010).

Figuur VI.5 Overzicht van de verschillende overleggen (bron: Reijnen, 2010).

Projectleiders overleg:

Het projectleiders overleg wordt gevoerd tussen de projectleiders van Dekker van de Kamp, KWP gebiedsontwikkelaars en de gemeente Overbetuwe.

Werkgroep:

In de werkgroep zitten de gemeente, V.O.F de Brouwerij, plaatselijke milieuorganisaties, vertegenwoordigers van de dorpsraden en bewoners uit het gebied. Het doel van deze

werkgroep is om kennis uit het gebied te halen. De meeste bewoners die deelnemen in de werkgroep hebben een bepaalde achtergrond: ze weten veel van de archeologie in het gebied of zijn aangesloten bij een van de milieuorganisaties. De Werkgroep staat onder voorzitterschap van de Gelderse Natuur- en Milieufederatie (interview, Kieft).

Afstemmingsoverleg:

Dit overleg vindt een paar keer per jaar plaats en is bedoeld om af te stemmen tussen de plannen van het bedrijvenpark en het landschapspark. Dit overleg is vooral van belang voor het gebied dat op de overgang ligt tussen beide parken (interview, Kieft).

De rol van de gemeente Overbetuwe:

In deze case speelt de gemeente, in tegenstelling tot de andere cases, niet de hoofdrol bij het ontwerpen en ontwikkelen van het landschapspark. Deze taak wordt vervuld door een private partij (interview, Kieft). De gemeente heeft een faciliterende en kaderstellende taak op zich genomen (interview, de Bruin): de gemeente wijzigt de bestemmingsplannen en verleent de vergunningen pas wanneer de plannen aan eerder gestelde randvoorwaarden voldoen. Om dit proces soepel te laten verlopen is er veel contact tussen de gemeente en de andere betrokken partijen (interview, Kieft). De Bruin geeft aan dat een groot voordeel van deze aanpak is dat de gemeente financieel niet risicodragend is in het project. Daarnaast geeft hij aan dat het zaak is om deze rol te behouden en niet op de een of andere manier toch risicodragend te worden in dit project (interview, de Bruin).

Doel.

Belangrijkste doel bij het realiseren van het landschapspark De Danenberg is het voorkomen van verdere verstedelijking naar het westen. Op dit moment is het landschap in het plangebied van de Danenberg ‘mooi, aantrekkelijk en afwisselend’. De reden voor het ingrijpen in het gebied is niet de verrommeling van het gebied zelf, maar de dreiging van verrommeling vanuit het oosten. Het gebied is kwetsbaar en niet in staat grootschalige nieuwe ontwikkelingen op te vangen (H+N+S, 2008 p25). In de presentatie van V.O.F de Brouwerij et al (2010) wordt aangegeven dat de volgende uitgangspunten gelden voor landschapspark De Danenberg:

- Landschappelijke kwaliteit
- Cultuurhistorische karakteristieken
- Bevorderen natuurwaarden
- Aansluiten op de landschapvisie Slijk-Ewijk – landschap Loenen en Oosterhout.

Beschrijving.

Om deze doelen te behalen worden er vier inrichtingselementen gebruikt: lange landschappelijke lijnen, robuuste elementen, recreatieve routes en kleinschalige elementen. Het hele project bestaat uit negen deelprojecten, een deel hiervan is onderverdeeld in de vier elementen (De Combinatie, 2009). Hieronder wordt een beschrijving gegeven van de verschillende elementen en de verschillende deelprojecten die hierbij horen.

1. lange landschappelijke lijnen:

In dit element worden de oost-west georiënteerde lange lijnen in het gebied versterkt. Het gaat hierbij om 2 deelprojecten; het doortrekken en verbreden van de Rietgraaf en de herinrichting van de Oosterhoutsestraat (De Combinatie, 2009 p11).

Het is de bedoeling om de Rietgraaf weer zichtbaar te maken in zowel het landschapspark de Danenberg als het Betuws Bedrijvenpark. De maatregelen die hiervoor zullen worden getroffen, zijn het verbreden van de waterloop en de aanleg van natuurvriendelijke oevers. Om de Rietgraaf daadwerkelijk beter beleefbaar te maken voor voorbijgangers, zal langs de

rivier een wandel- of fietspad worden aangelegd. Langs het pad zal een rij knotwilgen worden aangeplant (De Combinatie, 2009 p17-18).

De Oosterhoutsestraat zal zoveel mogelijk weer worden hersteld als karakteristieke eikenlaan. Langs beide kanten van de weg zal soortgelijke laanbeplanting komen als die in Slijk-Ewijk. Het is niet de bedoeling om een ononderbroken rij bomen aan beide kanten van de weg te creëren. Er is juist voor gekozen om hier en daar de bomenrij te onderbreken (De Combinatie, 2009 p19-20), om zo zichtlijnen te behouden tot de Waaldijk en de A15 (H+N+S, 2008).

2. robuuste elementen:

Hierbij gaat het om de realisatie van de groene ritssluiting tussen het bedrijvenpark, de bestaande bebouwing van Oosterhout en het tracé van de nieuwe gasleiding. In het gebied ten noorden van de Rietgraaf zal een robuust element komen in de vorm van open water (De Combinatie, 2009 p11). De groene ritssluiting zal bestaan uit een aantal woningen in een landgoedachtige setting. Dit gebied zal de overgang zijn tussen het werklandschap en het Landschapspark, en moet er voor zorgen dat het bedrijventerrein in de toekomst zich niet verder zal uitbreiden in deze richting (De Combinatie, 2009 p22). Over de exacte groeninvulling en de woningdichtheid van de groene ritssluiting bestaat op dit moment nog geen duidelijkheid. De gemeente Overbetuwe en de Brouwerij zijn hierover nog in overleg (interview, Kieft).

Het open water zal gerealiseerd worden door zandwinning. Na de zandwinning zal het gebied worden heringericht als extensief recreatiegebied met wandelpaden en groenvoorzieningen (De Combinatie, 2009 p 23-24). Ten zuidoosten van het plangebied ligt een zandwinningsplas, deze plas zal als referentie gaan dienen voor de plas die in de Danenberg zal worden gerealiseerd. Op dit moment wordt er nog zand gewonnen (Kieft, 2011).

3. recreatieve routes:

Voor een betere ontsluiting van het gebied, voornamelijk voor langzaam verkeer, wordt een recreatieve route aangelegd tussen de dorpen Slijk-Ewijk en Oosterhout. Aan deze verbinding zullen dwarsverbindingen komen tussen de Waaldijk, de Oosterhoutsestraat en de Rietgraaf (De Combinatie, 2009 p12). In totaal zal ongeveer 2 km. fietspad en 1,8 km. wandelpad worden aangelegd. De routes van de wandel- en fietspaden kunnen worden gecombineerd met de verschillende watergangen en de groene ritssluiting in het gebied (De Combinatie, 2009 p25). De huidige verbindingen zijn allemaal oost-west gericht. Met deze nieuwe recreatieve routes worden ook noord-zuid verbindingen tot stand gebracht om het gebied beter beleefbaar te maken (interview, Kieft).

4. kleinschalige elementen:

In het gebied ten westen van de nieuwe gasleiding - gelegen tussen het geplande bedrijventerrein en de zandwinning - zullen kleinschalige landschapselementen komen zoals, houtwallen, waterlopen en elzenhagen (De Combinatie, 2009 p12). De plaats van deze kleinschalige elementen is nog niet bepaald, maar kan gecombineerd worden met watergangen. Daarnaast is het de bedoeling om geen gronden aan te kopen voor de aanplant van de kleinschalige elementen (De Combinatie, 2009 p12) maar om deze in samenwerking met de huidige eigenaren/bewoners tot stand te brengen (interview, Kieft).

Een groot gedeelte van de deelprojecten is net aan de orde gekomen. Enkele deelprojecten zijn niet ondergebracht in één van de vier elementen, namelijk: watergangen, versterking van de dorpskern Slijk-Ewijk en de boerderij de Danenburgh. Deze zullen hier kort worden besproken.

Watergangen:

Het is de bedoeling om een aantal bestaande watergangen te verbreden, en te voorzien van natuurvriendelijke oevers. Daarnaast is voorgesteld om een aantal nieuwe watergangen aan te leggen (De Combinatie, 2009 p29).

Versterking van de dorpskern Slijk-Ewijk:

Aan de oostkant van het dorp Slijk-Ewijk zal kleinschalige woningbouw plaatsvinden (De Combinatie, 2009 p31). De woningen zullen door V.O.F de Brouwerij zelf worden ontwikkeld. Bij het ontwerp van de woningen wordt gebruik gemaakt van referentiebeelden, zodat de woningen goed in de omgeving passen (interview, Kieft).

De Boerderij de Danenburgh:

Deze monumentale boerderij is op dit moment in bezit van de gemeente en wordt anti-kraak bewoond (interview, Kieft). Het is de bedoeling dat deze boerderij weer allure krijgt en dat de landschapsbeleving in het gebied hierdoor vergroot zal worden. Dit kan in de vorm van horeca of als kleinschalige bedrijvigheid. Initiatieven (vanuit de omgeving) zullen door de gemeente, de combinatie en het Betuws Bedrijvenpark BV zoveel mogelijk worden ondersteund (De Combinatie, 2009 p 32). Op dit moment is een particuliere initiatiefnemer bezig met de ontwikkeling van dit pand (interview, Kieft).

Landgoederen:

In eerdere versies van het plan werd ook gesproken over het aanleggen van landgoederen in het gebied, volgens het landgoederenbeleid van de provincie. Dit idee is losgelaten, voornamelijk vanwege het grondoppervlak dat per landgoed beschikbaar moet zijn. In het hiervoor aangewezen gebied bleek dit niet mogelijk. In plaats hiervan is ervoor gekozen om op de vier hoekpunten een soort buitenplaatsen te maken. Afstemming met de provincie is nog wel noodzakelijk (interview, Kieft).

VI.4 Participatie.

Op de site van landschapspark De Danenberg wordt aangegeven dat burgerparticipatie in een zo vroeg mogelijk stadium zeer belangrijk wordt gevonden. In deze paragraaf wordt ingegaan op de manier waarop bewoners van het gebied en andere belanghebbenden bij de planvorming worden betrokken.

Direct betrokkenen

V.O.F de Brouwerij werkt nauw samen met de gemeente Overbetuwe en de Gelderse milieufederatie.

Eerste kennismaking van de bevolking met landschapsplan De Danenberg:

Mevrouw Blom, lid van de dorpsraad, geeft aan dat zij al enige jaren bezig is met de plannen voor landschapspark De Danenberg. Nadat definitief een streep door de plannen voor het MTC was gezet, zijn verschillende partijen bij elkaar gekomen en is een lijst van voorwaarden (zie figuur 6) opgesteld waaronder een kleiner bedrijvenpark, ten noorden van Oosterhout, mocht worden gerealiseerd. Hieronder valt ook de realisatie van het landschapspark De Danenberg. Deze lijst met voorwaarden, de actiepunten, zijn bij de gemeente neergelegd en goedgekeurd (interview, Blom).

"Voorwaarden, waaronder de gemeente Overbetuwe bereid is medewerking te verlenen aan de ontwikkeling van een locatie voor een regionaal bedrijventerrein ten zuiden van de A15/ten noorden van (spatie weglaten)

de kern Oosterhout en zoals geformuleerd na het raadsbesluit van 25 januari 2005.

1. Bij de verdere uitwerking van de plannen worden de principes van zorgvuldig ruimtegebruik toegepast (de zogenoemde SER-ladder).
2. De gemeente heeft bij de ontwikkeling de regierol.
3. De oppervlakte van het bedrijventerrein is gemaximeerd op netto 85 ha/bruto 120 ha.
4. Op het bedrijventerrein wordt geen zware industrie toegelaten (cat. 5 en 6). Naar toelating van de andere categorieën wordt nader onderzoek verricht.
5. De gemeente maakt afspraken met de ontwikkelaar over de aanleg van het bedrijventerrein, de uitgifte van gronden en het tempo, waarin de uitgifte zal plaatsvinden (fasering).
6. In het kader van de gronduitgifte en het bestemmingsplan wordt een zogenoemde segmenteringsstrategie ontwikkeld, waarin wordt vastgelegd voor welk type bedrijvigheid, op welke plaats en voor welke oppervlakte grond beschikbaar wordt gesteld.
7. Het bedrijventerrein wordt landschappelijk ingepast.
8. Behalve de sub 7 bedoelde directe inpassing wordt een landschappelijke ontwikkeling van een groter gebied ten zuiden van de A 15 ter hand genomen als compensatie voor de functiewijziging van het gebied naar bedrijventerrein.
9. De ontwikkelaar stort overeenkomstig de gemeentelijke exploitatieverordening een bedrag in het Fonds Bovenwijkse Voorzieningen.
10. Het bedrijventerrein wordt rechtstreeks ontsloten op het rijkswegennet.
11. De ontwikkeling vindt alleen plaats als doortrekking van de A 73 naar de A 15 niet doorgaat.
12. De ontwikkelaar vergoedt eventuele planschade (vermeerderd met advies- en bestuurskosten c.a.) als bedoeld in de artikelen 49 en 49a van de Wet op de ruimtelijke ordening.
13. Het instrument parkmanagement wordt ingezet. In het kader van duurzaamheid en beperking van de milieubelasting zal aan dat instrument vorm en inhoud worden gegeven door invoering van (milieu)maatregelen.
14. De personele en materiele kosten, verbonden aan de voorbereiding en opstelling van het bestemmingsplan, van alle onderzoeken en rapporten in de meest ruime zin en verband houdend met de ontwikkeling van het bedrijventerrein, worden door de ontwikkelaar aan de gemeente vergoed.
15. Belanghebbenden (b.v bewoners, dorpsraad) worden bij de totstandkoming van bestemmingsplan en landschapsplannen betrokken.
16. De ontwikkelaar onderzoekt voor eigen rekening en ter goedkeuring door de gemeente de sociale gevolgen van de realisering van het bedrijventerrein in een sociale effectenrapportage, maakt deze zichtbaar en geeft daarbij aan hoe die gevolgen op zijn kosten teniet worden gedaan.
17. Voorafgaand aan de procedurele start van het bestemmingsplan wordt met de gemeente een overeenkomst gesloten over de exploitatie van het bedrijventerrein en de vorm van samenwerking. Bovendien wordt een overeenkomst gesloten over -in ieder geval- de hiervoor sub 1 Um 16 genoemde voorwaarden"

Tekstbox VI.6 Lijst met voorwaarden (verkregen via mevrouw Blom, 2012).

Vervolgens zijn een aantal bewoners, ondersteund door deskundigen van de gemeente (o.a. stedenbouwkundige), bij elkaar gekomen om een wensenlijst samen te stellen voor het te realiseren landschapspark. Deze lijst met wensen, vanuit de bevolking, heeft als input gediend voor het ontwerp van V.O.F de Brouwerij voor het landschapspark. Blom, 2011 geeft aan dat een aantal wensen die op de wensenlijst stonden zijn opgenomen in het ontwerp. Hieronder vallen: het opnemen van robuuste elementen zoals woningen en open water om aanleg van de A73 tegen te gaan, verschillende ommetjes vanuit het dorp en een groene bufferzone tussen Slijk-Ewijk en Oosterhout zodat de dorpen niet aan elkaar groeien.

Het opstellen van deze wensenlijst heeft langer geduurd dan de bewoners hadden verwacht. Deze vertraging is vooral ontstaan aan het begin van het proces, doordat er geen plan was waarop geschoten kon worden. " We moesten ergens beginnen, maar wisten niet waar." (interview Blom).

Eerste benadering bevolking door V.O.F de Brouwerij:

De bewoners van het plangebied zijn voor het eerst betrokken bij de planvorming tijdens een informatiebijeenkomst in mei 2010. Deze informatiebijeenkomst was georganiseerd door V.O.F de Brouwerij zelf, de gemeente Overbetuwe speelde hierin geen rol. Op deze bijeenkomst is een schetsontwerp getoond en zijn de bewoners op de hoogte gesteld van de

plannen (interview, Kieft). Kieft, 2011 geeft aan dat burgerparticipatie in een vroeg stadium heel belangrijk wordt gevonden: wanneer mensen worden betrokken bij de planvorming, zorgt dit voor meer draagvlak. De planvorming gaat hierdoor misschien aanvankelijk trager, maar het scheelt in een later stadium van de planvorming veel tijd doordat er over het algemeen minder verzet is tijdens de bestemmingsplanprocedures. Toch wordt nooit met een blanco kaart naar buiten getreden door Dekker van de Kamp. De reden hiervoor is dat burgers dan vaak alleen naar hun eigen achtertuin kijken. Een zogenaamde ‘praatprent’ laat mensen verder kijken (interview, Kieft).

De reacties op het eerste schetsontwerp waren kritisch tot positief. Er was geen weerstand tegen een afscherming van het bedrijventerrein. Ook hing de doorkruising van de A73 nog in de lucht: ‘maak maar wat van het gebied, als er maar geen A73 doorheen gaat’. Kritische vragen werden vooral gesteld over de zandwinning ‘maakt dat niet veel lawaai?’ en de verdichting en bewoners vinden ‘het gebied mooi en rustig: het moet vooral geen toeristisch gebied worden.’ (interview, Kieft).

Naar verwachting zal de volgende informatiebijeenkomst worden gehouden als er meer duidelijkheid is over het integrale schetsontwerp (interview, Kieft).

Ook dit plan kost meer tijd dan van tevoren was voorzien (interview, Kieft), volgens Blom, 2011 heeft dit waarschijnlijk te maken met te weinig of te laat contact tussen de gemeente en V.O.F de Brouwerij. Bij het opstellen van de wensenlijst was dit volgens haar beter georganiseerd: doordat er bij iedere vergadering een afgevaardigde van de gemeente aanwezig was, ging de terugkoppeling naar de gemeente heel snel.

Één op één gesprekken:

In dezelfde periode zijn eigenaren van, volgens het schetsontwerp, nog te verwerven gronden benaderd. Dit is gebeurd door middel van één op één gesprekken. De projectleiders van landschapspark De Danenberg hebben deze personen bezocht. Tijdens de gesprekken is duidelijk gemaakt wat precies het doel is van het plan en hoe De Brouwerij denkt dat het eruit zal gaan zien. Vervolgens is uitgelegd welke gronden de V.O.F de Brouwerij graag zou willen verwerven. Niet alle benaderde personen waren even blij met de plannen. Vervolggesprekken zullen worden opgestart als duidelijk is of provincie en stadsregio ook achter het schetsontwerp kunnen staan (interview, Kieft).

werkgroep:

Na deze informatiebijeenkomst is een werkgroep opgericht. Het oprichten van deze werkgroep speelt een belangrijke rol bij het verkrijgen van draagvlak voor het landschapspark, het gebruiken van de lokale kennis van het gebied en het zal ervoor zorgen dat iedereen het gebied als ‘het zijne’ gaat zien (landschapsparkdedanenberg.nl, 2011). De oprichting van deze werkgroep heeft enige moeite gekost. Waar dit precies aan lag, weet Kieft (2011) niet; het zou te maken kunnen hebben met de verplichtingen die deelname aan een werkgroep schept of dat mensen tijdens de informatiebijeenkomst niet graag hun hand opsteken. Daarnaast zou een rol gespeeld kunnen hebben dat Slijk-Ewijk echt een dorp op zichzelf is en dat mensen zich minder interesseren voor het gebied eromheen. Uiteindelijk is een werkgroep gevormd door mensen via via te benaderen.

De werkgroep bestaat uit mensen, verspreid over het hele gebied, die kennis hebben op verschillende vlakken van het gebied, zoals cultuurhistorie, ecologie en het maatschappelijk vlak (landschapsparkdedanenberg.nl, 2011). In de werkgroep zijn niet alleen ja-klievers opgenomen, maar ook kritische personen, zoals leden van de groene partijen (interview, Kieft).

De werkgroep heeft een adviserende rol in het proces (interview, Kieft; landschapsparkdedanenberg.nl, 2011) en zal aan de hand van het integraal schetsontwerp en

andere documenten advies geven over de gedetailleerde uitwerking van de visie. Daarnaast zal de werkgroep de plannen toetsen aan de opgestelde randvoorwaarden (landschapsparkdedanenberg.nl, 2011). Ook heeft de werkgroep een rol gespeeld bij het stellen van prioriteiten bij de realisatie van de verschillende deelprojecten (interview, Kieft). Een van de leden van de werkgroep geeft aan dat zij de rol van deze werkgroep veel passiever vindt dan de rol van de werkgroep die de wensenlijst opstelde. Ze ziet de werkgroep meer als een toezichthouder. “we worden bijgepraat als er iets is veranderd in het plan, en kunnen hierover meepraten en meedenken” (interview, Blom). Dit houdt volgens haar echter niet in dat de werkgroep geen invloed heeft op de plannen. Het idee voor de Dijkhuizen, die in het plan zijn opgenomen, is door een van de leden van de werkgroep aangedragen (interview, Blom)

Toekomstige gebruikers en mogelijke investeerders

Kieft (2011) geeft aan dat er op dit moment nog geen direct contact is geweest met potentiële gebruikers van het gebied. Het is zeker de bedoeling om toekomstige gebruikers te gaan benaderen. Op dit moment is, voor het benaderen van toekomstige gebruikers, enkel gezorgd voor meer naamsbekendheid: een groot deel van deze naamsbekendheid is tot stand gekomen door de deelname aan het programma ‘Mooi Nederland’ en doordat de Gelderse Milieufederatie met een stand heeft deelgenomen aan Festival de Oversteek.

Daarnaast is het de bedoeling om in een later stadium contact op te nemen met bijvoorbeeld het Gelders Landschap of agrarische natuurverenigingen voor het beheer van het landschapspark.

Voor de ontwikkeling van de Danenburgh is misschien een particuliere investeerder gevonden (interview, Kieft).

VI.5 De uitvoering

De uitvoering van het plan voor de Danenberg zal stapsgewijs plaatsvinden. Hierbij wordt een principe gehanteerd waarbij ieder tussenbeeld een eindbeeld moet kunnen zijn (interview, Kieft). Op deze manier wordt het plan flexibeler en leidt het niet doorgaan van een van de deelprojecten niet direct tot problemen.

De fasering

In het realisatie- en beheerplan (De Combinatie, 2009) is aan de verschillende deelprojecten een prioritering toegeschreven. Hierin hebben de realisatie van de ‘lange landschappelijke lijnen, de bebouwing langs de dijk en de groene ritssluiting noordzijde de eerste prioriteit. De tweede prioriteit is toegekend aan de uitbreiding van woningbouw bij Slijk-Ewijk, de aanleg van het open water door zandwinning en de recreatieve dwarsverbindingen. De kleine landschappelijk elementen en de realisatie van de groene ritssluiting zuidzijde hebben de derde prioriteit gekregen. Deelprojecten met de derde prioriteit zijn niet minder belangrijk, maar zullen later in het proces worden uitgevoerd.

Voorziene problemen bij de uitvoering

De grootste problemen worden voorzien bij het realiseren van projecten op gronden die nog niet in handen zijn van de Combinatie. Het is de bedoeling om deze gronden op minnelijke wijze te verwerven (De Combinatie, 2009). Alleen als het echt niet anders kan zal worden overgegaan tot onteigening, maar dit heeft niet de voorkeur. Dit probleem zal zich in meerdere deelprojecten voordoen. Bij de aanleg van de groene ritssluiting zuidzijde en de aanleg van het recreatieve netwerk zal dit naar alle waarschijnlijkheid de grootste problemen opleveren (interview, Kieft).

financiering

Voor de financiering van het landschapspark de Danenberg zijn verschillende financieringsbronnen. De belangrijkste bron is die van het landschapsfonds. Het landschapsfonds wordt gevuld met een deel van de exploitatie-inkomsten van het Betuws Bedrijvenpark. Het landschapsfonds dekt ongeveer de helft van de kosten¹⁴ voor de aanleg van de groene structuren. Daarnaast zullen subsidies voor de financiering van de deelprojecten zorgen.

Een aantal deelprojecten kan voor zijn eigen financiering zorgen. Hierbij gaat het om de volgende projecten: de groene ritssluiting, de versterking van de dorpskern Slijk-Ewijk, de aanleg van het open water en de Danenburgh. De groene ritssluiting en de versterking van de dorpskern Slijk-Ewijk zullen worden gefinancierd door de verkoop van de woningen, de aanleg van het open water kan worden betaald uit de opbrengsten van het gewonnen zand en het is de bedoeling dat de Danenburgh door een particulier zal worden geëxploiteerd (De Combinatie, 2009).

In het realisatie- en beheerplan van De Combinatie (2009) is een lijst met mogelijke subsidieregelingen opgenomen die een bijdragen zouden kunnen leveren bij de realisatie van het landschapspark. Kieft (2011) geeft aan dat de subsidieregelingen die hierin zijn genoemd inmiddels zijn achterhaald of dat de potjes leeg zijn. Op dit moment moet er dus op zoek worden gegaan naar nieuwe subsidiemogelijkheden. De bedoeling is dat V.O.F De Brouwerij dit samen met de gemeente Overbetuwe gaat doen. Ook wordt onderzocht of er bij de provincie geld is om dit project te kunnen financieren (interview, Kieft)

Wel is er al een subsidie ontvangen vanuit het programma ‘Mooi Nederland’ van € 120.000,- . Deze subsidie is gebruikt voor voorbereidende werkzaamheden. Hieronder vallen het maken van de website www.landschapsparkdedanenberg.nl, het drukken van folders, de informatieavond en het maken van een voorlopig ontwerp (interview, Kieft).

VI.6 Beheer

Het beheer van het landschapspark De Danenberg zal onder de verantwoordelijkheid van de gemeente Overbetuwe, waterschap Rivierenland en de verschillende grondeigenaren komen. (De Combinatie, 2009; interview, Kieft).

De verdeling van de verschillende onderdelen zal als volgt zijn:

Gemeente Overbetuwe: openbare fiets- en wandelpaden en de Oosterhoutsestraat.

Waterschap Rivierenland: de Rietgraaf en de andere watergangen.

Verskillende grondeigenaren: landschappelijk elementen en paden binnen het eigen perceel, de nieuwe woningen + bijbehorende grondgebied.

¹⁴ Hierbij worden de kosten die worden gemaakt in deelprojecten die zichzelf kunnen bedruipen niet meegenomen.

Bijlage VII Westpark

Het Westpark is in de jaren '90 van de vorige eeuw aangewezen als één van de 5 stadsparken. Tot op heden is de realisatie van een echt stadspark op deze locatie niet van de grond gekomen. Op dit moment is het gebied bij weinig Groningers bekend, waardoor het onderbenut wordt. Deze onderbenutting heeft, in combinatie met slecht onderhoud, tot gevolg dat niet iedereen zich er veilig voelt.

Op dit moment wordt gewerkt aan een visie voor het gebied waarin het park weer op de kaart van Groningen wordt gezet. Verschillende (particuliere) functies zullen voor meer levendigheid in het gebied en een financiële basis voor de inrichting van het parkgebied moeten zorgen.

VII Beschrijving van het gebied

Ligging

Het gebied is gelegen op een tarraberging (grond die vrijkomt bij suikerwinning) aan de westkant van de stad Groningen (Gemeente Groningen, 2008). Het gebied is verder opgehoogd met categorie 1 grond - lichtvervuilde grond, vrijgekomen bij werkzaamheden in de Stad -. Het Westpark wordt globaal gezien begrensd door: de Johan van Zwedenlaan, het Hoendiep en de Siersteenlaan. Ten oosten van het park ligt de wijk Vinkhuizen en ten noorden de nieuwbouwwijk de Held. Lange tijd lag het gebied onder de rook en binnen de milieucontouren van de suikerfabriek, die ten zuidoosten van het gebied heeft gestaan (Gemeente Groningen, 2008). Hierdoor was woningbouw lange tijd niet toegestaan in het gebied (Gemeente Groningen, 2008). Enkele jaren geleden is de fabriek gesloten. Het gebied heeft een oppervlakte van ongeveer 30 hectare (Westpark Italiaans mozaïek, 199x). In figuur 1 is de begrenzing van het Westpark aangegeven.

Figuur VII.1 Globale begrenzing van het gebied

Beschrijving huidige situatie

Het gebied is opgedeeld in verschillende kamers. Deze kamers worden gevormd door verschillende verhogingen, zowel noord-zuid als oost-west georiënteerd. De noord-zuid georiënteerde verhogingen zijn voorzien van wintergroene beplanting aan één of beide zijden en in de meeste gevallen van een wandelpad. Onder meer de onverlichte paden met wintergroene beplanting zijn een oorzaak dat mensen zich niet veilig voelen in het gebied.

Op één doodlopende weg na is het park niet toegankelijk voor gemotoriseerd verkeer. Deze weg is toegankelijk vanaf de van Zwedenlaan en komt uit op een parkeerplaats. Op de parkeerplaats staan regelmatig auto's geparkeerd en stoppen busjes vol honden om deze uit te laten in het park. Aan de zuidkant van de weg is een gronddepot dat wordt afgesloten voor publiek met grote hekken. Aan de oostkant van het gebied is een grote skivijver aangelegd. De vijver wordt gebruikt door een waterskivereniging (Variaski). In de winter is weinig te zien van de activiteiten die in de zomer plaatsvinden rond deze vijver: slechts een aanlegsteiger en een container voor de opslag van materialen.

Figuur VII.2 Wintergroene beplanting langs de paden (bron: Gemeente Groningen)

Directe omgeving van het plangebied:

In de directe omgeving van het Westpark liggen de wijken Vinkhuizen, De Held en op iets grotere afstand Hoogkerk. De wijk Vinkhuizen is gebouwd als een echte CIAM-wijk (Westpark Italiaans Mozaïek, 199x). De afgelopen jaren heeft er een grootschalige wijkvernieuwing plaatsgevonden waarbij seniorenwoningen en aantrekkelijke eengezinswoningen werden gebouwd (buurtbeheer.com/vinkhuizen). De Held heeft een heel ander karakter. Deze wijk is eind jaren '90 gebouwd en de huizen zijn over het algemeen van een hogere prijsklasse dan in Vinkhuizen.

Tussen het fietspad, dat het park aan de zuidkant begrenst, en het Hoendiep is een boerderij gelegen. De gronden zijn lange tijd gereserveerd voor een particulier initiatief om er een

duurzaam bedrijventerrein aan te leggen. Op dit moment is nog niet duidelijk wat er met deze gronden gaat gebeuren.

eigendomssituatie

Het Westpark is in bezit van de gemeente Groningen. Het is de bedoeling om in de toekomst de verschillende kavels - in een erfpachtconstructie – uit te geven aan verschillende belanghebbende partijen.

1.1 Aanleiding van het plan

Eerste aanleiding

Al in 1990 zijn bij de dienst ROEZ van de gemeente Groningen landschapsarchitecten bezig met de thematisering van de stadsparken. In Noorderbreedte is een artikel verschenen over de ‘thematisering van de Groningse stadsparken’. Een park moest meer bieden dan licht, lucht en ruimte, om nog aan de recreatiebehoefte van de gemiddelde stedeling te kunnen voldoen. In dit artikel worden de verschillende thema’s die voor de 5 stadsparken¹⁵ waren bedacht, beschreven (Kuper, 1992).

Het Westpark zou het thema ‘Italiaans mozaïek’ krijgen. Het gebied zou uit verschillende kamers, van elkaar gescheiden door wintergroene beplanting, bestaan. De verschillende kamers zouden ieder een eigen invulling krijgen waardoor een veelkleurig park zou ontstaan (Italiaans mozaïek, 199x). Het was hierbij de bedoeling dat het park in een pps constructie zou worden aangelegd en onderhouden. Verschillende ideeën zijn door de markt bedacht zoals een dependance van het Noorderdierenpark, papegaaienopvang en tuincentra met modeltuinen. Dit alles zou het gebied uit de blinde vlek moeten halen (Italiaans mozaïek, 199x). Enkel de wintergroene laanbeplanting is aangelegd, verder zijn de plannen - om verschillende redenen - niet van de grond gekomen.

Ontwikkeling van de afgelopen jaren

In 2009 is in het Westpark een skivijver aangelegd. Ook zijn er andere initiatieven geweest voor het gebied, zoals een dierenasiel en een crematorium. Deze zijn niet van de grond gekomen, o.a door het ontbreken van draagvlak.

De reactie van de gemeente op het vastlopen van deze ideeën door het ontbreken van draagvlak en het niet van de grond komen van het beoogde park was participatie. Met de wijkverenigingen van de wijken de Held, Vinkhuizen en Hoogkerk zijn brainstormsessies gehouden. Tijdens deze sessies heeft de gemeente aan de wijkverenigingen gevraagd wat zij met het park willen. Hieruit is in mei 2011 een werkvisie opgesteld die begin 2012 moet leiden tot een vastgestelde visie.

¹⁵ Het Stadspark (Engels klassiek), Noorderplantsoen (Gronings cultureel), Paterswoldse meer (Nederlands natuurlijk), Noorddijk (Japans actief) en de Oude held = het Westpark (Italiaans mozaïek).

1.2 het huidige plan

verschillende betrokken partijen

- Gemeente Groningen.
- Wijkraden.
- Particuliere belangstellenden (oa scouting De Woudlopers/R-Kipling en Varia-ski)
- Natuur- en Duurzaamheidseducatie (gemeente Groningen)

rol van de gemeente Groningen

De gemeente Groningen is de trekker van het plan. Het is de bedoeling om het het park af te maken en dele uit te geven.

Doel

Het gebied “moet een positieve bijdrage leveren aan het woon- en leefmilieu voor dit stadsdeel” (gemeente Groningen, 2008); in het werkdocument van de gemeente Groningen (2011) worden de uitgangspunten voor de visie van het park als volgt omschreven:

4. Het park moet op de kaart van Groningen worden gezet.
5. De verschillende activiteiten in het gebied (bijvoorbeeld bedrijven) moeten een meerwaarde aan het gebied leveren (veiligheid + levendigheid + ondersteuning van het groene karakter).
6. (Particuliere)functies/activiteiten leveren een financiële ondersteuning aan de inrichting van het parkgebied.

Beschrijving

De padenstructuur zal in principe blijven zoals die is. Langs de paden zullen bomen blijven staan. De verschillende kamers in het park zullen worden uitgegeven aan particulieren die hier activiteiten willen organiseren die in de visie van het plan passen. Ook zijn er in het beeldkwaliteitskader verschillende aan de bebouwing te stellen eisen (oppervlakte en uitstraling) vastgelegd (gemeente Groningen 2008).

Op dit moment zijn er voor een aantal kavels plannen, voor andere kavels wordt nog gezocht naar invullingen:

- Één kavel is uitgegeven en zal in de toekomst worden gebruikt door de scouting. De tekeningen voor het clubhuis zijn al binnen.
- Er is interesse getoond voor de aanleg van schooltuinen op de kavel tegenover de toekomstige scouting. Voordat deze schooltuinen aangelegd kunnen worden moet er een grondonderzoek worden uitgevoerd. Pas als de resultaten van dit onderzoek bekend zijn, zal duidelijk worden of dit een reële optie is.

Verder zal naast de skivijver een kantine worden gebouwd voor de waterskivereniging en zal het bestaande hondenuitlaatgebied deze bestemming behouden. Voor de overige kavels (3) wordt nog een invulling gezocht (Lubbers).

In 2012 zal het bestemmingsplan voor het Westpark worden herzien. Bewoners hebben aangegeven dat het Westpark maar eens af moet worden gemaakt en dat zij van de gemeente graag een realiseerbaar plan willen zien.

1.3 participatie

Direct betrokkenen

Eerste benadering van de bevolking:

Mevrouw Hurenkamp (2012), voorzitter van de Wijkraad de Held, geeft aan dat zij voor het eerst via voorlichting en informatie over de nieuw aan te leggen wijk van de plannen voor het Westpark heeft gehoord. Dit was in 1996 toen zij naar de wijk ging verhuizen. Op dat moment waren er plannen om het Westpark in te richten als een Italiaans mozaïek. In deze vorm is het plan nooit doorgezet, wel is de huidige bomenstructuur toen aangelegd.

Verdere informering van de bevolking:

De afgelopen jaren zijn verschillende losse initiatieven voor het Westpark de revue gepasseerd, zoals een golfbaan en een dierenasiel. De communicatie tussen de gemeente en de wijkbewoners was voor deze initiatieven niet optimaal. De wijkraad was in een vertrouwelijke bijeenkomst wel op de hoogte gesteld van de mogelijke komst van een asiel (interview, Hurenkamp). De overige bewoners zijn hier pas later, op een informatie-avond op de hoogte gesteld door de gemeenten. Veel bewoners hebben via de media voor het eerst van dit plan gehoord. Dit heeft tot vervelende situaties geleid, waaronder een handtekeningenactie waarin bewoners lieten weten tegen het dierenasiel te zijn (interview, Hurenkamp). Om verschillende redenen is ook dit plan niet gerealiseerd.

Mevrouw Hurenkamp geeft aan dat het beter zou zijn als de buurtbewoners niet via de krant, maar door de gemeente zelf, van de plannen op de hoogte zouden worden gesteld.

Daarnaast is ook een idee door de uitvaartorganisatie Algemeen Belang, voor het realiseren van een crematorium in het gebied, in de media gebracht. Dit idee werd zowel door de bewoners als door de gemeente niet positief ontvangen en is dan ook niet van de grond gekomen.

De skivijver:

In 2009 is de skivijver aangelegd, een plan dat binnen het bestemmingsplan past. Over dit plan was de wijkraad onder embargo voorgelegd. De wijkvereniging heeft positief op dit plan gereageerd. Volgens Hurenkamp (2012) was het lastig om aan de juiste informatie te komen. Ondanks dat zij maandelijks bij de gemeente aan heeft geklopt voor informatie, vond alle besluitvorming plaats buiten de wijkraad om. De overige bewoners van de omliggende wijken zijn pas op een informatiebijeenkomst geïnformeerd over de plannen. De bewoners hadden begrepen dat dit een inspraakavond was. Dit was echter niet het geval: zij werden op deze avond op de hoogte gebracht van het plan.

Zowel de bewoners als de wijkraden voelden zich gepasseerd dat er geen inspraak was geweest. Hurenkamp (2012) geeft aan dat het alleen raadplegen van de wijkvereniging over een bepaald project niet voldoende is om te weten wat de hele wijk van een plan vindt. De wijkraad is niet gekozen en kan dus niet voor de wijk spreken. De mening van de wijkraad is de mening van een klein aantal mensen uit de wijk, niet van de hele wijk. Sommige bewoners waren heel boos en bang voor lawaaioverlast en vermindering van het uitzicht.

Als reactie op deze informatieavond heeft de projectleider het plan voor de skivijver stilgelegd. Pas na verschillende gesprekken- tussen de projectleider, de omwonenden en de wijkraad- en geluidsonderzoeken, is het plan alsnog uitgevoerd. De gevreesde overlast is uitgebleven.

Een nieuwe aanpak:

In 2011 is door de gemeente het initiatief genomen om in overleg met de wijkraden van de drie aangrenzende wijken - Hoogkerk, de Held en Vinkhuizen - een duidelijk plan voor de indeling van het park op te stellen. Dit is door deze wijkraden welkom ontvangen. De ideeën die tijdens deze bijeenkomst zijn bedacht zullen in sfeerbeelden worden teruggekoppeld (interview, Hurenkamp).

Hurenkamp (2012) geeft aan dat zij, nog voordat er een duidelijk plan voor het Westpark is vastgesteld, via de krant heeft vernomen dat er een scouting in het Westpark zal komen. Hiermee lijkt het alsof de gemeente weer in de oude stijl verder gaat: losse initiatieven voor het park en een slechte communicatie met de wijk(raden).

Toekomstige gebruikers en mogelijke investeerders

Voor de realisatie van de visie voor het Westpark is het van belang dat er voldoende (particuliere) initiatieven worden gevonden. Om er voor te zorgen dat er voldoende participerende (particuliere) initiatieven worden gevonden, wordt geprobeerd om het Westpark zowel intern (binnen de gemeente) als extern op de kaart te zetten. Daarnaast hoopt de gemeente dat mee kan worden gelift op het succes van Variaski.

1.4 de uitvoering

fasering

Op dit moment wordt gewerkt aan de visie van het Westpark. Het is de bedoeling om de hoofdstructuur van het park zo snel mogelijk af te hebben. De invulling van de verschillende kamers – kavels waar plaats is voor (particuliere) initiatieven – zal in de loop van de jaren plaatsvinden.

risico's

Bij de uitvoering van de plannen voor het Westpark worden een aantal risico's voorzien:

- De mogelijkheid dat onvoldoende partijen geïnteresseerd zijn om een invulling te geven aan de uitgifbare kavels.
- Dat de gemeente kan niet voldoende middelen vinden om het park goed te onderhouden.
- De sociale veiligheid: een van de voorwaarden voor het goed functioneren van het park is dat het gevoel van veiligheid in het gebied wordt verbeterd. Op dit moment is er langs de verharde weg in het gebied goede openbare verlichting aangelegd voor een betere veiligheid in het gebied. Ook wordt bij het aantrekken van (particuliere) activiteiten/initiatieven rekening gehouden met de sociale veiligheid in het gebied.

Financiering

Het was de bedoeling om het grondgebied, direct grenzend aan de zuidkant van het Westpark, te verkopen aan een onderneming die hier kleinschalige bedrijvigheid wilde realiseren. Deze overeenkomst is ontbonden. Als gevolg hiervan levert deze grond geen geld op, dat kan worden gebruikt voor de realisatie van het park, maar blijft de gemeente juist met schade zitten.

Op dit moment moet de aanleg van het park (uiteindelijk) worden betaald door de uitgifte van de verschillende percelen in het Westpark aan (particuliere) initiatienemers. De financiering zal eventueel worden aangevuld met subsidies en een bijdrage vanuit de gemeente.

Het verwachte resultaat:

Geen netjes aangeharkt park, maar een levendig gebied, waar verschillende activiteiten worden georganiseerd en waar men zich veilig kan voelen.

Hurenkamp (2012) verwacht, als de plannen, waaraan in 2011 samen met de wijkraden begonnen is, duidelijk worden vastgesteld en uitgevoerd, dat dit heel positief voor het gebied zal zijn. Hierdoor zal er meer te doen zijn in het gebied, meer mensen zullen het gebied bezoeken waardoor het veiliger wordt. Hierbij geeft zij wel aan dat het van belang is dat de gemeente eerst een duidelijk plan opstelt en daarna pas begint met de invulling, en dus niet op de oude voet verder gaat waarbij van initiatief tot initiatief wordt gekeken wat er gaat gebeuren met het park.

1.5 beheer

Het is de bedoeling dat een groot deel van het beheer uitgevoerd wordt door particuliere partijen. Hierbij gaat het om de partijen die in het gebied een activiteit uitvoeren. Zij zullen verantwoordelijk zijn voor het onderhoud van een gedeelte van het park in de nabijheid van hun activiteit. De rest van het beheer zal onder verantwoordelijkheid van de gemeente (stadsdeelbeheer) vallen.